

Zasipanje.

Mesto in morje sta si v laseh in se bijeta,
drugo v drugo rijeta.

Mesto se razmahni mora
na desno in levo, naprej in nazaj – prostora!

Morje mrví malo po malo,
gloda, grize trdo obalo,
silo penečega se napora
meče v stokajočo skalo.

Kaj, če mesto strmoglavi?

Na pomoč! – Zdravi,
krepkoudi, žilavi, mračni
izvijajo bokom se puste celine
delavci lačni.

Potegnejo tir od gore do vodne gladine,
morju goro mrtvijo v žrelo.

Leta in leta drčijo voziči,
v brezdnu se grušč na grušč kopiči...

Mesto ni rešeno, vpije v deželo.

Sveže se trume odzóvejo,
novo goro mrtvijo,
spuščajo v valove jo.

Žrelo renči, a več ne tuli,
valovi več ne rjovejo,
kot so stoletja rjuli.

Kaj se iz globočine dviga?

Novo dno? Še ni, še ni ga.

Tretja gora zdrči v valove
in – evo obale nove!

Po obali se množica šeta,
ki jo gradila je leta in leta.

Delavec mlad se visoko postavi

proti množici nešetoglaví:

«Bratje, proslávimo konec dela!

Naši obali – naše ime!»

Ali beseda je slabo zadela,
mrko v tla strmijo glavé.

Starec odvrne: «Novi obali
naše ime?

Če bi imeli ga, saj bi ga dali.

Mesto nam je dalo kruha
in družine in otroke.

Veja naša, z doma suha,
tu pognala je globoke
korenine.

Mesto brani nas in brani –
mi njegovi smo tlačani.»

Glave kimajo... Vnetih oči
delavec mladi zagrmí:

«Gore ste sipali v morje brez dna,
leto za letom, dan za dnem;

pa ste vendar zasuli ga
in ste odrinili mokri objem.

Sami pa – vaš jezik, vaš rod –
tonete v šumnih vrtinčinah tod
nenasitnega velemera.

Ali iz te požrešne tujine

nova obala nikoli ne sine?

Mora! Vrzimo v valove se jezne,
vse nas tujina naj vase pogrezne!

Poznemu rodu odmakne se val,
v solnce zasmeje se – naša obal.»

Pastúškin.

GLORIOSA. POVEST. IVAN PREGELJ.

VII.

OPARICA, ki je težila na možgane in dušila srce v prsih in sapo v dihalih, je ležala vso noč do prve medle zore. Vso noč je voda kakor tepla izpod neba na zemljo. Medli bliski so strahotno svetili.

Niso bili ostri poletni treski, goreli so motno od vseh strani. Kadar se je dramil grom, se je votlo, od daleč, kakor jeka od Peči, kjer so se gnetli in gatili oblaki, kuhali kakor v kotlu, padali v globoke grape, zaganjali se mimo visokih senožeti nad dolinska predpolja, ceste in bivališča ljudi. Šum ploskajočega dežja je preglasil vedro žuborenje korita sredi trga, celo pod Koširjevim lazom v globoki strugi pri mlinu se je bilo kakor potuhnilo. Komaj žuborenje v strešnih žlebovih je bilo slišati skozi zamahovanje nalivov v košate kostonje pred hišo in na zvonko streho verande. Pozna se je budila zora v meglo in dež, ki je ležal globoko v dolini, da ni bilo skoro nič razgleda. Sredi dne se je znova stemnilo, začelo zopet tepsti na cesto, da so vstajali iz luž umazani mehurčki in so vode lile s trga po bregu mimo Koširjevih hlevov, žehtnice in mlekarne v laz in sadnjak in se gubile v tolsti travi nad čermi, ki so označevale globoko zajedeno strugo reke. Proti večeru se je bilo za dobro uro nekam prevedrilo in ohladilo. Kmalu pa je vstala nova sonarica in okoli desetih ponoči je lilo znova. Kadar se je naliv za trenotek umiril, je že jasno jeknilo od mlina. Vode so rastle in ker so rastle v temi, je bilo še strašnejše. Nekaka strahotna zanosnost je ob teh glasovih polastila celo odraslih ljudi. Otroci so z nemim občudovanjem poslušali v besede starišev, bali se vode in si je želeli še višje vsaj na cesto ob mostu, vsaj do hleva pri Melanu kakor takrat, ko je bil stari oče še mlad. Zamolklo bobnenje povodnji, ki je vstajala kakor nečista zver po svoje žrtve, jih je dramilo iz spanja. Vzdrnilo je bolešno in božjastno dvanajstletno Tončko. Vstala je na bolni postelji ob stari materi, ki je hropla v težkem snu, in poslušala napeto, trepetajoča do jutra in je videla:

»Že je voda pokrila Koširjev mlin, že je zalila Štefajev travnike. O jej, to bo nesla drobilja in lesu«.

Ob treh popolnoči so vstali v medlo luč poznemesečne noči možje, da pojdejo loviti drva. Težki koraki so motno jeknili v luže na cesti med hišami, hiter odgovor na vprašanja je udaril v okna.

»Vsa črna je. Viduč lovi že eno uro.« —

Pozno je sinilo jutro. Nad dolino se je premetavala nevihta, grmelo je iz oblaka v oblak. Visoko v hribih se je oglašal šum prvih, novih vetrov. Kakor za odrešenje je jeknil jutranji zvon. Deževje je bilo dozorelo v svoj višek, nečista zver v rečni strugi je divjala in vpila po krvi in žrtvi.

Takrat je vstala dvanajsetletna Tončka in vzela grablje, da bi šla loviti drobilj. Še na zajtrk je pozabila ...

* *

V deževen plašč odeta, s pokrivalom čez glavo je stala Slavica s Poznikom na bregu ob mlinu in motrila motno valovje, ki se je bilo strahotno dvignilo nizko iz dna visoko do roba ozke struge. Povodnj je potresala kameniti breg, glušila glas in uho in metala peno in meglo navzgor. Deklica si je upala prav na rob. Poznik je stopil za njo in rekel:

»Pazi se, stena je opolzka«.

Obrnila je vanj svoj sladki obrazek pod mišnim pokrivalom in rekla:

«Ah kaj, midva sva skusila huje«.

Prikimal je z nasmehom in se še živeje domislil tistih strašnih trenutkov, ko je pred petimi leti trgalo to sladko življenje iz povodnji in blaznih rok nasilnega znoreleža.

»Tu sem stala, ko me je zgrabil«, je kazala Slavica. »Tu je omahnil striček, ti si bil baš gori ob bezgovem grmu. Kdaj si došel tako naglo? Ali si padel sem doli?«

»Ne vem,« je odvrnil mehko, »a še vedno čujem kakor takrat tvoj plahi glas: Krvavec, France.«

»Takrat sem bila tvoje moči potrebna,« je rekla ona, »zdaj bi si znala pomagati sama.«

»Ali zato, ker se sabljati znaš?« se je pošalil. Ona ga je navidezno preslišala in rekla skoro samoljubno:

»Ne, Helena je tvoja; a tega s teboj ni doživela.« In kakor da prēmislja, je umolknila, nato je povedala pol resno pol šaljivo:

»Ali ti ne misliš, da je včasih ljubosumna name, pa baš radi tega najinega strašnega spomina?«

Poznik jo je osuplo pogledal.

»Veruj,« je nadaljevala deklica. »Saj sem ženska in poznam žensko srce. In da veš! Vse, pa prav vse smo ljubosumne in trpimo. Helena je pred poroko toliko žalovala. Lisica ne izpremeni narave. O prav gotovo, da vsaj še malo misli iz tiste svoje prve žalosti, če že ne občuti zares. Jaz vem. In to sem ti hotela že večkrat povedati, da boš vedel, čemu se vedem včasih drugače, kakor se spodobi. Zaradi Helene, zdaj veš. Saj se mi smili in je revica. In jaz res ne vem, ali ne bom slabša od nje ...«

»Pa kaj klebečaš« je vzkliknil geometer in se začudeno zagledal v njen obraz, ki se mu je zdel spremenjen, bolj bled in daljši in žalostno zrelejši. Oči, ki so gledale nanj, so bile kakor kalne, zblajene od bridkosti in nemira.

»Ali boš slabša od Helene ali ne, to bomo videli,« je skušal namenoma obrniti pogovor v drugo smer. »Seveda, če bi le to vedeli, kdaj se se boš možila. Zdaj se delaš nepristopna kakor kaka germanska valkira ali Brunhilda!«

»Brunhilda!« se je nasmehnila trudno. »Pojdi no. Saj sem še vedno mladoletna.«

Kakor nevoljna je dodala:

»Pa saj ste tudi moški tako dolgočasni in glupi. Kdo bo mislil na zakon?«

»Ojej,« je odvrnil vedro, »kdo govori? Ali je siv modroslovec ali je zlatolasa deklica? No, no! Vsak dan seveda mi ubogi dolgočasneži ne moremo doživljati romantičnosti s prismojenimi mlinarji.«

»Tiho bodi,« je vzkliknila živo. »Povej no, ali si enkrat samo zanemaril svojo suhoparno uradno delo zaradi takoimenovane zakonske sreče?«

»Nisem,« je odvrnil, »a to še ne dokazuje, da nisem srečen; seveda v skupnem veselju, ki pač ni brez žalosti in skrbi. To je —«

»Nič ni,« je vzkliknila deklica še živeje. »Saj ste le hinavski in se tako delate, da ste srečni. V resnici bi marsikdaj najraje pobral šila in kopita in šel kvartat, makari kroatat...«

Poznik se je začel od srca smejeti.

»Glej, glej,« je rekel, »saj je nekaj psihologa v tebi. Čudno se mi zdi le-to, zakaj se za mojo zakonsko srečo toliko zajemlješ. Kako naj si to tolmačim?«

»Kakor hočeš,« je odvrnila rezko.

»No da,« je rekel, »si bom tolmačil, kakor bom vedel in znal. Tebi pa povem naravnost, da prav nič ne veš, kakšno je zakonsko življenje in so tvoji predsodki strašni. Zakonski stan je sreča. In če boš sama kdaj tako srečna ko jaz, boš vedela, kako zakonski to srečo taje, varujejo, skoparijo ž njo, da ne bi ugasnila do konca.«

Iskala je nemo in vprašujoče vanj, ustnice so ji drhtele v neizgovorjenem vprašanju. On pa je rekel slovesno:

»Seveda, to pa je resnica, da je treba pravi zakonski sreči dozoreti.«

Čez trenutek je nastavljal mehko:

»Jaz in Helena sva dozorela pred svojo poročno nočjo brez velikih viharjev, druge dozore v trpljenju in hrepenenju in bojih, pa so tudi, ki niso dozoreli do smrti.«

Molk je legel med njiju. Potem je vprašala deklica:

»Kdo pa more vedeti naprej, kako bo?«

»Jaz sem,« je odvrnil Poznik, »čutila boš, ko pride čas. Dobrohotno, širje je dostavil:

»Imaš vrhutega prijatelja in stariše, ki ti morejo svetovati, imaš vero v Boga in molitev, ti bo rekel župnik, Boga in molitev, ki ti more dati pravo pamet; imaš lastno srce in razsodnost; imaš, da se ti še posebej priporočim, mene, ki te imam rad kakor sestro...«

Sredi njegove besede se je zasmejala:

»Ti? Ti da bi meni svetoval? Veš kaj, ne bodi hud. A ti svetuj lepo raje Heleni, kakor ji gre in da bi ti že enkrat zibelko pognala, če je sploh imaš.«

»Hudobna si,« je rekel Poznik resno. Zastrmela je plaho vanj, nato je rekla bridko:

»Meniš? No, pa naj bom hudobna.«

Čudno trmasto se je zavrtela in zdrknila po mokri steni. Poznik se je bliskoma pripognil zanjo in jo ujel. Hripavo je rekel od razburjenja:

»Ali si znorela? Kraj smrti mi plešeš.«

Nasmehnila se je bolno in rekla:

»Prava reč.«

»Nekaj pobalinskega je v tebi,« je kazal, »zgrabi te in zdiviaš.« Pogledal ji je v lice in je videl, da so ji oči polne solza. Tedaj se ji je nagnil k ušesu in rekel:

»In to je resnica! Liubiš!«

Zmajala je živahno z glavo. On pa je rekel mehko:

»Morda mu je Juraj Rosandić ime.«

»Molči,« ga je krenila po roci. »Ni res,« je dodala trudno. Zastrmela je predse in potem dvignila oči. Videla je, da prihajajo po lazcu nizdol Helena, Košir in poštarjev Albin.

»Ali si se hudo ustrašil,« se je obrnila nato naglo k svalku. »Morda misliš, da sem hotela namenoma pasti.«

»Malo romantike si hotela zopet enkrat,« je odvrnil mehko a resno.

»Ali zato, da bo Helena ljubosumila?« je vprašala.

»Otroče,« jo je pokaral.

»Ah kaj,« se je otesla. »kakšne neumnosti govoriva. Te prismođarije, ali ne veruješ, da prihajajo od te velike vode?«

»Verujem,« se je nasmehnil. Vsaj bral sem nekoč v starih bukvalih, da so od nezdrave moče boleznii, zlasti ženske boleznii.«

»Kvantaš,« je vzkliknila vedro in stekla Heleni naproti...

Potem je steknila nekje plovni drog s ključko in zamahovala po lesu, ki je gnal z vodo. Zajela je precejšen hloč, ki se je bil izmuznil lovečim ljudem ob vodi gori. Potegnila ga je z Albinom na breg in zarajala k očetu:

»Tako, zdaj sem vsaj nekaj k hiši prinesla.«

»Čeden panj,« je odvrnil Košir. »osem grošev ti dam zanj.«

»Kaj groši, kaj panj; hloč je,« je rekla razigrano. »V žago ga bomo dali, bo Heleni za zibel.«

Helena je temno zardela, ona pa je pomežiknila Pozniku in se zasmejala zvonko, kakor da ni bila še nikoli žalostna do solz in skritega joka...

Tisti hip je sunil veter po dolini in potlačil šum grgrajočih vrtincev. Vsi izven Slavice so se ozrli po reki navzgor, kjer se je bilo zgodilo očitno nekaj strašnega. Poznik se je nagonsko sklonil po lovilni drog in uprl svoj pogled v sredo vode nad mlinskim jezom. Med ljudmi,

ki so stali na bregovih ob reki navzgor, je šumelo in se prerivalo, besno so legali lovilni drogovi v sredo povodnji. Poznik je videl, kako je prešlo nekaj pisanege čez jez. In potem je sinilo v vrtincih pred njim: človeško lice v rdeči ruti, ali ženska ali deklica, Helena in Slavica ob njem sta zavpili.

»Jezus Marija.« je zastokal Košir. Poznik je zajel s kljuko na drogu. Tik pod nogami mu je vrtinec znova smel breme. Poznik je zaklel in mrmral, z očmi, ki so mu bile izstopile:

»Zver nečista. Si življenja lačna? Prekleta!«

Buljil je v grgrajočo peno. Plakanje Helene in Slavice mu je ležalo v ušesih.

»Jeza ni prešla živa«, je slišal govoriti Albina.

Tedaj se je voda pred njim razlila mirno kot zrcalo, nato je zažuborela, kakor zavrela, in sredi rumene pene je šinila znova rdeča ruta. Poznik je zajel znova. Zver je popuščala. Utešila je bila svojo slo...

Poznik in Albin sta potegnili utopljenko čez rob v laz. Bila je mrtva. Košir se je nagnil nad blede, mlado obličje in je spoznal:

»Bajtarska Tončka je«, je dejal, »sirota božjastna.«

»Helena, pojdimo od tu, kjer ni zate«, je dejal Poznik in potisnil svojo desnico pod ženino pazduho...

Dva dni pozneje je bila nedelja. Pri deseti maši je oznanil župnik, da se začne v petek šola. V nedeljo popoldne pa je učitelj Sivec uredil svojo deco za pogreb nesrečne Tončke. Pogrebne stroške je plačal Košir. Helena in Slavica sta položili žalostni žrtvi povodnji venec na krsto. Na svilnatem traku sta ji zapisali:

»Ubožici Tončki, da bi Boga gledala.«

Nikoli prej ni uboga deklica v trgu dobila lepšega venca.

Pogrebci so bili ginjeni, mnogi so jokali in učitelj Sivec je tudi jokal. Ko pa so se vračali, je rekla Slavica Heleni:

»Same pogrebe doživljamo, Prav zares da človek zaželi razvedrila. Izlet na Mengore moramo napraviti. Saj je po polu mala božja pot«

* * *

Vreme se je ubrisalo, povodenj je splahnila, lepše je zaživela marava. Strahota, tegoba sonaric je bila ugasnila, sadež in grozd sta hitela, da dozorita.

Učitelj Sivec je bil pozabil začasno svojo otroško uspavanko o Malbroughu in je pisal šolske kataloge. Potem je sedel od sedmih do poldne za svojo mizo v šolski sobi in z dostojno resnostjo sprejemal stariše novih, šoli obveznih otrok. Kadar je opoldne stopil v svoje stanovanje k ženi Veroniki, mu je mirno beležila male darove, ki jih je bila dobila od skrbnih mater, par kopunčkov, funt surovega masla, jajca, koš jabolč, seženi drva, steklenico mleka, masleno pogačo.

»Ljudje so dobri.« je bil učitelj zadovoljen, »z otroci pa je križ.«

Potem pa je menil:

»Križ, križ! In nikoli ne preplačaš dobrega učitelja. A tudi dobrega učitelja ne najdeš tako zlepa.«

Potem je razodel:

»Ali veruješ ali ne veruješ, Veronika, Z gospodom župnikom se tikava.«

»Pa se dajta.« je odvrnila hladno. Čez trenotek pa je vprašala:

»Ali si že kaj preudaril, koga boš prosil za botra?«

»Ježeš« je vzkliknil učitelj, »zopet stara skrb.«

»Ali sem jaz kriva?« se je začudila žena nevoljna. Mož je molčal. Iz svojega lepega stanovskega veselja zbujen v domače nadloge, je krotil svojo nevoljnost in vsakdanjo težavo.

»Pa bo spet začel poštar s svojo norčavo-stjo o mojih serijah, in da bi vsaj fant bil, in hudič naj me pa prav nalašč bom njega poprosil in če ne bo hotel, še ljubše mi bo in mu bom vsaj gobec zavezal za vekomaj.«

Polagoma se je umiril in se domislil nameravanega izleta na Mengore in je zaključil:

»Par kozarcev vina bom vrgel vase in potem bom poprosil. Če drug ne, Poznik in Slavica mi me bosta zamerila.«

Par dni pozneje pa sta z župnikom in »Jezus male k sebi kliče«, začela novo šolsko leto...

X.

In tudi to je nebeško veselje naših otrok. Veliki Šmaren jim je strašen. Vse kače so zlezle na drevje, preklete živali, ki so peto zalezovale. Najsvetejše, moje in mojih očetov velike priprošnjice, vse skrivnosti polne, ki še niso povedali o njej, da bi ne bila uslišala človeške prošnje, besede, ki jo je molila otročnica v krčih, bolnica v skrbi za lačno deco, starček, pojemajoč na strmi romarski poti. Mali Šmaren je zadnja radost poletja in naših ortok in je čas zadnjih romarskih žuljev v trdih otroških čreveljčkih in je čas zadnje vročine, vsakih pet let celo zadnje popoldanske nevihte, ki se privali od Benečanov čez Rute in zajame Kozaršče Modrejce, Ljubini in Modrei. In to vse je tudi eno nebeško veselje otrok in naših krajev, ki rodijo briške fige in breskve, grozdje do Avč in Mosta in črešnje tri mesece od Števerjana do Davč in Novakov. Od Števerjana do Davč in Novakov so videli Mengore romarje. In vsi so vžili od juhe, ki jo je kahal pod hrastom ob cerkvi volčanski krčmar in so slišali štiri evangelije, ki so jih volčanski župniki peli v procesiji okoli cerkve in vsi so koj po maši še predpoldne vzeli od cerkve slovo in se razšli in mnogi da se niso vrnili nikoli več... O Mengore!...

Ko so lezli izletniki v hrib, so jim na pot peli zvonovi iz višine in pod vrhom jih je sredi bukove šume pozdravil prvi vonj cerkvenega kadila. Ženske so si ob poti nabrale dehtečih božjih žličic. Poznik si je zataknil za klobuk divji nageliček in vršiček divjega timijana. Ve-

ronika je natrgala volovjega jezika, za očetovo bolezen. Fratik je pobral kristal kršca in poštarjev Albin je v prispodobi primeril Slavico z »dušo gorjanskega zdravja«, kar mu je neuljudno vrnila z »jetiko domačega dolgočasia«. Sivčeva najstarejša hčerka ni prav nič pešala, samo navzgor ni hotela posebno goreče in bi se bila za vse na svetu rada prekobalila po gladki lkošenini niz breg.

Nato so bili pri maši, gledali nabijanje moznarjev in kako so se izstreljeni kobalili raz vrh. potem so jedli fige in grozdje, kupili odpustke in pokusili juho volčanskega krčmarja. Potem so pri cerkveniku naročili kosilo in vino in odpru brašno, ki ga je bil za njimi s hlapcem poslal Košir. Sivčeva hčerka je rahlo zaspala v materinem naročju. Materino lice se je bilo pomladilo in napolnilo. Umirjena beseda veselja je vezala vse omizje, ki mu je načeloval Poznik. Potem so se seznanili z volčanskim kaplanom, se razgovorili pozno v popoldne in niso videli, da se je nebo pooblačilo in jih je vzdramil strašni grom. Ženske so se prestrašile. Sivec jih je tolažil, naj se nikar ne boje, ker je na cerkvi in mežnariji strelvod. Prečakali so vihar in grom, pili črno kavo. Možje so jo mešali s Koširjevim konjakom. Tedaj se je oju-načil Sivec in poprosil »za vsak slučaj« Poznika za botra.

»Stoj,« je odvrnil Poznik, »ampak Heiena najbrže ne bo mogla. Ali se zadovoljiš z namestnico?«

»Proste roke imaš, proste roke imaš,« je hitel Sivec v zadregi.

»Slavica te je že vajena,« je menil Poznik.

»Kakor veš, kakor veš,« je zopet hitel Sivec. Poznik je prikimal in napolnil Sivcu čašo s Koširjevim vinom. Sivca je obšlo ganotje in občutje brezmejne hvaležnosti do tega lepega in dobrega človeka. Vino ga je še podvnelo in je govoril:

»To je moja tolažba, da živim med takimi dobrimi ljudmi, kakor si ti. Moj Bog! Saj me je sram. Ta rodovitnost moja! Saj mi je nadležna in me boli. Enemu vse, drugemu nič. France, saj nisi hud?«

»Čemu pač neki?«

»Zato, zato,« se je zatikalo učitelju, »saj si tudi družinski človek, pa nimaš veselja, in se mi zdi, jaz na tvojem mestu bi vse druge klet, ki imajo, česar nimaš.«

Poznik se je vedro zasmel:

»Klet nisem,« je rekel, »a potrudil sem se, da bom srečnim podoben.«

»Da si se?« je vprašal nezaupno učitelj. Poznik je z vedrim nasmehom nesel vino k ustnicam in molčal.

»Kvantača,« je zapel tedaj med njiju glavama sladek glas. Učitelj se je ozrl in gledal v zardelo Helenino lice. Šinil je kvišku in pograbil njeno roko in jo poljubil.

»Gospa,« je rekel, »Bog vam daj vso srečo, ravnokar sem poprosil vašega gospoda soproga za novo botrstvo. Obljubil je. Vrnil bom, gospa, po svojih močeh.«

»Mislite?« je vprašala tiho.

»Bog daj, Bog daj, Bog daj!« je vzkljknil glasno, goreče. Veronika se je očitajoče ozrla po njem, njena hčerka se ji je vzbudila v naročju...

Veseli so se vračali. Drveli so po bregu na cesto, katero je bil do bridke rezkosti izpral naliv.

V potoku ob cesti je šumela umazana voda. V poznem solncu je iskrla stotisočera rosa, v travi in zreli ajdi, v usihajočem bukovem listju, v vejevju jelš in vrb. Prednji so počakali zastajajoče in ob ovinku so nehote obstali:

»Zbogom Mengore!«

Nato so zavili mimo hriba v senco. Onstran v polju in bregu je ležalo solnce. Oni pa so šli po senci, po hladu. Solnce onstran je ležlo višje in višje. Potem je nenadoma ugasnilo. Oblak v zapadu ga je bil prekril. In so zopet čutili žalost.

»Zbogom Mengore!« — — —

Drugo jutro je bilo deževno. Prvi jesenski dež, ki niti povodnji ne nosi, samo dolgočas, grdo nezdravo vlago, trganje in otroško davico in mraz in prvi sneg...

Tiste dni je prejela Slavica drugo pismo in ga vrgla neodprto v peč, katero je bila Meta zakurila za peko. Potem se je zaprla v svojo sobo in brala sentimentalni roman vse do mraka. Ko ni več videla, je vrgla roman v stran, šla v kuhinjo, si zavihala rokave in začela pomagati dekli, ki je izpirala nekako perilo. Potem je stopila iz kuhinje v vežo in postala na hišnem pragu. Bila je temna noč, komaj neka svetlobe je padalo po lužah, ki so ležale po tleh. Korito sredi trga je žalostno žuborelo. Težko je kapljalo s kostanjev pred hišo. Stopila je v dež na trg in se ozrla na Poznikova okna. Gorela so v sladki svetlobi. Deklica je vzdihnila.

Od poštarja se je oglasil klavir. Nato je vstal moški glas in je pel in ie rastel, rastel v strašen konec:

»Es ist schon spät, es ist schon kalt.
Kommst nimmermehr aus diesem Wald.«
(Dalje.)

ANDREJ KOŠUTA. SLOVENSKA POVEST, ALOJZIJ REMEC.

RUGO noč je stal Andrejček v krogu domačih fantov pod lipo sredi vasi. Polnoč je bila odbila, odpeli so bili že zadnjo pesem, visoko so sijale zvezde in utrinki so leteli med njih vrstami vsako

minuto.

»Jutri ob desetih zjutraj pojdemo vsi, kar nas je v vasi rezervistov in pri črni vojski...« je izpregovoril nekdo, ko so že četrte ure molčali.

»Lahko nam, ki smo fantje!« je odgovoril drugi, prižgal cigareto, da se je zasvetil njegov obraz ostro iz teme. »Lahko nam, a možje, gospodariji, ki bodo morali iti — kaj bodo ti? Žene doma, otroci, družina, grunt — kako bo vse propadlo!«

Fantov obraz je ugasnil v temi, izmed hiš je prišel nekdo s težkimi koraki in stopil med fante.

»Dober večer, fantje!«

»Glej ga, Franceta! Odkod? Kdaj si že ti fantovščino plačal! Med nami ga ni, ki bi bil s teboj vasaoval«, so ga pozdravili.

»Ravno za en dan sem prepozno prišel na svet, fantje moji. Če bi bil urnejši, bi mi ne bilo treba na vojsko. Morda še za en dan ne, za pol dneva, morda za uro, za minuto sem se prepozno rodil...« je dejal prišlec, Grudnov France, bogat kmet, oče sedmerih otrok.

»Kako, tudi ti da boš moral iti! Saj si ves siv...« so se začudili.

»Tudi jaz. Šel sem danes v župnišče, ker sam nisem mogel verjeti. Gospod so mi iz krstnih bukev prebrali mojo nesrečo. Zdaj sem vaš, fantje, z vami pojdem.«

»Saj ne bo vsak v ognju... Črna vojska bo mostove in železnice stražila...« ga je tolažil Andrejček.

»Karkoli naj se zgodi z menoj, fantje! Bog vedi, kako bo. Vem le to, da žena nocoj joče, moji otroci se strašijo v spanju, najmlajši v zibelki se ne more upokojiti. Živina tuli v hlevu, pes na dvorišču je zlezal v kot, zaril glavo in prednje noge v dračje in ihti kakor človek. Fantje, ni me strpelo v hiši, nisem imel obstanka v hlevu, pobegnili sem s svojega kakor tat po noči, ki je prišel krast in nenadoma zapazi, da je na svojem lastnem domu. Prišel sem k vam, da med vami počakam jutra.«

»Pil bi bil z nami in bi vseh teh misli ne imel. Jaz bi zadnjo noč ne šel od žene, z doma, z grunta. To se pravi, če bi vse to imel kakor ti!« se je hrupno zasmel Urhov Jože, veseljak med fanti.

»Molči, Urh — tebe je sama neumnost!« je zagrmel Andrejček.

»Ne jezi se, Andrejček! Zdaj smo vsi enaki pod božjo roko!« je dejal Gruden. »Zakaj bi ne pili? Ali je greh, če človek v veliki žalosti izpije kapljo vina, da se pomiri? Še pokusiš ga nisem danes in ga imam v kleti še štiri polovnjake. Pojdite z menoj, fantje! Zapeli bomo, žena se potolaži in otroci ne bodo tako nemirni. Saj ne bomo sami. Boste videli, da se nas do jutra nabere cela kompanija, ki jo bo dala naša vas za vojsko!«

»Tako je prav, Gruden!« so se zasmeli fantje.

Vsi so odšli z njim, Andrejček pa se je ukradel v temo, ker se mu je zdelo, da nima pravice piti pri prijatelju, ki sam ve, da praznuje svojo lastno pogrebščino.

Po ozkih poteh med hišami je tipal proti domu. Ko je stal pred kočo, kjer je vedel, da še bdi njegova mati, ki jo je zjutraj komaj videl, je pomišljal, ali bi vstopil ali ne.

— Ali bi še enkrat po slovo k Marički? — je omahoval.

In je videl pred seboj dekle, kakor ga je gledal tisti večer. Mrzla, tuja mu je bila postala od tistega časa, kar je bil odšel k vojakom. Ob prvem svidenju mu je povedala, da se je ves izpremenil, da ni več niti polovica tistega Andrejčka, ki je nesel orožnika Holterja kakor otroka v korito. Slišala da je, da otroke pestuje pri vojaki, da pometa in škornje lika gospodu, ki mu je sluga. Ona bi rajši, da bi bil svoboden fant in bi imel že dve zvezdi.

Andrejček je menil, da ga nima več rada. Marička pa je ugovarjala. Še vedno da ga rada vidi, samo otrok naj ne pestuje pri vojaki! Andrejček je tedaj zaklel, treščil Marički steklenico pred noge in odšel ven. Naslonil se je na vrtno ograjo in poslušal šum, govorico in petje fantov in mož, ki so praznovali slovo.

Čez par trenutkov je prišla Marička za njim in ga začela tolažiti. Naj ji ne zameri, ves dan mora streči, niti misliti ne more zase. Naj pride pozneje, ko vse utihne in se pivci razgube.

Andrejček pa se je pridušil, da ne pride več, in odšel. Zaman ga je Marička klicala nazaj, zaman pritekla na pot, za njim, ga lovila za roke in v solzah prosila, naj ne bo jazen nanjo.

To je bilo njuno slovo.

— Ali bi šel k Marički? — se je vprašal še enkrat.

— Ne, nikoli več ne, dokler ne pridem z vojske! — se je odločil na mah, pritiskal na kljuko in vstopil v vežo. Po prstih je šel v čumnato, da bi matere ne vzbudil, dasi bi bil skoraj prisegel, da ne spi.

»Andrejček, si ti, dete moje?« je vprašala mati.

»Sem....« je odgovoril fant in legel oblečen, kakor je bil, na posteljo.

»Kod si hodil, Andrejček, da te ni bilo od jutra domov?«

»Povsod in nikoder....« je odgovoril sin.

»Nimaš miru, sirota. Pojete, pijete, vriskate — a v srcu žalujete z nami, ki vas objokujemo, da morate na vojsko....« je zaihtela mati.

»Nič ne jokajte, mati! Jaz bom za svojim gospodom menažo nosil in njegovo ropotijo....« jo je tolažil Andrejček s tem, kar mu je bilo naj-neprijetnejše in kar so mu tovariši sponašali in česar bi se bil najraje otresel. »In če pridemo v ogenj, mati, zarijem glavo v travo in je ne bom vzdignil, če bi me sam cesar za ušesa vlekel. Ustrelil ne bom nikogar, samo s kopitom bom zamahnil krog sebe, če pridejo nadme. Grizel bom in udrihal s pestjo, če se mi kopito razbije, a vem in čutim že danes: prišel bom nazaj. Drugi že danes vedo, da se ne vrnejo več in da bo vojska njihova smrt. Živ bom ostal, to je zapisano.«

»Ničesar ne veš, otrok moj! Misli na Boga! Kdaj si bil zadnjič pri spovedi?«

»Kaj jaz vem!« je malomarno odgovoril Andrejček.

»Ljubi moj, misli si, da si na smrtni postelji! Moj otrok si, zato me poslušaj in mi izpolni edino željo. Spravi se z Bogom! Z menoj pojdi jutri v cerkev in bova skupaj molila, da bi ti Bog dal srečen povratek!«

Andrejček je molčal.

»Koliko jih pojde, ki jih ne bo več nazaj! Smrt ne izbira na vojski. Vsak dan bi se tresla zate, če bi vedela, da te Bog nima rad. Če pa boš z Bogom, bom vedela, da te njegov angel povsod varuje.«

»Pustite me, mati, da vse to premislim!« je dejal Andrejček tiho in tisto noč ni več izpregovoril besede z materjo. — — —

Zjutraj je šel molče v cerkev in storil vse, za kar ga je mati prosila. —

Praznično je bilo njuno slovo. Ko je stal opravljen pod začrnelimi gredami domačega krova, da se loči morda za vedno, mu je mati odpela bluzo in srajco in mu obesila krog vratu svetinjico.

»To svetinjico mi je dala Francka in me prosila, naj ti jo izročim, ko boš odhajal....« je ihtela mati.

»Pozdravite jo!« je odgovoril Andrejček in se obrnil, da odide. Zdaj se je prvič spomnil Francke, svojega zapuščenega dekleta, in žal mu je bilo, da ji ni rekel niti besedice v slovo.

»Nikoli ji tega ne pozabim, povejte ji to!« Stopil je na prag.

Mimo se je pripeljal z zelenjem ovenčan voz in na njem so peli in vriskali fantje in možje, ki so morali iti.

Andrejček je zaukal in se zavil mednje. Voz je drdral med hišami, za njim drugi, tretji. Ko je zavil iz vasi na cesto in je ropot in detje in vriskanje onemelo v daljavi, je bilo

med hišami tako tiho, da so se vsa vrata zaprla pred tem črnim nemim molkom, ki je padel tisto uro izpod neba.

Solnce je sijalo na zapuščeno vas in na belo cesto, ki je peljala bog vedi kam.

× ×

Zvečer se je Andrejček v mestu poslovil od tovarišev in šel v vojašnico. Tam je bil vik in krik, vse polno tujih ljudi je ležalo po slamnjačah v sobah in na hodnikih, govorilo, pelo, vriskalo. Kantina je bila vso noč odprta, za dolgimi mizami po hodnikih so sedeli naredniki, pisali, kleli, pili in kadili. Iz neznanih, doslej vedno zaklenjenih prostorov so metali vojaki obleke, čevlje, pasove, čepice, tornistre, cinaste skodele, konzerve. Vse novo, vse dišeče po svežem usnju, naftalini in ostrem kovinskem vonju.

Po hodnikih so vlekli zaboje, jih odpirali in spravljali k stenam v dolge vrste. Municija. Drugod so štel puške in bajonete, zapisovali številke in jih postavljali v dolge vrste.

Andrejček je taval po dolgih hodnikih kakor brez uma.

Nenadoma ga je srečal na vogalu njegov gospod. — Zdaj bo konec mojega hlapčevanja! — se je zaveselil Andrejček.

»Kanalja, kod si hodil tri dni?« je zavpil stotnik.

»Pokorno javim, gospod stotnik, da sem bil doma....« je odgovoril Andrejček.

»Izbegnili bi mi rad, ušivec!« je vpil stotnik.

»Pokorno prosim, da bi šel h kompaniji!« je moldeval Andrejček.

»Da bi prišel v zapor in se izognil Galiciji. Ne boš.... Jutri zjutraj se imaš javiti pri meni na stanovanju. Razumel? V Galiciji se pomeniva natančneje. Ti ostaneš moj sluga, dokler se bo meni ljubilo, ne tebi. Marš!«

Andrejček je brez glasu pozdravil in omahnil v sobano, kjer je imel svoje ležišče. Na njegovi slamnjači je ležal tuj človek, a Andrejček se ni brigal zanj. Padel je poleg njega na posteljo in tisto minuto zaspal.

7.

Po ulicah je marširal bataljon za bataljonom — ves regiment. Zadnja pot — na postajo in potem bogve kam v Galicijo. Godba, zastave, cvetje na čepicah in puškah. Od visokih palač je odmevala gromka koračnica. V poldanskem solncu se je svetila oprema, konji so ponosno metali glave kvišku in nazaj, častniki so se ozirali po oknih in balkonih, odkoder je mahalo nešteto belih rok v zadnji pozdrav.

Moštvo je korakalo nemo pod težo nabasanih tornistrov, v vroči novi obleki in težkih okovanih čevljih. Zdajpazdaj je kdo zaukal — mlad, neumen fant — starejši rezervisti pa so šli trdo, mrko v širokih vrstah, desnico na svežem trdem jermenu nizko ob puškinem kopitu, levica pa je izgubljena iskala nekaj ob levi

strani, kakor bi hotela še enkrat prijeti za roko najmanjšega otročiča, pobožati po laseh največjega....

Andrej je korakal za tisto vrsto, ki so bili v njej Krapežev Tone, Urhov Jože in Grudnov France. Zraven njih je stopal Aleš Koritnik, dolg, suh človek gosposkega lica. Bil je tudi z Golega brda doma, a že leta in leta po svetu, da so bili že nanj pozabili. Nekje na Koroškem je rezljal bogce in svetnike, poziv na vojsko ga je bil vrgel zopet med domače ljudi, ki se jim je pridružil, ne da bi sam vedel zakaj.

»Tako gremo sedaj. Ali se vrnemo, vedi Bog...« je izpregovoril Gruden.

»Ne tuhtaj, sivček! Vriskaj!« je vpil Urh med grmenjem velikega bobna in jasnimi glasovi tromb. Ves mlad in svoboden je zavriskal in vihtel čepico v zrak.

»Vraga boš vriskal. Pojutrišnjem boš morda imel že luknjo med očmi in ne boš nobene več rekel...« se je jezil Andrejček.

»Kje je še Galicija! Kje so Rusi in njih krogle!« je modroval rezbar Koritnik.

»Ljubi moj Koritnik, še prezgodaj pridemo tja. Sicer vam povem, da je ni patrone v mojem tornistru, ki bi stala kakega človeka življenje...« je izpregovoril Andrejček in se oziral po svojem gospodu, ki je jahal ob kompaniji.

»Ne laži in ne zarekuj se, Andrejček! — Ah ti, ali jaz! — tako si bom mislil, ko začnemo pokati na Ruse. Oni znajo. Z Japonci so se tolkli in ne bo se lahko z njimi metati!« je ugovarjal Krapežev Tone.

»Jaz ne bom nikomur niti lasu skrivil. Naši bratje so!« se je postavljaj Andrejček.

»To je Koritnikova modrost, ki malike rezlja in se ne zna tepsti!« je posegel med pogovor Urh.

»Ali je treba vojske? Ne gremo, bi rekli vsi in šli domov...« je Andrejček prodajal svojo modrost, ki jo je v resnici imel od Koritnika.

»Molči, če ti je glava ljuba. Ali misliš, da so krog tebe sami fantje z Golega brda?« se je razjezil Koritnik.

»Kaj? Tudi mi ne bomo delali sramote. Pokali bomo in se bili do zadnjega. Tudi naši bajoneti so brušeni. Živijo!« je vpil Krapež.

»Ta vojska bo moja smrt...« je vzdihnil Gruden.

Vsi so umolknil. — — —

Na postaji so stale dolge vrste vagonov, stroji so se prepeljavali po tračnicah, para je šumela iz njih, vse se je trlo ljudi. Gospe so delile med vojaštvo cigarete, električni zvonci so brneli, ogromen šum in hrup je kipel pod razpaljeno poletno nebo.

Andrejček se je moral ločiti od tovarišev. Držal je stotnikovega konja in čakal, da pride na vrsto, da ga spravi v voz. Ob strani je stal njegov gospod in se pogovarjal malomarno z

gospo, ki je bila oblečena v črno in imela z gostim pajčolanom zastrto lice.

— Bog vedi, ali je žalostna? — si je mislil Andrejček in miril konja. Žival je strigla nemirno z ušesi in na vsak rezget čudno hrzala.

— Še konji vedo, da gredo na vojsko! — je nadaljeval Andrejček svoje premišljevanje.

»Otroci — sirote — Rusi — krogla — smrt — pazi se!« —

Andrejčku so bile v presledkih te besede na uho iz pogovora med gospodom in gospo.

— Vendar se boji zanj! — je mislil Andrejček. — Vse mu je odpustila.... Kako lepo je, če se more človek tako posloviti od svojcev. Gospodom je lažje. Nje so smeli domači spremiti do sem. Nam pa to ni dovoljeno... —

Nekje je zapel rog znamenje za odhod.

Andrejčkov gospod in gospa sta se poslavljal. Stotnik je stopil k vagonu in vprašal: »Ali je Fric dobro oskrbljen? Glej, da se ti ne odtrga s povodca! Med vožnjo ima svoje muhe... Z glavo mi plačaj zanj...«

»Pokorno javim, vse v redu, gospod stotnik.«

»Tako, zdaj se ples začne!« se je stotnik rezko zasmel in se obrnil k gospe.

»Oton, ravnaj lepo z Andrejčkom!« je zaprosila gospa.

»Bah, to je moja skrb...« je odgovoril stotnik.

»Pazite na gospoda zaradi mene in otrok! Pišite nam, kako mu bo! Varujte ga, branite ga, ne izpusite ga niti za hip izpred oči! Zbogom, Andrejček!«

Segla mu je v roko in Andrejček je začutil, da mu je stisnila svetinjico v dlan.

»Moj mož se ne boji ne pekla ne neba. Smrt pride, kadar pride, pravi on. Vi mislite gotovo drugače. Mislite na to, če pride kaj hudega!« je skoraj šepetala.

»Mislim bom...« je odgovoril Andrejček.

»Olga, ali se boš od hlapca tako dolgo in sentimentalno poslavljal?«

Odšla sta.

Andrejček ni vedel, kaj je sentimentalno, vendar je razumel gospejino slovo.

— Boji se zanj, ubožica, in vendar ni vreden ene same lepe besede... — je modroval Andrejček in ogledoval zlato svetinjico, ki mu jo je bila dala gospa.

— Njemu je bila namenjena, pa je ni hotel.... Tako bi jaz vse to razumel... Zverina je ta moj gospod... —

Vlak se je začel polagoma premikati, vagoni so bobneli čez tračnice, dva stroja sta bruhala paro in dim v zrak. Odmaknila se je postaja, hiše predmestja so brzele mimo, nagleje in nagleje so se vrstili brzozjavni drogi, fantje so peli nekje v vozovih prvo pesem na poti v Galicijo.

(Dalje.)

DIVIĆ - GRAD. VLADIMIR NAZOR. - ALOJZIJ GRADNIK.

TIHO in neslišno plove črna galeja v senci skal, ki se dvigajo na morski obali izpod Svete gore. Lahki vetriči blodijo po tihi, poletni noči nasičeni z vonjem glena in rožmarina. Morje se lesketa in

blišči v srebrnih odsevih: mirno je in pokojno — samo tam daleč, kjer se beli prod v malem zatonu, vidiš plaho igro valčkov na pesku in do tvojega ušesa prihaja udušen šum in zamolklo brnenje: rekel bi, da nekdo stoče in zamolklo plače v tajni tišini začarane noči. Sveta gora se dviga nad morjem kakor žrtvenik obložen z venci in kitami uvelih nočnih cvetov. Samostani se belijo v svetlobi ko ogromne žrtvene kope od čistega srebra, a ciprese po strminah in obronkih so podobne sklenjenim rokam, ki so jih pobožni junaki izprožili proti nebu.

Teško in oprezno brodi galeja v senci skal — zdi se ti: pošastna ladja blodi po vodah, svete duše mrtvih menihov plovejo po gori — žrtveniku, da izrečejo do kraja v pokoju mirne noči še neizmoljene molitve.

Čudna ladja je v hipu obstala pred pečino; mora iti mimo nje in počasi prihaja iz sence, odkriva se morju in mesecu.

Sredi ravne palube, z roko skrižano na prsih in z zaprtimi očmi, se je iztegnil junak z glavo vznak in z otrplimi udi. Na galeji sta samo dva mornarja, dva meniha, ki se oprezno upirata v dolga vesla; tiho veslata, ko mramor molčita, kakor da se bojita, da ne prebudita bledega viteza iz njegovega večnega sna —

Z obale Urvine planine vozita iguman Vaso in dijakon Isaija v Vilindar-cerkev truplo slavnega junaka.

Zazibale so se ciprese na Sveti gori, zavalovila je morska gladina, a zamolklo in tožno so zaplakali valovi vrh peska na dnu zaliva, brneli so daljeni zvonovi samostanski, brez števil drhtečih sveč je zasijalo na obronku brda, ko sta morje in gora zagledala črno ladjo. Zazagrmelo je opelo za mrtve — procesije menihov gredo po strmini k morski obali, da sprejmejo mrtve ostanke junakov.

Plove črna ladja proti kopnem. Ona dva mornarja naprežeta vse svoje sile, da jo privedeta srečno v pristanišče in izpolnita do kraja obljubo. Ali, glej, oblak drvi kakor strela po mirni vedrini; ustavil se je vrh ladje, prijel se gornjega konca jambora in cela četa devojk stopi dol po križih in konopcih na palubo. Iguman Vaso in dijakon Isaija sta izpustila vesla in molče gledata v to novo čudo.

Devojke klečijo okoli junaka; lijejo solze in tih tožen jok se razlega naokoli, spremljan od šuma cipres, tožbe mrtvaškega opela in zamolklega udarjanja valov ob daljne skale in prode.

— Oj, kraljevič Marko, čakale smo dolgo na tebe in klicale smo te, tožne in nesrečne, s strmin naše Učke gore, tam sredi daljne zemlje. Prognali so nas v onem kraju iz mest in sel, s poljan ob rekah in rodovitnih obal ob morju sinjem. Polomljene so tam vse gusle, razbite tambure; oslabel je in podivjal nam narod, zato smo prišle, da te poiščemo in povedemo v oni kraj, da prideš na pomoč. In mrtvega smo te našli na tej črni ladji, poslednja naša nada, jedina rešitev naša!...

Izplakale so se deve, pa so vstale in pristopile k mrtvememu truplu, da ga dvignejo in ponesejo s seboj.

— Stojte, vile devojke! Kam hočete z mrtvim junakom? zavpije iguman Vaso. Našel sem ga sredi Urvine planine na zelenem plašču pod jelko hladnega studenca. Na visoki veji, ki se vidi s pota, sem zagledal njegovo pismo, a pisno pravi, naj se junak pokoplje. Vrgel sem mrtvega Marka na svojega konja, prinesel sem ga na obalo morskno, sedel z njim na galejo in odpeljal ga k Sveti gori. Pustite, da ga privedem pod Vilindar, da ga nesem v cerkev, da mu prečitam, kar je mrliču treba in da ga pokopjem sredi bele cerkve Vilindarske. — Kam hočete z mrtvim junakom, vile devojke? Sit je vojske, vina in ljubezni. Odsekal je glavo konju Šarinu in zakopal ga v hladno zemljo; prelomil je na četvero svojo bridko sabljo, zlomil je na sedmero svoje bojno kopje, a vzel je pernati buzdovan v desno roko in ga zagnal z Urvine planine v globoko morje. Sedel je pod jelko in zasul večni sen pravličnika. Vojeval je šest sto let, pa se je junak utrudil... Odkod ste prihitele? Kam drvite?... Naš je bil Marko za živa, naj bo naš tudi po smrti.

Ali deve ne čujejo besedi Svetogorca Vasa; dvignejo na bele roke močno truplo junakovo, letijo počasi v višave in se prelivajo v lahki oblak, ki se še vedno mota vrh jambora črne galeje.

— Oj, vile devojke! kliče iguman. Ni mu torej sojeno, da drema svoj večni sen v tistem miru naše Svete gore! Ali ga nesete morda v Šargan planino, v goro vilinsko, kjer se je junak bratil z vilami nagorkinjami, ali morda v beli Skader, kjer ga je rodila majka Jeorosima ruskemu kralju Vukašinu?... Ne mara pokojnik za vilinske igre ne za grozdne vinograde in bujne oljke na bregovih zelene Bojane — nesite ga rajše na ravno Kosovo in izkopljite mu jamo kraj onega kamna, pod katerim trohne mlade kosti Boška Jugovića. Oj, vile devojke, čuvajte truplo junaka od dotika robov in slabičev! Dvignite mu rajše ogromno grmado na Šari planini in posejte njegovo pepel po brdih in poljanah cele naše domovine!

Kliče iguman Vaso v šumu valov, v šuštenu cipres, v brnenju zvonov in v vse močnejšem petju pobožnih menihov, a oni oblak vrh

galeje se polagoma odtrga od jambora in mota v svetel klopčič in drvi, brzo kakor misel, nad morsko površino v daljne zapadne kraje.

Visoko, med nebom in zemljo, čez morja in jezera preko gorá in planin nosijo vile mrtvo truplo Marka Kraljeviča.

Tužno prepevajo devojke v svojem letu, a globoko pod njim grmé reke in šumijo šume kakor da objokujejo mrtvega junaka.

Preletele so vile Macedonijo in kršno Albanijo, a zdaj se jim zasveti pred očmi nedogledna gladina Jadranskega morja. Ogromen in krvav gleda mesec v sinje valove. Daleč na obzorju se dvigajo oblaki, da prekrijejo nebo in pogoltnejo zvezde. Morje renči, se mrači in temni, a nagel veter udara z juga, goni pred seboj oblake, slične prestrašenemu krdelu spačenih bikov in šiba morje z močnimi biči. Jadran je zavalovil in se zazibal, vre in kipi kakor voda v kotlu, valovi se vzpenjajo in valjajo v zamolklém tresku in ptice hudournice se dvigajo iz svojih kamenitih gnezd in leté hreščé v šum in metež. Nebo se je zmračilo, potemnelo je morje in zemlja: viharni besí drvé na oblakih podobni orjakom na hrbtu nakaznih konjev; spodaj v morju kakor da vidiš nešteto odprtih grl in žrel, ki rjové in grmé strašno viharo pesem jadranskega morja.

Urnejše od galeba, brže od strelíce, letito z mrtvim junakom vile devojke pred dežiem in vetrom tja proti meglam na dalinem severu.

Sredi mrke noči goni veter v čredah megle po lokah in dragah puliskega zaliva. Mesto je padlo v temo in meglo. Ni sledu o meščanu ali kmetu: umolknili so vsi glasovi, utnile vse sveče — na obrežjih pustih zalivov carujejo nočoj tema, megla in veter.

Na gričku vrh brega leži junak in gleda z otrplimi očmi v morje, ki se pred njim peni in vre. Leži na velikem ravnem kamnu, a kraj njegá ležijo buzdovan, ščit, držalo meča in kosi bojnega kó ja in bridkega meča. Niti morskih trav se držijo še peresc buzdovana, ana ščitu in držalu se zeleni še iglasto listje urvinske jelke. Sam in nepremičen leži junak na bregu; in rekel bi, da motri pene valov in polet meglenih čred pred visoko obalo, in rekel bi, da posluša bobnenje valov in bučanje vetra v soteskah in dragah. Mrtev junak vidi in čuje. Dva plamenčka gorita v globini njegovih oči, lahka zona šporetava njegovo kožo ali hladne in težke roke smrti ga držijo za lehti in bedra, ne dopuščajo mu, da premakne ude. Leži kakor prikován na onem kamnu in vprašuje s plamtečimi očmi morje in veter: kdo ga je prinesel na to morsko obal? Kdo je poiskal in dvignil pernatí njegov buzdovan iz globin globokega morja? Kdo je zbral kose njegovega kopja in meča? Zakaj mu kratijo mir in pokoj hladne jame? Odkod so ga semkaj prinesli? Zakaj je nočoj v tem neznanem kraju?

Morje se je razgibalo; rjuje in se vzpenja. Iz burnih valov se dvigajo v megli čudne pri-

kazni in stopajo proti junaku. Močni ljudje so to, širokih pleč in nabreklih mišic na ramenih in laktih: Roke so jim dolge, koščene in jake, ali noge so jim ohromele, vlečejo se po zemlji, slični orjakom z polomljenimi bedri. Prilezli so k junaku, stiskajo se krog njega in motrijo ga s svojimi upadlimi očmi, ki gorijo z gostimi obrvmi s fosforovim sijem.

— Marko kraljevič! Dviga se zamolkla tožba v oni gneči. Marko kraljevič, šeststo let te je nosila zemlja, šest dolgih sto let si jezdil nepremagljiv in slaven po naših gorah in planinah, ali mi te nočoj nismo ugledali. Čakali smo te dolgo, ali te nismo dočakali. Pil si rujno vino v latinski zemlji, v belem dvoru kralja Tokaljskega, ko se je ženil Ive Senjanin in videl si z visokega stolpa kako beneške galeje plovejo po gladini in čul si naše tužne pesmi v drobu velikih ladij, ali ti nisi skočil na jamaške noge, da osvobodiš sužnje, brate svoje, iz onih lesenih grobnic. Jezdil si pod beli Zader, razpel si šotor v pšenici bana zadrškega in vsadil kopje pred šotorom in zvezal za nje svojega konja Šarina, da pase zrelo žito, medtem ko ti Marko piješ vino in rakije, ali ne čuješ obupnega joka in klicev naših v galejah pred lukó. A mi smo vozili po sinjem morju, okovani pod palubo; požirali smo grenki strup in pričakovali trenotek, ko bo treščil tvoj buzdovan ob desko vrh naše glave in se bo paluba razklala in bo solnce prodrlo v mračne izbe sredi droba ladje... Kraljevič Marko, uničevalec Turkov, Arabcev in Albansev, zmajev in vil brodaric; ti, ki si prehodil zemlje in mesta in obšel svet od iztoka do zapada, zakaj nisi prišel na sinje morje, da se odzoveš klicu istrskih galeotov? Pojavil si se med nami ko je omahnila tvoja desnica in te je smrt vjedla za srce.

Hočeš da te ponese s seboj v morske globine, na stog glena ali na palubo potopljene ladje? Ležali bomo skupaj v gluhi temi in poslušali skoz veka, kako nad nami gučijo in rjovejo nočni vetrovi nad valovi jadranskega morja. —

Prepevajo galeoti pred mrtvim junakom, a veter kopiči v kope, trže v kosmiče, raznaša na vse strani in iznova zgoščava in sklača okoli njih meglo, iz katere se vijejo pošasti in prikazni.

Nové procesije gredo zdaj iz uspavanega mesta. Tropi starcev in žen so obkolili junaka. Starci so goli, mršavi in strti, ženam se vijejo lasje v vetru, boki ošibani a lica uvela in izpačena od dolgega jada in trpljenja, težke verige se viecejo za njimi po bregu.

— Kraljevič Marko. Dolgo smo te čakali mi robovi, sužnji v tej zemlji, ali te nesrečni nismo dočakali... Peli smo, kako te je prevarila sestra Jerica v kuli bana od Vipera. Sklenila si je ona dvoje spon okoli nog in železje okoli rok, ali ti si vendar raztrgal bana na dvoje in zagnal psico na mramornati tlak, kjer se je razletela na sto koščkov. Čakal si tri leta dni v temnici carja Štambulskega; poskusil si, kako je roka v ječi,

ali vendar nam nisi prihital na pomoč. Lovili so nas Benečani po primorju, kupovali nas in prodajali židje v tem mestu, na tem trgu ljudskega mesa — ti si odpravil svatbarino na Kosovem, poslal sirote in prosjake na gostijo k begu Kostadinu, uprl se očetu Vukašinu, da ohraniš dete Uroša, osvobojal si sužnje in robove, ali do nas sužnjih, Marko, nisi izmučil svojega konja Sarina... Stoprv zdaj te gledamo med nami, ali hladnega in otrplega. Prihajaš nam zdaj, ko je pesem o tebi zamrla na naših ustah. — Bil je velik junak Kraljevič Marko, ali si planil v to kačjo ležišče, da stre naše okove; da nas osvobodiš robstva in sramote!...

Buči veter in kipi megla v puljskem zalivu. Nove pošasti vstajajo iz zemlje, hite z daljnih gor in poljan, prihajajo v procesijah in gruclah k mrtvemu junaku. To so duše starih istrskih kmetov. Na njih je sto sledov napornega dela, težke robote, plemiškega biča, glada, žeje in gote.

— Kraljevič Marko, glej, kaj je storila iz nas sila in krivica. Izkrčili smo vse gore te naše zemlje, izorali smo vsa polja, napojili jih z našo krvjo in našim znojem, ali železni ljudje so gazili po nas, ubijali nam rado, poganili nam vero in poniževali ponos naš... Hrepeneli smo po dnevu, ko pojdeš preko naših poljan, kakor zvezde preko neba. Čakali smo te kakor solnce, ki nas bo ogrelo in ojunačilo. Upali smo, da nam prineseš zvezdo na vrhu svojega konja, zvezdo sijajno in plamtečo, ki razganja temo in bodri omahujoča srca. Bili smo ko mrtvo morje, ki čaka da ga ošine krilo nevihte, da potem vzkipi in brizgne, da se vzpne in vzvalovi in poruši nasisi in pogoltno obale in se razlije preko bregov. Čakali smo te molčeči in tužni v meglenih gorah, na vrhovih gričev in gorã, ali ti nisi prišel — junaški tvoj duh ni zašumel skozi naša srca: nisi prišel, junak, da vsadiš meč v grebelj našega pluga za znak in znamenje, da smo delavci in gospodarji rodne nam grude... Klonili smo brez borbe in umirali z gospodarjevo peto za tilnikom... Kraljevič Marko, kaj si prinesel, povej, našim sinovom in vnukom? Tužnejši so in nesrečnejši od svojih očetov in pradedov. Izčupali so jim srce iz nedrij, iztrgali dušo iz grudi, pomračili in izkopali so jim obe očesi iz glave in zdaj blodijo po temi in sledé kakor čreda ovac tujim stopinjam in pozivom... Ali mi starci znamo, Marko, kako si ti nekdanj pomagal pobratinu Relji Bošnjaniinu, ko mu je Andjelija vila

prebodla oči sredi Goluba planine... Vstani, junak in pomagaj našim vnukom! Še je vila po naših gorah, a po brdih in dolinicah trave vse vrste, a največ milja in bosilja.

Daj, naj vstavijo našim vnukom usehle oči izpod čela, naj naša deca zopet pogleda z očmi po svetu, ker je jedna in nesrečna!... Junak, ostani z nami, a ko dozori do nohtov, vstanemo tudi mi mrtvi, da izvojujemo poleg tebe poslednjo obupno borbo, da rešimo ali — da se osvetimo!...

— Ostani z nami! kličejo vile naokoli. — Vstani in spregovori! kliče krik robov, galeotov in kmetov, trpinov nevernega morja in trde istrske grude.

Silen mraz spreleti telo mrtvega junaka; premaknil je roko, podprl se z laktom ob steno in skočil na noge. Strši kakor orjak na onem kamnu, širi roke in gleda v prikazni.

— Približajte se, tužni in pozabljeni, da vas objamem vse skupaj!... Zidajte mi grobnico na tem bregu, ali naj bo kakor hram, iz katerega bom bedel nad vašimi vnuki — naj bo kakor utrjen grad, iz katerega planem z družbo svojo, ko zabije ura ustanka in povračila! —

Oblačna in gluha vlada noč nad puljskim krajem. Mirni so zalivi in luke, pusti so logi in poljane. Mesto je podobno ogromnemu brodu utopljenemu v morju megle. Povsod puščoba in mrtvilo, ali na onem griču okoli junakov vrvijo in se gnetejo pošasti in sence pri čudnem delu.

Iz morskih globin nosijo krdela galeotov ogromno kamenje, mravljišče kmetov koplje stene okoli mesta in jih vleče proti bregu, a trop vil nosi po zraku pesek, skale in kamenje z ruševin bednih mest sredi istrske zemlje, s strmega Učkinega sedla, z grebena Planika in Sije... Debel, okrogel zid se dviga okoli junaka, ki leži na kamenu s kopjem v desnici... Molče, brez šepeta in šuma, se vrši dalje orjaško delo v gluhi noči... —

Svita se zora na iztoku; megle se polagoma dvigajo z obal in valov, bledijo in se izgublajo, a prvi solnčni žarek udarja začujen ob zidove visokega okroglega dvora, okinčanega z oboki in stopnišči, okrašenega z okni in svodi, ponosnega in ravnega kraj modrih valov morskih... Mlado solnce — pogin nočnega mraka, groze in pošasti — obliva s svojimi bliščečimi žarki te bele zidove, a v oni reki svetlobe se blišči in leskeče z živo rožnato barvo grobnica Kraljeviča Marka — naš Divič-grad.

Z vetrom.

Z vetrom bi hôtel v neznane daljave,
z vetrom bi hôtel v skrivnostne noči,
z vetrom bi hôtel prodreti v goščave,
ki jih sekira dotáknila ni,
z vetrom bi hotel svet prepotovati,

z vetrom kot blisk se povzpeti do zvezd,
z vetrom uničenja strašna izzvati,
da bi poti bile čiste do cest,
z vetrom bi hôtel življenje spoznati,
z vetrom nadvladati dušno bolest!

Stano Kosovel.

BREZEN. KULTURNO-ZGODOVINSKI PABERKI. LEOPOLD KEBER.

POD MEJNIMI GROFI.

OD lipo, kjer so se vršila vsa javna zborovanja samostojnih kmetov, se je zbrala desetorica mož. Bili so župani sosednjih zadrug, ki jih je bil pozval župan Sebidrag po posebnem listu v Brezen, zabi-

čivši jim v živo gotovo udeležbo.

»Tovariši, bratje!« jih je nagovoril sklicatelj. »Zadovoljen sem, da ste se vsi odzvali mojemu vabilu. Povedati vam imam važno novico, še prej vam pa obrazložim nekatere okoliščine, da lažje razumete naš sedanji položaj. Naš sed na zapadu, Langobard, je izgubil svojo samostojnost. Njegovo kraljestvo je uničil mogočni frankovski kralj Karl. Langobardi niso bili naši prijatelji, večkrat smo imeli spore z njimi. Iznebili smo se jih, a dobili mesto njih še hujšega, mogočnejšega sosedu. Naši bratje na severu, korotanski Slovenci, so prišli, izgubivši svojo samostojnost, v odvisnost Bavarcev, in kdor hoče tam kaj doseči, mora zatajiti svoj materni jezik in vero svojih očetov. Na jugu se širita z vsakim dnem vpliv in moč Oglejskega patriarha. Tudi ta nam ni naklonjen. Zvedel sem namreč iz gotovega vira, da je zaprosil sedanji patriarh Pavlin II. frankovskega kralja, naj nas podjarmi, da nas bo mogoče pokristjaniti. Sedaj veste: naša svoboda, naša samostojnost, naša neodvisnost je v nevarnosti. Ali naj se odrečemo svobodi? Ali naj nam pošilja tuj vladar tuje župane v naše zadruge, ali naj nam deli tuj uradnik pravico? Ne! Strnimo se v vrste in pokažimo germanskim Frankovcem, da se jih ne bojimo! Naši dedje, naši očetje so se borili za svoje pašnike, za svoje krave, premagali ošabnega Ferdulfa in uničili langobardsko plemstvo Friulske vojvodine, njihovi vnučki in sinovi naj bi pa ne prelivali krvi za svojo svobodo, za svojo vero, za svoj jezik!«

»Ker že govoriš o svobodi,« je prekinil govornika Budigoj s Klanca, »te vprašam samo to, je-li to svoboda, da nas, svobodne župane, pozivljaš na zborovanje, kjer nam praviš o nevarnosti, ki se je kajpada rodila le v tvoji glavi? Mar bi rad postal naš vojvoda? Mar nimamo mi glave, da skrbimo za svoje zadružnike?«

»In tisto patriarhovo pismo!« se je zadržal Dragovan iz Lesja. »Samo Sebidragu je pokazal patriarh, kar je pisal kralju! Če bi bilo kaj na tem, bi morali tudi mi vedeti, saj nismo nič več in nič manj od Brezenskega župana.«

»Babje bajke!« je pripomnil Dobrožit z Vrha. »Ti lepo predlagaj svojim zadružnikom, kar hočeš, nas le pusti v miru! Samo radovednost

me je spravila na tako pot, osem ur sem hodil! Prav se mi godi!«

»Ne mislite, tovariši,« se je zagovarjal Sebidrag, »da vas hočem nadkriliti ali preskočiti! Ne! Odvrniti sem hotel nevarnost od naše domovine. Opozoriti sem vas hotel na nevarnost, kakor opozarja nanjo prijatelj prijatelja!«

»Da bi potem v slučaju uspeha lahko trdil o sebi, glejte, jaz sem vaš rešitelj, povojvodite me, pokraljite me! In jaz, ki sem hodil osem ur in ki me čaka enako dolga pot nazaj, naj bi ti seveda pritisnil slovensko krono na tvojo glavo!« Dobrožit v Vrha nikakor ni mogel pozabiti dolge in po lastnem mnenju zastonske poti k zborovanju.

»Rotim vas pri Ferunu!« je milo prosil Sebidrag, glas se mu je tresel in solza mu je silila v oko. »Bodimo složni, ker v slogi je moč! Razcepljeni, nesložni izgubimo najdražje, kar imamo, izgubimo svobodo! Svoboda je vredna boja do skrajnosti! Zakaj je razpadla država kralja Sama koj po njegovi smrti? Naša nesloga, naša dedna napaka je zakrivila njen razpad! Ne sovražnikovo orožje, naša nesloga nas bo podjarmila!«

»O boju sklepajo vsi zadružniki v svojih javnih zborovanjih! Ali ne poznaš naše ustave?!« se je jezil Budigoj s Klanca in jezno mahal z rokami. »Čemu si nas torej klical? Jaz grem!«

Zalosten je zrl Sebidrag za odhajajočimi tovariši. Glava mu je klonila na prsi in tužne misli so mu rojile po glavi. Kaj početi? Ni rešitve! Usoda je zapečaten, zapečatila jo je nesložnost.

Karel, frankovski kralj, je upošteval nasvet svojega prijatelja, Oglejskega patriarha, poslal takoj svojega sina Pipina nad Slovence (788. l.), ki so se vdali skoroda brez boja, brez upora. Medsebojna zavist, ljubosumnost in nesloga so jim izpulile iz krepke roke silno orožje. A Karl je bil dober politik. Ustanovil je na slovenskih tleh mejno grofijo, pustil Slovincem njihove navade in šege, češ naj le imajo svoje župane, vladal bom slednjič le jaz in gospodovali bodo le uradniki moje krvi.

Naj objavim na tem mestu pravljico, kakor mi jo je pravila stara Petrička:

Živel je mogočen grof. Vsako zimo je preživel nekaj tednov v prijaznem Breznu z vso svojo družino, z vsem svojim spremstvom, da se razvedri z lovom na divje koze. Prav tako strasten lovec je bil tudi mladi grofič. Z lokom in puščicami je letel po gorah, skrival se za skale in prežal na plen.

Dogodilo se je, dvor je bil že osmič v Breznu, da je grofič nekoč rnil lepega kozla. — Vkljub puščici v prsih je kozel zbežal, a krvave sledi so kazale lovcu smer njegovega bega.

ne, krvne kaplje so mu kazale pot. Že mu je nanzanjala večja mlaka krvi, da se bliža svojemu cilju, ko mu je izpodrsnila noga na gladki skali in grofič je telebnil po strmini v globino. Obležal je nezavesten s krvavimi udi tik malega izvirka.

V bližnjem gozdu, nedaleč od mesta nezgode, je žgal Brezencec Peter z dvema tovarišema oglje v dveh kopah. Stanovali so vsi trije v leseni koči, kuhala jim je na Petrova sestra Mara. Da pripravi večerjo, je skočila Mara k izvirku po vodo in se zelo ustrašila, zapazivši nezavestnega in krvavečega lovca. Toda ta strah je bil le hipen. Mara je bila zdravo gorsko dekle, ki se je zavedalo, kako nuina je takojšnja pomoč. Izprala je ponesrečencu rane, nabrala v bližini raznih kri ustavljajočih želišč in mu jih položila na odrtne rane. Priklicala je brata Petra, skupno sta ga nesla v kočjo in ga položila na preprosto, a mehko ležišče.

Ko se je grofič vzbudil in odprl oči, je videl skrbno Maro zraven sebe, videl je ob vzhodu kozla, ki ga je bil pobral Peter izkrvavelega tik kočje, čutil obveze na rokah in nogah in se koj domislil pravega stvarnega položaja. Hvaležno je pogledal svojo rešiteljico, zamežal zopet in njegovo mlado srce je vzljubilo požrtvovalno strežnico.

Peter je medtem stopil do Brezna, da obvesti grofa o sinovi nezgodi. Grofa ni bilo doma. Povedal je ves dogodek njegovi hčeri, ki jo je slučajno srečal v veži. Vsa oblokama se je napotila s Petrom v gore k bratu. Večkrat je med potjo onazovala skrivaj očrneli obraz svojega spremljevalca, in dasi se ji je mudilo k ljubljenu bratu, je stopala čim bliže cilju, tem počasneje. Kajti tudi v njenem srcu je vzklila ljubezen do lepega gorskega mladeniča.

Tekom treh dni je okreval grofič v domači oskrbi. Marina zdravilna želišča so delala čudeže.

»Oče!« Sin je stopil pred očeta, blede mu je bilo lice, a oči so mu žarele. »Oče! Mara mi je rešila življenje, nieno je odslei moje srce!«

»Sinko! Bolan si še in po očeh spoznam, da se ti blede!« je nežno zavrnil oče svojega sina. Ko se je pa domislil nepremostljive stanovske razlike med sinom in Maro, se je razvnel in dostavil s karajočim glasom: »Pomni, sin, da se pretaka po tvojih žilah grofovski kri od očeta in materine strani! Tebi sem že izbral nevesto. Hči je mojega prijatelja, švabskega grofa.«

»Kaj, na tisto tresko naj se obesim?! Nikdar in nikoli!« Žalosten je zapustil nato sin svojega očeta, ki se pa ni dal ugnati niti s tako svečanim zatrdilom svojega sina.

Takoj je pozval svojega kanclerja k sebi in mu dejal: »Tu imaš šest cekinov, stopi na goro in oddaj jih Mari in odkupi z njimi nieno ljubezen do mojega sina. Ko bo ta izprevidel, da ga Mara ne mara, se utolaži: če pa izve, da je imela njegova izvoljenka rajši denar kakor nje, jo gotovo sam zapusti.«

Zaman se je trudil kancler. Ne vabljivo zlato, ne mamljive besede, ne stroge grožnje niso dosegle uspeha. Mara je trdila venomer, da je rajši srečna in uboga, kakor pa bogata in nesrečna. Kancler se je čudil taki trmi. Ko ji je pa še enkrat pogledal globoko v oči, je umolknil in se odstranil z zavestjo, da še ni bil srečal v življenju tako značajnega in tako lepega dekleta. Vračajoč se domov je vso pot mislil le na Maro.

Zelo nemilostno ga je sprejel grof. »Kaj, celo ti si se vanjo zagledal?« ga je oštel. »Nič več se ne morem zanesti na svoje uradnike, že vidim, da moram sam izvršiti nalogo. Sreča mojega sina mi je le preveč pri sreči!«

In že se je grof sam odpravil na goro. Počasi je šlo po strmi poti, a končno je vendar dosegel svoj cilj. Grof je precenieval svoje zmožnosti, tudi njemu je bila sreča nemila. Poslušal je Marine mazore o ljubezni, in led se mu je jel tajati okrog srca. Prikupila se mu je bila ta vaška nedolžnost in gorska odločnost in pri slovesu ji je zagotovil svojo očetovsko naklonenost.

Istčasno, ko je stopil grofič pred svojega očeta in mu odkril svojo ljubezen do Mare, je šla njegova sestra k svoji materi.

»Mati! Jaz sem srečna, jaz ljubim Petra!«

»Kaj, Petra? Ne nori mi, otrok! Grofovski kri se pretaka po tvojih žilah, mati ti je grofica, oče grof. Sicer je pa zate že izbran ženin. Sin je alemanskega vojvode.«

»Kaj, s tistim čebrom naj se jaz poročim? Nikoli!« in solze so nesrečni hčeri zalile oči.

»Neizkušena deklin!« je zamrmrala grofica za opotekajočo se hčero. »Čeber gori, čeber doli, vojvoda je pa le! Se že še umiriš, otrok!« Takoj nato je poklicala plemkinjo, svojo spremljevalko, izročila ji šest cekinov, poslala jo na goro s točnim naročilom, naj odkupi Petrovo ljubezen.

A Peter je bil pravi brat svoje sestre Mare. Isti značaj, isti nazori. Zato pa ni uspela plemkinja niti najmanj. Opravičila je svoj neuspeh z besedami: »Grofovski milost! Zaman vsak trud! Peter si ne da odkupiti svoje ljubezni do tvoje hčere. Da bi videla, kako srčan je Peterček!«

»Torej tudi tebe je omamil njegov pogled! Najbolje, da se sama lotim zadeve!«

Temu sklepu je takoj sledilo dejanje. Veleblagorodna in milostljiva gospa grofica jo je naravnost mahnila na goro. Še prehitro se je prepričala, da ne odienja Peter ni za las. Poslušala je z zanimanjem njegova izvajanja in mu končno zagotovila svojo materinsko naklonenost.

Pri obedu sta si zaupala grofovski roditelja drug drugemu svojo skrivnost. Grof je povedal ženi o Mari, grofica možu pa o Petru. Oba sta sklenila v svojem srcu, da onemogočita vsaj eno poroko, a vsak je sklenil drugače. Grof je bil proti Petru, pospeševalje radi lepe Mare poroko svojega sina, grofica je bila proti

Mari, podpirajoč radi lepega Petra poroko svoje hčere.

Kmalu nato je prišel h grofu poseben kraljevi odposlanec. Ni še bil dobro sedel za mizo in že je ovadil grof Petra, ki se je bil osmelil zaljubiti se kot čisto navaden zemljan v njegovo, grofovsko hčer. Ni še dobro izginil grof iz sobe in že se je vanjo prithotavila grofica in ovadila gostu Maro, ki se je bila drznila, zaljubiti se kot čisto navadna kmetica v njenega grofovskega sina.

Bili sta to dve strašni ovadbi. Tega se je zavedal kraljevi odposlanec, ni pa vedel, v kateri kazenski paragraf naj ju uvrsti. Uboj ni, umor tudi ne! Nasilstvo?! Izključeno! Tatvina? Poljubi se lahko kradejo, a srca že težje. Pod rop se taka liubezen tudi ne da spraviti. »Kaj torej? Je morda požig? Seveda je požig!« se je prepričeval kraljevi odposlanec in se čudil, da ni bil takoj pogodil pravo. »I Peter! Mara sta vžgala tvojo lastnino, vsak po eno grofovsko srce, z namenom izkoristiti položaj, ki nastane ob požaru. Oba zločinca plačata po tristo cekinov globo!« in s tem je bila zadeva za kraljevega odposlanca rešena, razglasil je svojo rabsodbo obema ovaditeljema in ni mu šlo v glavo vzkliub njegovemu večletnemu sojenju, da je plačal grof globo za obsojeno Maro, da je plačala grofica globo za obsojenega Petra. Veselil se je, da ni bil izrekel smrtno obsodbe, ker bi bila v takem slučaju žrtvovala grofica svoje plemenito življenje za Petra, grof pa za Maro.« . . . . .

Trikrat je umolknila stara Petrička med svojim pripovedovanjem. Prvič se je zikala, ko je omenila grofovo pest cekinov, drugič samo vzdihnila navajajoč grofičino pest cekinov, to pa menda zato, ker se ji je zdela ta pest mnogo manjša od prve, tretjič se je stresla od groze in sicer pri tako ogromni globi šestih sto cekinov.

Ta pravljica je bila zame zelo trd oreh. — Obračal sem jo na desno, obračal na levo, da dobim najmanjšo razpoko, ki mi omogoči priti do toli zaželjenega zgodovinskega jedra. Zaman sem se trudil. In čemu? Zato ker to, kar sem držal v rokah, ni bil oreh, bilo je že pravo jedro, ni bila pravljica, bil je pravi zgodovinski dogodek. »Če je to v resnici pravi zgodovinski dogodek,« mi poreče marsikdo, »na dan z imeni, na dan z letnico!« Le počasi, vse navedem pravočasno, vsekakor pa moram uvesti lajka v skrivnost zgodovinskega raziskavanja, da bo pojml matančnost in vestnost pravega zgodovinarja.

»Pravljica« govori o mogočnem grofu. To ni bil navaden grof, marveč je bil grof z večjo oblastjo. Taki grofje so pa bili meini grofje. Omenil sem že, da je kralj Karl Veliki ustanovil na naši zemlji leta 788. novo obmetno grofito. Zgodovina našteva štiri meine grofe, ki so službovali in vodili to grofito v imenu frankovskih kraljev, in sicer: Markarja, Erika, Kadolaja in Balderika. Kako izbrati izmed teh štirih onega, ki ga omenja »pravljica?«

Dotični grof kakor tudi njegova družina in njegovo spremstvo so govorili z Maro in Petrom. V kakem jeziku? Slovenski? Da bi se bili tuji frankovski grofje, ki so prihajali samo po zimi na nekaj tednov v Brezen in ki so imeli svoj stalni sedež v langobardskem mestu Treviso, po katerem je meina grofitia ali marka dobila tudi svoje ime Trevizanska, priučili slovenščini, ni verjetno. Verjetnejša je domneva, da so se Brezenci naučili frankovsko narečje, kar jim ni delalo nobenih preglavic. Če tudi upoštevamo pri Slovencih znani dar za tuje jezike, so morala vendar miniti leta, da so se Brezenci izurili v tujem jeziku, posebno ker so se ga učili samo par tednov v letu. Ker govori »pravljica,« da je posetil grof že osmo zimo Brezen in ker je služboval Markar samo sedem, Erik celo samo štiri leta, ju lahko takoj izločimo. Ostaneta nam torej še Kadolaj in Balderik.

Zadnji, Balderik namreč, je imel hude praske na vzhodu svoje grofitie z Bulgari, in ker se ni znal uspešno braniti proti tem napadom, ga je naslednik Karla Velikega, Ludvik Pobožni, odstavil v devetem letu njegovega službovanja (l. 828.) Taki spori na vzhodni meji pa izključujejo, da bi se bil mogel baviti meini grof, ki je bil ob enem tudi vojskovodja, z lovom na zapadni strani svoje obsežne grofitie.

V poštevh prihaja torej edino le predzadni Kadolaj kot »pravljčni« grof. Zani govori tudi njegovo dvajsetletno službovanje. Pa tudi poskus, ki sem ga bil napravil in ki se ga poslužujejo večkrat tudi drugi zgodovinarji v dvomljivih slučajih, mi je pokazal Kadolaja. Odrezal sem si namreč dva enako velika lističa, napisal na enega ime Kadolaj, na drugega Balderik, zvil oba lističa, vrgel ju v klobuk in petletni nedolžni sinček soseda Logaria mi je potegnil iz klobuka listič s Kadolajevim imenom. Če je pa bil Kadolaj res tako strasten lovec, kakor trdi »pravljica« o njem, potem si je bil izbral že koj prvo leto svojega službovanja (799.—819.) primeren kraj, primerno lovišče, tako da lahko navedemo brez vsake skrbi in z vso odločnostjo leto 807. kot letnico prej opisanega zgodovinskega dogodka.

Da so se ženili takratni mogotci in plemenaši izključno le med sabo in da so izbirali starši »trske« in »čebre« svojim otrokom, nam tudi pove »pravljica«, a to ni nič novega, saj se je ta navada ohranila še do danes. Važnejša je ugotovitev, da so se bili Brezenci l. 807. že pokristijanili. »To pa mi mogoče!« mi bo marsikdo ugovarjal. »Vsi zgodovinarji, Czoernig, Rutar in še mnogo drugih, trde, da je kristianstvo v naših krajih le polagoma napredovalo, trditev torej, da je premagala nova vera že tekom dvajsetih let paganske šege in navade, katerih so se Stari Slovenci tako trdno oklepali, je nesmiselna!«

Ta ugovor zavrniti mi je prava igrača. V »pravljici« nastopata Peter in Mara. Te dve imeni nista staroslovenski, marveč imeni, dobieni pri krstu: Peter, Marija. Kot glavni vzrok

dočasnemu napredovanju nove krščanske vere v naših krajih mavajajo zgodovinarji deistvo, da jo je oznanjevala tuja, friulska in nemška, duhovščina, ki ni poznala jezika domačega prebivalstva. Če bi jo bil oznanjeval kak slovenski duhovnik, bi mu bil zagotovljen popoln uspeh. Prav to se je pa dogodilo v Breznu. V Brezen je prišel slovenski misijonar in ta je bil Črtomir. Bil je prvi Slovenec, ki je obiskoval tedaj Oglejsko semenišče in kakor poje Prešeren v svojem »Krstu pri Savici«:

Postane mašnik, v prsih umrieo
nekdanji upi; med svoje rojake
Slovence gre in dalje črez njih mejo . . . . .

»Pravljica,« ki ji pritiče vsekakor naslov: Lepa Mara in Črni Peter, govori še o posebnem kraljevem odposlancu. Ti kraljevi odposlanci, missi regis, so bili uradniki, grofie, ki so enkrat na leto obiskali vse grofe, pregledali njihove razsodbe, zaslišali prizive z razsodbo nezadovoljnih oglobljencev in izrekli končno sodbo. Imenovali bi jih lahko: potujoča druga instanca. Ne mejni grofie, ne kraljevi odposlanci niso dobivali nobene plače. Preživljati so se morali z globami, katere so marekovali ljudstvu kot sodniki in še to globo so morali deliti. Tretjino je dobil mejni grof kot sodnik, tretjino kraljevi odposlanec kot druga instanca in tretjino kralj. V našem slučaju, in s tem lahko izpopol-

nimo »pravljico,« je razdelil kraljevi odposlanec globo v znesku šestih sto cekinov tako, da je vrnil mejnemu grofu Kadolaju dve sto cekinov, spravil drugih dve sto cekinov v svoj žep, ostanek, tudi dve sto cekinov, je pa položil v svoj kovčeg, da jih odda o pribliki kralju Ludviku Pobožnemu.

Umevno, da niso bile globe majhne, ako so hoteli grofie svojemu stanu primerno živeti. Oprostilna razsodba je bila popolnoma neznanca, navadno sta se obsodila toženec in tožitelji, ovaditeli in ovajaneec in še priče povrh. Zato niso še nastopali v tedanji dobi odvetniki, boječ se, da naloži tudi njim sodnik v neskončni skrbi za svojo rodbino enako globo kakor tožencu, tožitelju in pričam. Kako vestni so bili tedanji sodniki, kaže dovoli jasno slučaji, ko je prišla ljubezen pod težki paragraf požiga. Kdor si je izdril zob, je bil oglobljen radi motenja posesti, kdor je voščil grofu: dober dan! a je slučajno pršilo iz megle, se je oglobil, ker je skušal zavesti grofa kot javnega organa z neresničnimi trditvami v zmoto itd. itd.

Naše reklo: kozla ustreliti, kar pomenia kako neumnost napraviti, izvira iz leta 807. Grofič je zadel kozla, za katerega je morala plačati njegova mati tri sto cekinov, oče pa le sto, ker dve sto cekinov mu je vrnil kraljevi odposlanec in skoro gotovo so mu starši večkrat očitali, da je ustrelil lepega kozla.

Arena.

O vem, da nisi brat mi po imeni,
— dandanes brat že bratu po življenju streže! —
a čuj besedo pravo, ki v plameni
življenja zrasla je, ki vse nas veže:

Podoben svet veliki je areni,
v njem človek zver, ki čaka, kdaj odveže
krotilec — čas z verig jo, da po pleni
vsa krvoločna plane izza mreže.

In dan in noč mi v njem se bijemo,
in srčno kri si, brate, pijemo
s strastjó, ki ji nihčé ni gospodar. —

Ā ko v poslednji uri z njega gremo,
se prav za prav še le takrat zavemo,
da ustvarjen je za vsako božjo stvar...

Janko Smeec.

Temne slutnje.

Kdo se bliža, kdo s polabnimi koraki
stopajoč,
kdo na okna, kdo na duri trka
noč na noč?

Kdo me vabi s sladkoprilizljivim glasom
za seboj,
z pomirjenja očitani mrtvih
v nepokoj?

Kdo me zove, kdo iz mrtlotujih krajev,
kdo in kam? —
Strah v očeh, zamrlih krikov v grlu
trepetam...

Stano Kosovel (1914).

FRAN SVETLIČIČ.

SPISAL STANKO STANIČ.

Pozabljenemu pesniku v spomin.

AKOR na zvezdnatem nebu spremlja to ali ono zvezdo cel trop manjših zvezd, ki se stalno sučejo in vrte v območju te ali one zvezde, tako se tudi v človeškem življenju opazuje čisto sličen pojav. Ako

se na primer na slovstvenem polju pojavi kak velik genij, bo ta v svoje območje pritegnil celo vrsto manjših duhov, ki se bodo gibali in dejstvovali po načinu tega svojega vzora, čeravno ga običajno niti od daleko ne dosežejo.

Kakor zvezda se je pojavil na slovenskem literarnem nebu naš največji genij Prešeren. Kljub stoterim zaprekam mu ni manjkalo trabantov. Eden največjih in najzvestejših je bil naš ožji rojak Franc Svetličič. Snov, slog, mera — vse troje in še več, je na Svetličiču iz Prešernove šole, seveda vse to le po zunanje, kajti Prešernove arhitektonike Svetličič ni poznal. Le sklepna asonanea je pri njem različna od Prešernove kljub prisvojitvi Prešernove filozofije. Iz Prešerna zveni resignacija, iz Svetličiča zaupanje v Boga.

France Svetličič se je rodil v Spodnji Idriji 2. aprila 1814. leta. Ljudsko šolo je dovršil v Idriji, gimnazijo in bogoslovje v Ljubljani, kjer je bil leta 1839. dne 5. avgusta posvečen v mašnika. Rovte, Cerknica, Vrhnika, to so bile njegove kaplanske službe. Ko je prestal župniški izpit, je dobil župnijo Sorico, odondot se je preselil v Godovič, kjer je župnikoval od l. 1863. do 1879. Kot delničar proslule banke »Slovenije« je prišel ob vse svoje imetje. Leta 1879. je stopil v pokoj, preživel nekaj časa na Razdrtem pri Postojni, nazadnje se je preselil v Ljubljano, kjer je prav siromašno živel in umrl v hiralnici 22. februarja 1889. Naš neutrudljivi Rad. Silvester mu je kot svojemu bivšemu katehetu v »Zgod. Danici« zapel »Spominčico na grob«.

Po njegovi smrti se ga je spomnil z obširnimi spisom Marn v »Jeričniku«, Glaser ga omenja v svoji »Zgodovini«. Najbolje sta ga ocenila Janko Lokar v »Dom in Svetu« l. 1903 in Ivan Grafenauer. Ta dva ga imenujeta resničnega pesnika.

V dobi, ko je stal Koseski na višku svoje slave, ko so ga častili malone kot slovenskega Homerja, je objavil Svetličič svojo prvo pesem v »Novicah«, ki je takoj pokazala, da je pesnik hodil v šolo k »Čbelici« in njenemu prvaku Prešernu, ne pa k prvaku »Novic« Jovanu Koseski-ju. Že to dejstvo nam priča, da je imel Svetličič dober okus in je pesništvo vse drugače pojmoval nego ostali pesniki tistih dni. Za zgled, kako je pesnik miselno in oblikovno naravnost visel na Prešernu, naj velja sledeča »Zabavljica«, ki jo je priobčil v »Novicah« leta 1847.

Sonetov, praviš mi, ne poj nikari,
zdravice vodopivcam so neslane
gazele ženskam vnemajo možgane
seršenov mi ne draži, Bog obvari!

Romanc ne bodo poslušali stari
in zabavljice so le malo brane,
balada tvoja me kar nič ne gane,
in glose, to so malovredni dari.

Kaj zlodja moram peti, pa me uči,
da bo prijetno tvoji umni buči,
jmaške, elegije al' pravljice?

Teh ne, ampak natanjko mi popiši:
kak iz kleti preganjajo se miši, —
in bodem djal, da modre si glavice.

Učil se je pa pesnik tudi od naroda, in da je tudi srbsko narodno pesem visoko cenil, priča njegova pesem: »Na Mravljiskem vrhu«, ki popolnoma nalikuje Hasanaginici v početku:

Kaj se beli tam na gori
med grmovjem in med bori,
je li groblja, je li sneg?

Groblje v kraju tistem ni je,
brija studna več ne brije,
davno kopen je že breg, itd.

Svetličič je kot epik in lirik na isti višini. Snov za epiko mu je dajala domača zgodovina in pravljica »Med Poreznom zelenim in med Črno Perstjo« pravi Svetličič je turški križ, ka-

teremu je posvetil eno pesem. Drugači pa so mu epske pesmi nudile tvarino. Cerkniško jezero, junaki iz turških bojev, Hrušica, stari gradovi itd. Nekatero teh pesmi so našemu dijaštvu bile bližje poznane, ker jih je bil Sket prevzel v svoje »Čitanke«, med njimi pa gotovo najbolj »Ukleti grajščak«.

Kot lirik je Svetličič najraje pesnil v obliki soneta, čeravno se ni držal dosledno stare tradicije o njegovi miselni in tehnični obliki. Filozofija življenja in njegov zunanji potek, to dvoje je skoraj edina vsebina njegovih sonetov. Pesnik Svetličič kot duhovnik in veren katoličan ni zapadel v resignacijo, ampak poje sam o sebi:

Visoki Bog, ki zanj trpim, pa vliva
mi v srce sladki up, da mi odgrnil
bo pot med večnih dvorov krasne zide.

Tudi marsikatera rodoljubna pesem se mu je posrečila, N. pr.:

kdo bode meni branil žalovati,
ko vidim, da v košatih hrastov senci
ne vem zakaj — suši se lipa.

Ali pa drugod:

Kedaj bo domoljubja ogenj sveti
prešinil nas, da jamemo hlepeti
po tem le, kar je v blagor očetnjavi?

Sklepna sodba o Svetličiču je ta: njegove pesmi so res pesmi, on je pesnik po božji volji. Levstik in Stritar nanj nista vplivala, ker je dozorel, predno sta onadva nastopila. Da ga mi danes nač premalo cenimo je vzrok ta, da »leži še vedno po svetu razmetan« in njegovih »udov« še nikdo ni zbral.

Ker je Svetličič naš ožji rojak, bi se pač spodobilo, da bi se kdo zanj pobrigal in bi nam ponudil — morda potom »Naše založbe« — zbirko njegovih pesmi. Že dejstvo, da si je vzel za vzgled Prešerna v dobi, ko se javnost še Prešerna ni zavedala je zanj najlepša pesniška kvalifikacija.

(Po Janku Lokarju: *Frančišek Svetličič*, D. in S. 1900.)

TRST IN REKA.

TUDI druga pristanišča ob Adriji bodo enkrat igrala veliko vlogo; Split n. pr. je imel pred vojsko že 3 milijone register-ton prometa in se bo zelo razvil, ko bo dobil primerne zveze z zaledjem. Pri vseh naših pristaniščih je slabo to, da je bližnje zaledje slabše kakor pa bolj oddaljeno, da je treba torej že dosti stroškov, preden sploh do blaga pridemo, oziroma preden po morju dobljeno blago oddamo.

Pomena morja včasih niso znali prav ceniti. Leta 1382 so dobili Habsburžani Trst, a v prvih stoletjih kar ni mogel kvišku. Benetke so ga takrat daleko nadkriljevale, izkoristile so svoje gospostvo morja na brezobziren način. Vse ladje so Benečani prisilili, da so morale

pristati najprvo v Kopru, ki je bil takrat njihov; tam šele so dobile proti visoki odškodnini dovoljenje, da so smele naprej v Trst. Če pa niso hotele plačati, so jim blago pobrali, ladje pa sežgali. Šele za Karola VI. je postalo drugače. Nekoliko časa je bil kralj na Španskem in tam se mu je zbistrilo oko za pomorsko trgovino. Uvidel je, da novodobna država brez brodovja in trgovine ni nič. Benetke takrat niso bile več tiste kakor prej, vedno so se naslanjale na Avstrijo, ta jim je pomagala v boju s Turki; zato so morale biti tiho, ko je leta 1717 proglasil Karol Adrijo za prosto morje. Dve leti pozneje je pa proglasil Trst in Reko za prosti pristanišči, to se pravi, ladje smejo prihajati in odhajati brez carine. Karol je gradil ceste, n. pr. čez Ljubelj, zvezal po njih morje z notranjostjo, daljal domačinom razne prednosti, n. pr. oproščenje od vojaščine, klical trgovce od vseh strani, zlasti Grke, da so prinesli k nam pravega duha podjetnosti. Trgovina je začela cveteti, posebno trgovina z žitom in bombažem; Trst se je dvigal, prebivalstvo je štelo takrat 5000 ljudi, malo sicer tudi za tiste čase, a vendar dosti v primeri s prejšnjimi časi. Marija Terezija je očetovo delo nadaljevala, za njene vlade je imel Trst več ladijske vsebine in več prometa kakor pa Hamburg ali Genova. Kvišku je šlo tem hitreje, čim bolj so Benetke propadale. Ozemlje, ki je težilo proti Trstu, je tisto, ki je označeno danes po glavni proggi železnice, po cestah čez Ljubelj in Predel in pa dalje proti severu v smeri proti Solnogradu, približno v tisti smeri, ki jo ima danes turska železnica. Na zahod od studencev Drave in od Solnograda pa Trst nikoli ni mogel, tam so tja do Sv. Gottharda še zmeraj gospodovala Benetke; ta sam je pa težil že v Genovo.

Francoške vojske so Trstu zelo škodovali, posebno ko je Napoleon prepovedal vsako trgovino z Angleško, ki je bila, kakor vemo, takrat neomejena vladarica morja. Promet Trsta se je skrčil za devet desetih! Po dunajskem kongresu je bilo kmalu zopet bolje, trgovski čut je bil v Trstu še zmeraj doma in leta 1830 šteje Trst že 60.000 prebivalcev. Trgovca Bruck, pozneje trgovski in finančni minister, ustanovi leta 1835 Avstrijskega Lloydja, ki se je kmalu polastil večine prometa z bližnjim vzhodom. Splošno pa o prvih letih preteklega stoletja glede trgovine in prometa v Trstu ne moremo povedati nič posebno dobrega in razvoj je semintja celo nekoliko ponehal. Zakrivili so to deloma tržaški posestniki ladij, ker se je takrat jadrniška plovba pretvarjala v parniško in se niso pravočasno prilagodili novim prometnim oblikam. Še bolj napačno je bilo pa to, da so pristanišče zanemarili in ni bilo čisto nič pripravljeno za moderni promet. Razumljivo pa je; saj so bile takrat avstrijske tudi še Benetke in se je bilo treba ozirati tudi nanje. Potem pa sploh trgovska in carinska politika ni bila prava.

In vendar ima Trst tako ugodno lego, saj se zajeda morje tam najgloblje v trup Evrope in morska vožnja je tako poceni. Aleksandriji je n. pr. Trst za 143 milj — milja = 1852 m — bližji kakor Genova, Suesu za 130, Odesi za 115. Vidimo, da je od vseh večjih sredozemskih pristanišč pomaknjen najbolj proti vzhodu, torej kljub dolgi pa ceneni morski vožnji vendar najbližji vzhodnim deželam.

Že po naravi je določena Trstu velika važnost za gotove dežele in za posebne predmete. Ti so zlasti taki, ki vsled svoje vrednosti prenesejo tudi višje tarife, ali pa taki, ki se lahko skvarijo in morajo torej hitro po železnici naprej. Potem pa tudi za osebni promet, ki je še posebno navezan na hitrost. Zaledje Trsta se je zelo menjavalo; poleg že omenjenih smeri je šlo na vzhodu celo na Ogrsko. Ko so pa leta 1867 Ogrji postali prosti, je Trst to zaledje zgubil, dobila ga je Reka. Vsaka železnica zaledje kolikortoliko razširi, tako ga je tudi južna, dograjena do Trsta leta 1857. Druge alpske železnice so pa zaledje zopet skrčile, tako da so pred otvoritvijo turske železnice kolebale celo Gornja Koroška, Salcburška in Gornja Avstrija semintja; pošiljale so svoje blago deloma v Trst, deloma v Benetke, deloma pa čez Češko v Hamburg in od tam naprej. Najvažnejša pridobitev turske železnice je bila južna Bavarska. Niso pa prišli v tržaško zaledje večji deli Češke, kakor so pričakovali, vpliv Hamburga je bil prevelik, meja med Hamburgom in Trstom je šla še zmeraj daleč južno od Prage.

Neprijetno za Trst je to, da se takoj za mestom dviga Kras 300—500 m visoko — pri Reki 900 m in čez — in ga morajo premagati železnice v velikih strmih ovinkih. Prvo zaledje ni bogato, dalo se bo šele izboljšati, ko bo nastala z uporabo vodnih sil večja industrija. Potem je pa vse bližje zaledje sploh gorato, in četudi je drugi del boljši od prvega, vendar je še premalo industrijskih izdelkov, le les in žito, stvari torej, ki zahtevajo visoke tarife in niso prikladne za železnico. Bogati sever pa teži, kakor smo videli, proti Labi, in vsi izjemni tarifi ga niso mogli priklopiti Trstu. Sicer se pa konkurenca severnih pristanišč ne javlja samo pri Trstu, čutijo ga tudi Benetke in Genova, celo Marseille. Vzrok je ta, ker so severna pristanišča v veliki meri tudi eksportna, v južnih pa daleko prevladuje import; ladje morajo v pristaniščih predolgo čakati, nimajo zadosti blaga za novo vožnjo po morju itd. Višji tarifi in redkejša možnost odpošiljatve pa eksporterja ustrašijo.

Trst ima torej precej neugodnih točk, vendar so ga pa druge omenjene prednosti potisnile zelo v ospredje, pred vojsko je bil prva trgovska luka ob Adriji, med vojsko je dobil pa pristanišče kakor ga nima večjega celo Sredozemsko morje. Prekosil je bil Trst v tem oziru tudi Genova, ki je bila do tedaj prva, in ki kljub največjim naporom ni mogla več voditi, premalo

je prostora ob ozki obali. Blago mora v Genovi čakati po tri mesece in eksporter ga kljub višjim stroškom rajše pošlje v Trst, katerega najnovejše naprave omogočijo hitro odpošiljatev.

Narava sama je glede pristanišča tako pri Trstu kakor pri Reki kaj malo skrbela in boljših naravnih pristanov je ob Adriji dosti. Tržaška in reška luka sta po naravi samo odprt pristan, brez vsakega zavetja. Za časa Karola VI. in Marije Terezije je nastalo v Trstu mestno pristanišče, zavarovano proti široku vsaj deloma po predgorju Sv. Andreja. Zadostovalo je pa do leta 1857, do otvoritve južne železnice. Ta nas je pa prehitela, in ko so leta 1867 začeli z napravo pristanišča bolj na severu, je bilo zaenkrat prepozno. Še bolj se je to pokazalo, ko je bil leta 1869 otvorjen Sueški prekop; Trst ni bil pripravljen, naprave nikakor niso zadostovale spremenjenim oblikam prometa.

Treba je bilo misliti na novo delo. Izvršili so ga v treh odstavkih in dali so Trstu popolnoma novodobno in vsem potrebam ustrezajoče moderno pristanišče. Od leta 1868—1883 so zgradili po načrtu francoskega inženjerja Pascala in po vzoru pristanišča v Marseille s stroški 29 milijonov kron, prosto luko, takozvano »novo pristanišče«. A že takoj po izvršitvi je bilo premajhno in preozko, velike ladje se zlasti pozimi ob burji na omejenem prostoru niso mogle gibati. Zato so od 1887—93 z desetmilijonskimi stroški delali in popravljali naprej, pa je bilo še vse premalo, ker je promet le prehitro naraščal. In zopet so napravili nove načrte, leta 1901, tedaj pa v čisto drugačnem, neprimerno večjem obsegu kakor prej. Stroške so proračunili na 50 milijonov, seveda brez železniških tirov, skladišč, dvigalnikov itd. Koliko je stalo, ne vemo. Pred vojsko so bila dela skoraj dovršena, vojska je izvršitev nekoliko zavrla. Sedaj ima pa Trst tudi res pristanišče, ki se lahko kosa z vsakim drugim v Sredozemskem morju. Trst je moral dobiti take naprave, ker je promet ogromno naraščal. Je pa novi pristan južno od Sv. Andreja, v velikem miljskem zalivu. Ker je bilo treba dosti materiala za zasipanje morja, so vozili pesek in grušč od izliva Soče sem, so ga torej tam odstranili in napravili tako zopet prostor za drugo pristanišče pri Tržiču. Zgradili so dolge obrežne zidove, sezidali tri široke mole; proti burji je pristanišče veliko bolj zavarovano kakor »novo pristanišče« na severu, proti široki ga pa ne varuje samo en lomilec valov kakor ga vidimo pred »novim pristaniščem«, temveč trije, postavljeni stopničasto drug za drugim, dva sta dolga po 500 m, tretji pa 1600 m. Ves zasuti prostor meri nad 55 hektarov, dolžina obrežnih cest znaša nad 14 km itd. itd.

Moderno pristanišče pa zahteva tudi drugih naprav, skladišč, dvigal itd. Vsega tega je sedaj dosti, v miljskem pristanišču sta n. pr. dve velikanski zgradbi, katerih vsaka ima prostora za blago največje ladje. Moderne ele-

vatorje že poznamo, pogledjmo še dvigala ali žrjave. Dvigalo je stroj z dvema rokama; ena je trda, druga pa kroži naokoli, se dviga in pada, polaga blago na tla in ga dviga. Velikanov med dvigali je bilo pred vojsko okoli 150; največji je v Hamburgu. Šele v veliki višini se odcepi ena roka od druge in kroži naokoli v krogu, kojega premer je 294 metrov, radij torej 147 m. V oddalji 34'5 m od trdega stojala dvigne še 250.000 kg. v oddalji 53 m od debla pa vedno še 110.000 kg. Recimo, da dvigne človek od tal približno 100 kg; tako opravi torej ta žrjav z mehničnim zavrtno delo 2500 in 1100 ljudi, a ne dviga samo, temveč tudi prenaša. En sam človek zadostuje, da ga vodi.

Ugodna lega in pa nove naprave so promet Trsta kar hitro dvignile. Od l. 1803—1887 je narasel n. pr. za 1.4 milijona ton, od leta 1887 do 1905 pa za 1'6, torej v 18 letih več kakor prej v 84. Od leta 1880—1889 je priplulo v Trst in odplulo iz njega na leto nad 12 milijonov centov blaga v vrednosti 660 milijonov kron, leta 1900 že 19 in 713, leta 1913 — zadnje leto pred vojsko — pa 35 milijonov centov blaga in 1800 milijonov kron, trikrat toliko blaga in skoro trikratna vrednost kakor pa 30 let prej. Koliko ladij je prišlo v Trst? Tabela nam to pove:

Štev. ladij. Reg. ton. Prirastek ton %.

1870: 8.054	960.000	1870—1880: 16
1880: 7.208	1.112.000	1880—1890: 32
1890: 7.873	1.471.000	1899—1900: 47
1900: 8.465	2.159.000	1900 : 1913:108!
1913:14.230	5.480.000	1870 : 1913:470!

Število odhajajočih ladij je približno isto; glej zgoraj, zato skupni promet l. 1913 okoli 30.000 ladij z 11 milijoni ton; tona je skoro tri kubične metre.

Ladje so bile prej manjše; to smo že videli. Leta 1870 je imela vsaka ladja za 120 ton prostora, leta 1900 že nad 250 ton, leta 1913 pa skoro 400 ton. Parnike so naročali začetkoma na Angleškem, nazadnje so pa zgradili vse doma. Samo od leta 1912 do 1913 je narastlo število ton za 20%, teža prodanega in kupljenega blaga pa za 14%. Škoda le, da je import dosti večji kakor eksport, 70:30, prihajajoče ladje nimajo dosti blaga za nazaj, zato so tarifi zopet večji. Leta 1912 je znašal import 2.050.000 ton blaga, eksport 980.000 ton à 1000 kg, razmerje 100:48; leta 1913 pa 2.314.000 in 1.136.000, 100:49. Počasi se je razmerje boljšalo v prilog eksportu, kajti 100:48 in 100:49 ni več 70:30 kakor prej, ampak že 70:33'6 in 70:34'3. Vrednostno razmerje je drugačno, import 1913 870 milijonov kron, eksport 932 milijonov, 100:107. Na importu je bila soudeležena Slovenija po-prečno s 34%, na eksportu z 29%. Import je obsegal zlasti kavo, bombaž, riž, južno sadje, žito, kože itd., eksport v prvi vrsti les.

Kakor so se pri nas brigali za Trst, tako so se Ogri za Reko; prej poleg Trsta brezpomembna se je od leta 1868 naprej krepko dvignila. Na prav čuden način so si jo Ogri leta 1868 prisvojili, potem pa res storili vse, kar so mogli.

Ker je pristanišče še slabše kakor tržaško, zaledje še revnejše in prometu neprijaznejše, Kras še višji, je bilo treba še več dela. Ogri so hoteli dobiti na vsak način »okno v svet«. Leta 1872 so začeli z napravami v pristanišču, zidali so skladišča za riž in petrolej, čistilnice, luščilnice, država je dajala podpore domačim in tujim družbam itd., leta 1873 je bila končana proga Št. Peter—Reka, leta 1874 Zagreb—Reka. Od leta 1872—1914 so izdali za pristanišče naprave 53 milijonov kron. Zato se je pa promet tudi tako nepričakovano dvignil in je štel pred vojsko na leto okoli 9000 prihajajočih in prav toliko odhajajočih ladij, skupaj okoli šest milijonov registerton. Leta 1871 je bil promet Trsta še 18krat večji kakor reški, leta 1913 glede ton niti še enkrat tolikšen; tržaški se je v letih 1871 do 1910 potrojil, reški pa popetnajstoril. Seveda moramo upoštevati, da je Reka še čisto nova, Trst pa že stara prometna točka; pozneje bi razmerje za Reko ne bilo šlo tako ugodno naprej. Kakor je za Trst slabo, da je bil import večji, tako za Reko, da je eksport bil večji kakor import, kajti tudi v tem slučaju ne moremo ladij dosti izkoristiti in so zato tarifi večji. Reka je edino sredozemsko pristanišče, ki ima več eksporta kakor importa: leta 1912 eksport 1.100.000 ton, import 880.000, 109:89; leta 1913 1.174.000 in 922.000, 100:78'5. Vrednost importa leta 1913 213 milijonov kron, eksporta 264 milijonov, 100:124. Neugodno vpliva pri Reki tudi osredotočenje glavnega prometa na mesece marec-september, enkrat preveč, drugič premalo.

Ves tržaški promet je bil leta 1913 3.450.000 ton blaga à 1000 kg, reški pa 2.096.000 ton, 100:60'8; vrednost tržaškega 1.802.000.000 kron, reškega 477.000.000 kron, 100:26'5, torej povsem drugo razmerje v teži kakor pa v vrednosti.

V najskrajnem severnem kotu Adrije je premalo laškega zaledja za Benetke in Trst obenem, zlasti za Trst; zato hočejo Italijani pomagati Trstu s tem, da ga proglasijo za pristanišče in ga z železnicami bolj približajo daljnemu zaledju. Železnica čez Predel bo omogočila direkten import iz Avstrije brez dvakratnega prekoračenja jugoslovanske meje in bo za velik del zaledja tudi veliko bližja. To bo za slovenske železnice seveda hud udarec.

Naravno zaledje Trsta in Reke je slovensko. S Trstom, Reko in drugimi pristanišči imamo odprto pot v celi svet.

Iz Šarabonove »Gospodarske geografije.«

V MORSKIH GLOBINAH, DOMEN.

NI še stopila človeška noga na tla velikih globlin morja; tudi je možnost glede prihodnosti zelo majhna. Le z mislijo se moremo spustiti tja. Vendar bi znanost trpela, če bi pisali in govorili le o tem, kar človek ne-

posredno vidi in spozna. Astronomi so si neka-ko utrgali zvezde z neba in doznali snovi solnca, gorkoto Marta in težo Neptuna. Geolog gre zamišljen mimo raznovrstnih kamnov, v katerih so ptiči, martinčki, polži in školjke in pozna vse po imenu, dasi je bilo tisto življenje pred mnogimi tisoči leti. Zgodovinar vé celo povedati, kaj so jedli stari Egipčani o praznikih za kosilo in kakšne slike so imeli trgovci na Renu pred dvatisoč leti. — Veda mora iz drobcev, ki so ji poznani, zgraditi celoto. Talko si moremo tudi o razmerah v velikih globočinah morja ustvariti dosti jasno sliko.

Vemo že za mero globokosti, za kakiovost tal, za razmere temperature, pritiska in svitlobe in za živalstvo in način njegove prehrane. Petdeset let približno je bilo treba, da smo zvedeli vse to. Začetek je bil v letu 1845., ko so devali podmorski kabeli v severnem Atlantskem oceanu in merili morskno dno. Od takrat naprej so Škandinavci, Angleži, Francozi in Američani tekmovali med seboi v raziskovanju globočin; princ monaški je velik del bogastva vporabil za to. Tudi zoološke postaje, posebno ena v Neaplju, je veliko pripomogla k jasnosti o podmorskih skrivnostih. Duhoviti inženirji, kemiki in fiziki, teoretični in praktični, so izumili in napravili zelo dobre priprave: lote, toplomere, zaiemalce vode, fotografične aparate, mreže i. t. d.

Globokost morja so v prejšnjih časih previsoko cenili: radi neklih pogreškov pri opazovanju so našli v južnem delu Atlantskega oceana mesta 14.000 - 15.000 m globoka. V resnici je največja globokost tega oceana nekaj nad 8000 m in sicer v bližini severnega brega otoka St. Thomas pri Puerto Rico: naiglobokejšo mesto pa je v Velikem oceanu, izmerjeno l. 1895 v globokosti 9427 m. Do takrat je veljala Tuscarova - globočina severovzhodno od Japana kot največja, namreč 8513 m. Vsekakor dosti globoko! Ko bi Zeus v boju z velikani izrul največjo goro Mount Everest in jo zalučal v to morskotluknjo, bi bil postal vrh gore mal otok, ki bi se vzdigal iz vode do 327 m visoko. Srednja globokost vseh morja je približno 3440 m. Atlantskega oceana 3681 m. Tihega oceana 3887 m.

Pritisk vode v teh globočinah je samo posebi umevno neizmerno velik. Sloveči naravoslovec Sir Wyville Thomson, ki je vodil največjo angleško ekspedicijo za proučevanje morskih globočin (1872 - 1876) pravi: ko bi bil človek na takem morskem dnu, bi nosil nad seboj vodni steber od 3600 m: pritisk bi bil tako velik, kakor teža dvajsetih z železom natovorjenih vlakov sé stroji vred: stisnjen bi bil v tenko ploškev kakor svilen papir. Drugi angleški raziskovalec ravno iste ekspedicije Moseley je preračunal pritisk na vsako kvadratno colo za vsakih 1882 m na 166 atmosfer ali 1125 kg; tako bi bil v Tuscarova - globočini na vsako kvadratno colo tal 747 atmosfer ali 5062 kg.

Vsako življenje na zemlji je odvisno od solčne luči, kajti le pod njenim vplivom se neorganična bitja spreminjajo v organična in zamorejo rastline, ki niso zajedavke, srkati iz tal mineralne snovi, česar živali ne morejo. Te so največ navezane na rastlinsko prehrano bodisi direktno ali indirektno potom mesa drugih živali.

Kakšne so svitlobne razmere na dnu morskih globočin? Kako daleč seže bel solčni žarek v morje? Po okolščinah zelo različno: kakor je vodna površina mirna ali valovita, kakor je dan jasen ali oblačen in je voda umazana ali čista. Ob oblačnem, viharnem dnevu, ko so umazane gornje plasti vode, bo segla svitloba za polovico manj globoko. Z umetno izdelanim aparatom, na katerega je bila pritriena fotografična plošča, se je posrečilo Chun-u in Petersen-u dokazati sledove svitlobe še v globlinah 500-550 m.

Da poiema svitloba proti dnu in je na dnu sploh ni, sklepamo tudi iz rastlin v morju in njih barve. Rastline, ki niso zajedavke, morejo živeti le pod vplivom svitlobe, kajti samo v nji moreta njih zelena in rjava barva izločati kisik. Znano je, da je bela solčna luč sestavljena iz števila raznobarnih žarkov, ki tvorijo spektrum. Človeško oko razloči te barve: temno rdečo, rdečo, oranžno, rumeno, zeleno, cyan, modro, indigo, vijoličasto. Izločanje kisika se vrši najživahnije v rdeči in modri, manj pa v zeleni barvi svitlobe. Prvi dve barvi sta torej rastlinstvu ugodnejši. Da bi poskusili ali seže cela sončna luč ali le nekateri žarki v morske globine, so potonili barvane predmete: našli so, da so postali beli predmeti modri, rmeni zeleni in rurnurno - rdeči vijoličasti. Rdeči solčni žarki ne segajo torej daleč v globočino!

Najbližje vodni površini rastejo zelene ali modrozeleno rastline (alge), v večjih globlinah ali v senčnih in malo osvetljenih krajih izgineto te in prepuste mesto rdečim in vijoličastim oblikam.

V globočini do 200 m ni več rastlin: iz tega so sklepali, da je moč tia segajoče bele luči prešibka za vpliv na rastlinstvo. Druzi učenjaki pa mislijo, da s tem ni še dokazano, da bi ne mogli zeleni žarki priti do morskoga dna. Poskusi s fotografičnimi aparati so pa nemogoči, ker ne poznamo še snovi za fotogr. ploščo, ki bi reagirala le na zelene žarke. Obstoiali bosta tako obojni mnenji, dokler ne bo mogoče podati neposrednega dokaza za resničnost prvega ali drugega. Iz telesnih lastnosti neke vrste podmorskih živali, ki živi okoli 600 m globoko, bi sklepali, da je deloma tema, deloma šibka svitloba, ki pa ne prihaja od zgoraj, ampak iz živalstva samega: imenujemo jo fosforescenco.

Tudi o razmerah toplote v teh neskončnih globlinah smo poučeni: napravili so se takozvani minimumtermometri, ki sami od sebe registrirajo najnižje stopinje gorkote. Poglobljuje jih v poljubno globočino za določen čas: ko jih

dvignejo, kažejo ti z gotovostjo dotično mero temperature.

Na vodni površini in kmalu pod njo je temperatura največja, zelo hitro pa pojema do 200 m; počasneje spet do 1000 m, najpočasneje pa do 200 m nad morskim dnom, kjer je v vseh vodnih plasteh enaka. V vodnih globinah 5000 m se spreminja temperatura le za 5° C. V tropskih krajih je $+2^{\circ}$, blizu tečajev pa -3° . Na površini je ta razlika po okoliščinah tudi 33° ; kajti pod ekvatorjem znaša $+30^{\circ}$, v arktičnih in antarktičnih vodah pa -3° .

Mrzla voda na dnu tropskih morja ni dobila tako nizke temperature na istem mestu; ako bi bila voda povsem mirna, bi bila temperatura vodnih plasti na dnu enaka srednji zimski temperaturi nad površino. V tropskih krajih pa je zadnja veliko večja kot prva: mora torej v istih voda na dnu dobivati tisto malo gorkote od drugod — in sicer od morskih delov, ki so bližje tečajema.

V velikih oceanih so zelo počasni a trajni toki; od tečajev prihaja mrzla in zato težka voda po morskem dnu do ekvatorja, ki se pa ne ogreje, ker je mrzla voda slab odvajalec gorkote. Tam se vstavi radi protitoka od nasprotnega tečaja, se ogreje radi zemeljske gorkote in se dviga vsled pritiska novodohajajočih voda proti površini in od tam spet proti tečajema, kjer se spet ohladi; tako začne krog znova.

V morju so pa gorski grebeni kakor na kopnem; njih smer gre večkrat nasprotno kroženju morskih tokov. Voda se zajezi in ogreje daleč od ekvatorja; posebno se to dogaja v Atlantskem oceanu, kjer so tla zelo hribovita in se vleče veliko pogorje v podobi velikega S od zahodne Anglije do južnega tečaja. Najvišji vrhovi tega pogorja so otoki Azori, St. Paul in Ascension i. dr. Tako je umevno, da imajo razne morske globine tudi razno temperaturo.

Potom za to pripravljenih zajemalcev vode ki se spuste odprti v poljubno globino in tam sami zatvorijo, se je dognalo tudi, iz česa voda sestoji in kakšni plini so v raznih globinah. Našli so sledove 32 elementov; največ pa morske soli. Najvažnejša plina morske vode sta kisik in dušik, ki sta v raznih plasteh v razni množini; največ pa pri površini in na dnu.

Geološka sestava morskih tal je zelo različna; ločiti moramo padavine v vodi (ki sedajo na tla vedno višje) blizu bregov kontinenta in otokov od onih v oceanih. Padavine v vodi oceana sestajajo največ iz živalskih drobcev skeletov in mineralnih snovi. Ti drobci prihajajo od lupin malih živalic, imenovanih globigerine in so povečini iz apna.

Monakovski geolog Gümbel je preiskal tak drah in našel v kubičnem centimetru: sedem milijonov zelo majhnih okroglih drobcev imenovanih coccolitki, 5000 večjih in 200.000 manjših nerazbitih lupin zelo malih živalic foraminifer, 220.000 drobcev njih lupin, 4.800.000 drobnih palčic (rhabdolithi), 150.000 ostankov iglic morskih spužev, 100.000 lupin radiolarijev in

enoceličnih alg in 240.000 mineralnih zrn. To blato globigerin seza do globočine 2300 m, bolj spodaj je padavina »rdeča ila«. Alge živé pri površini, njih odmrle lupine pa padajo dolgo časa: dneve, tedne in mesece na morsko dno.

Bitja v teh globočinah živé po vsem drugačno življenje, kakor ona v plitvih vodah. silen pritisk v skoraj mirni vodi, tema ali le reven mrak, nizka temperatura brez vsake rastlinske hrane. Živali ki živé v takih okoliščinah, morajo biti drugače vstvarjene kakor one pri morski površini.

Kako, da morejo vzdržati pritisk? Ta za nje sploh ne obstoja. Vzemimo primer od nas samih: tudi mi živimo na dnu globokega morja, ki nas sicer ne obdaja v tekoči obliki ampak v plinasti; to je zrak, ki pritiska na nas. Te teže ne zapazimo; nasprotno, če se dvignemo v gorske višine ali v zrakoplovu čez 10.000 m oslabi telo in smo v smrtni nevarnosti.

Sicer je vzrok temu deloma kisik, ki se v gornjih plasteh razteguje in taniša, a vzrok je deloma tudi v našem telesu samem, v katerega votlinah ni krvi je zrak po gostoti enak onemu izven telesa, tako da sta ta dva vedno v ravnotežju. Moč plinov, ki se razvijajo v telesu, se le počasi spreminja; kakor hitro pa pride človeško telo v gornje plasti zraku, kjer od zunaj ni več tolikega pritiska, jenja to ravnotežje. Plini v telesu se raztegnejo in se hočejo izenačiti z zunanjimi. V zelo veliki visočini bi se vsled tega kar trgali bolj občutljivi organi v telesu in zgodilo bi se, kakor prenapolnjenim mehurem iz mila.

Umevno, da imajo torej tudi živa bitja na morskem dnu v svojem telesu tako močne pline, ki drže ravnotežje z vodnim pritiskom. Pri živali iz globočine kakih 1800 m znaša, kakor smo slišali 166 atmosfer na kvadratno colo. Da jo potegneš na površino, pride pod pritisk le ene atmosfere; ker ima v sebi pa 155 atmosfer, te hočejo izenačiti z zunanjo in raztrgajo tako celo živalsko telo. In res prihaja največ živali, katere spravljajo z mrežami na površino, mrtvih ali pa zelo poškodovanih. Poškodbe so različne, najbolj trpe živali, ki imajo največ mehkih delov telesa. Izmed rib najbolj one, ki imajo zračni mehur. Ta pogosto počí ali pa visi z drobovjem iz ust.

Ne smemo pa misliti, da morajo imeti te živali močnejše mišice kakor živali pri površini. Nasprotno; voda je tu mirna, pri površini pa se je treba boriti z vetrom in valovi, s plimo in z močnim tokom izlivajočih se rek. Zato so tudi koraliniki v globočinah lepše zraščeni in živati z zelo nežnimi in občutljivimi telesi.

Čudežno vstvarjene so tudi oči teh živali. Če bi bila tam spodaj večna tema, bi ta bitja ne imela oči ali bi vsaj imela nevpornabne, oči nezadostno razvite, kakor jih imajo živali po luknjah in podzemskih jamah (človeška ribica). Ko bi bila tla povsodi enako razsvetljena, bi bilo spet neumljivo, zakaj so poleg živali z očmi tudi slepe; in te celo iz družin, ki živé v svitlo-

bi in imajo dobre oči. Prisiljeni smo tako si misliti, da so v raznih delih velikih oceanov razne svetlobne razmere; te povzročajo tudi živa; same, ki oddajajo in razširjajo svetlobo potoni fosforescence.

Zakaj oddajajo živali to luč? Najbrž zato, da se bitja iste družine lažje dobé; primeri kresnice. Tudi za to morda, da svaré s to lučjo pred nevarnostmi in ostrašijo one, ki bi jih hotele požreti. Znano je, da nekatere živali že po svetli ostrí barvi odvrčajo nevarnosti; tako močerad, katerega vzreš že na sto korakov. V posameznih slučajih pa služi ta svetloba dotični živali tudi zato, da privabi druge živali bližje in dobi tako hrano; iz skušnje si že videl, koliko insektov leta v noči okoli svetilke. Večje ribe, ki so obdarjene s to lučjo, si same sebi kažejo pot v temi.

S čim se preživljajo? Kako spreminjajo neorganične snovi v organične, ker brez tega procesa ni življenja? Prvi posredovatelj je gotovo rastlinstvo, a ne na morskih tleh. Veliko teh organskih snovi prinašajo viharji s kontinentov, največ pa vode (reke, potoki) posebno take, ki gredo mimo mest in gozdov. Od tega živi živalstvo vodne površine, ki služi spet v hrano živalim v nižjih vodnih plasteh itd. do morskih tal. Izumiranje in presnavljanje milijonov takih živalic povzroča v morju neprestan »dež«, ki seda polagoma na morsko dno, kjer sta dve vrsti živali: take, ki žive od mesa drugih in take, ki jedo morsko blato.

Opustim podrobno naštevane in opisovanje teh živali. Kogar veseli nadaljni študij, dobi v večjih naravoslovnih knjigah precej poučnega a tudi zanimivega o tem. Morje in njegova globine nam nudijo nešteto raznovrstnih naravnih prikazni in še nerešenih ugank.

TOPLOTA.

HEJ, kolikokrat sem že slišal kakega Kraševca (pa tudi Vipavec ni izvzet), ko je v juliju ali avgustu godrnjal nad »salamensko« vročino, ko je na kaki »gmajni« seno spravljal. Kaj bi pa bilo, če bi ga prenesel za lase kot angelj svetopisemskega Habakuka kam doli v Saharo, kjer solnce v vseh letnih časih skoro navpično lije žarke na peščeno valovje, skoz katero se leno pomika karavana. Pa ne samo tukaj; so tudi druge pokrajine, kjer solnce trajno neft peč. Burski kmet v južni Afriki spravi svojo volovsko vprego skoro za pol leta v senco vsled neznosne vročine; na arabskem polotoku se umakne ponosni šejk (plemenski poglavar) pod svoj šator in dremlje v vročini, ki je enaka opoldne kot zvečer; leni orientarci od Male Azije pa do centralno azijskega gorovja ležejo na preproge, zapalijo čibuk in pijejo »šečerlišerbet« (neka hladilna pijača); še celo indijski kuli vrže v tej neznosni soparici svoj tovor raz sebe in skoči v Jnd, da se ohladi, čeprav je v nevarnosti, da bo moral plačati to

kopelj mogoče s svojim stegnom kakemu krokodilu. Pa kaj vse to, niti samega Dalai Lamo, budhistovskega papeža v Tibetu ne pusti »spak« pri miru in mu nagaja, dokler si na prestolu ne obriše potne srage in premišlja, ali je bilo za Budhovih časov tudi tako vroče.

Razen teh krajev so celo leto pod vplivom solčnih žarkov še skoro cela Avstralija in večji del zapadnega obrežja v Sev. ameriških državah in v Čile ter Peru.

In ko človek takole razmišlja o teh prirodnih posebnostih, mu še vedno nekaj vrta v možganih in sama od sebe mu šine misel: pa na tisoče celo na milijone strojev je izumila moderna tehnika, ki jih spraviš v pogon le s toploto. Treba je ali posredno ali neposredno pomagati, da se razvije delo ali učeno rečeno kinetična energija. Največjo toploto pa razvija solnce. To ogromno telo, ki ima obliko krogle, meri v polumeru 1,391.000 km, njegovo površje pa okroglo 6 bilijonov qkm. To so seveda številke, ki jih je mogoče rabiti le v astronomiji in pa — pri ruskih boljševikih, kjer je vrednost papirnatega rublja tako nizka, da se moraš posluževati astronomskih računov, če hočeš kaj kupiti. — Solčno telo pa tvorijo zgoščeni plini, ki se drže skupaj vsled velike privlačnosti jedra; in ena izmed teh plasti, fotosfera, je ognjišče svetlobe in toplote. Izračunali so, da je na solncu temperature kakih 25.000 do 26.000 °C. Kaj pa je pravzaprav bistvo toplote, je še sporno vprašanje. Nekatere učene glave trdijo, da se razvija toplota na solncu vsled pritiska teh ogromnih plasti druge na drugo; to bi še nekaj držalo, ker če dolgo razbijaš po naklu, se bo razvila taka vročina na železu, da se lahko brez ognja opečeš. Resnica je pa le, da je solnce izvor vse toplote. Seveda vsa ne pride k nam, ker se je nekaj porazgubi po atmosferi (zračni plasti), saj je solnce oddaljeno od središča zemlje za 1200 zemeljskih polumerov po 6370 km. Po računih absorbirajo (vpijejo) različne kemične sestavine zraka polovico solnčne toplote; ali z drugimi besedami, če nas ne bi oddajal zrak, bi dobili še enkrat toliko toplote.

Po tem preudarku je prišel človek do zaključka, kako bi se dala vsa ta toplotna energija uporabiti v industrijske svrhe. Na to misel so prišli inženirji že pred nami. Treba je torej najprej ujeti solnčno energijo; sicer so v neki vasi solnčno svetlobo kar v vreče vlovili, toda tu stvar ni taka. V Egiptu so postavili prvi stroj, ki ga goni solnčna toplota. Napravili so veliko paralelno zrcalo (v obliki nekake polukrogle) in je tako postavili, da so se solnčni žarki iz tega zrcala odbijali pod velike kotle z vodo, da je začela vreti in dosegla temperaturo 300° C. To vodo so napeljali v stroj, ki je s pomočjo pare opravljal pri 10 urnem dnevnem delu 50 konjskih sil. — Konjska sila, HP horse power, je mera za delo. Ena konjska sila ima 75 kilogramometrov. 1 kilogramometer je pa

merilo za delo, ki je opravi kaka sila, ako dvigne 1 kg v 1 sekundi 1 m visoko.

Ako bi postavili v severnem predelu puščave Sahare na prostoru, ki meri kakih 15.000 qkm, same take »solnčne stroje«, bi lahko postala tam velikanska centrala, ki bi preskrbovala cel svet s svetlobo in toploto in še bi ostalo dovolj energije, da bi še vse stroje na svetu z ostankom teh sil spravili v pogon. Seveda bi bila nekaka podobnost z današnjimi električnimi centralami, odkoder so napeljeni po žicah električni toki na razne strani za razsvetljavo, v obrate in v novejšem času tudi za kurjavo.

Mislím, da mi bo vsak pritrđil, če rečem, da bi inženirji, ki bi izvedli take načrte, več storili za človeštvo, kot vsa moderna tehnika, ki se je mučila, da bi iznašla kake komplicirane »tanke« in razne smrdljive granate, da bi dala duška bestiji v človeški naturi.

POLARNI KRAJI.

V. ŠARABON,

Če govorimo o polarnih narodih kot neki celoti, ne napravimo tega samo z geografskega vidika; ne uvrstimo jih samo zato v eno celoto, ker prebivajo vsi v mrzlem pasu, temveč tudi iz drugega, bolj globokega vzroka; v celem življenju v zunanji in notranji kulturi so enotni in se vjemajo. Okolica ima na človeka povsod velikanski vpliv, posebno pa še tam gori ob skrajnem robu obljudene zemlje. Ni čudno: nikjer ni človek tako slab nasproti premočni naravi, nikjer se mu ni treba tako hudo boriti za bonno življenje kakor v polarnih pokrajinah. Zato se mora pa razmeram tega pasu kolikor mogoče prilagoditi.

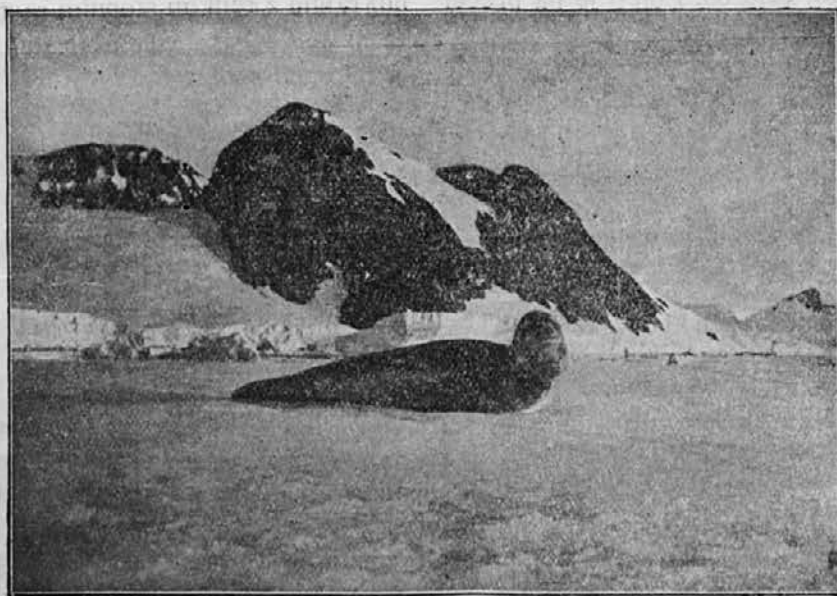
Če hočemo določiti južno mejo domovine »ljudi severa«, se moramo najprvo vprašati,

»ljudi severa«, moramo najprvo vprašati, kaj je podlaga njihovega življenja, kaj jim bivanje v mrzlih teh pokrajinah omogoča, in hitro imamo odgovor: Živež in obleko jim daje v prvi vrsti živalstvo, najvažnejša dobavitelja sta pa severni jelen in morski pes ali tulenj. Temu prištejemo še nasprotno stran, pomanjkanje poljedelstva, oboje sestavimo in rečemo, da poteka južna meja ob točišču severnega jelena in poljedelstva. Kjer je na mestu severnega jelena tulenj, je pa to navadno že itak izven meje gozda.

Velikanski so prostori, na katerih bivajo maloštevilni polarni rodovi: zahodna in deloma vzhodna obala Grenlandije, južni otoki arktičnega otočja — arktičen je toliko kot severn —, severni Labrador, obala ameriškega Ledenege morja od Hudsonovega zaliva mapej, obala Alaske, otoki Beringovega morja, Kamčatka in neizmerne sibirske pokrajine od Ohotskega morja do Arhangelska, polotok Kola in severna Skandinavija.

Ta ogromen prostor ima nekaj potez, ki so za življenje polarnih narodov velike važnosti. Obširni deli Sibirije in severne Amerike so ravni in omogočajo hiter prehod od enega rovišča do drugega, od ene paše do druge. Mogočne reke, tekoče po ravnini, so v kratkem poletju plovne, celo leto pa darovateljice rib. Nekatere obale so označene po strmih globoko zajedenih fjordih — fjord je ozek zaliv, ki ga je poglobil ledenik —; stene fjordov so bramba proti viharjem, na koncu je dosti prostora za selišča, zunaj so pa one tako važne odprtine v ledu, kjer se vrši lov na tulnje.

Poleg zemlje je podnebje najvažnejši zunanji činitelj polarnega življenja. Podnebje dovoli samo prav sposobnim ljudem bivanje tam, slabiče izloči. Prav posebno vpliva pod-

Prebivalec skrajnega severa.

nebje na materialno življenje, primora najprimer človeka, da svoje telo čisto drugače odene kakor kjerkoli drugje na svetu. Neposredno pa vpliva podnebje na polarnega človeka in njegovo kulturo, ker mu da na razpolago samo omejeno število rastlin in živali.

Zakaj je v tej največji mrzli pokrajini na zemlji tako mraz? Zato ker je solnce dolgo časa sploh nič ne obseva, in še poleti padajo žarki zelo poševno, zgubeč zato dosti toplote. Seveda so pa takrat dnevi zato daljši in ima solnce več časa za ogrevanje. Navečji mraz nastopi proti koncu polarne noči — prav na severu imamo namreč noč cel mesec in še več —, večkrat šele marca.

S tem velikim mrazom je pa v zvezi suho ozračje, kar je velikanskega pomena za življenje. Middendorf pravi: »Človeku bi bilo v enem oziru sploh nemogoče kljubovati temu mrazu, če bi mu ne pomagala suhota zraka. Samo popolnoma suha obleka nam da namreč zadostno varstvo proti mrazu, v vlažni obleki smo tam zgubljeni. A proti večeru se je v obleki nakopičila vlaga, povzročena po izhlapevanju; kaj napravijo? Predno gremo spat, obleko obrnemō in jo položimo na sneg; zjutraj je popolnoma suha. — Velika prednost polarne podnebja je tudi ta, da je le malo vetra in viharja. Povsod pa seveda to ne velja in nekteri kraji se odlikujejo po ravno nasprotnih prikaznih.

V Sibiriji traja zima od srede septembra do srede maja, a samo dva meseca sta brez zmrzali. Celo poleti se zemlja odtaja samo za 1 meter do $1\frac{1}{2}$ m globoko; spodaj je pa debela plast zmrznjene zemlje, še v globini 33 m so merili šest stopenj in pol pod ničlo, v globini 120 metrov pa tri. Middendorf je zračnil, da je šele 200 metrov od vrha zemlja odtajana.

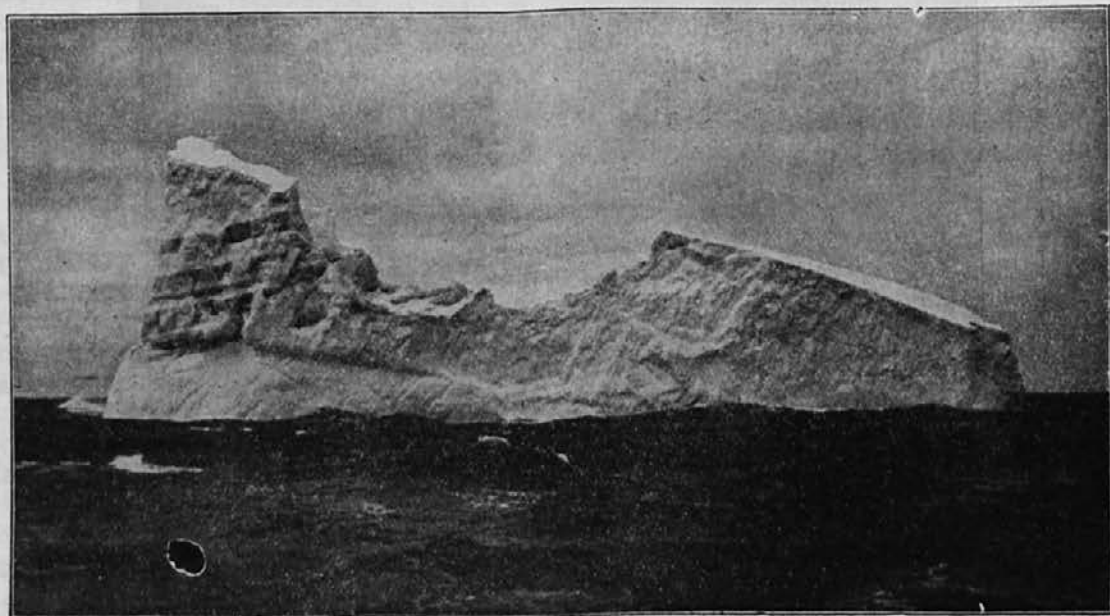
Najmrzlejši kraji zemlje so v Sibiriji. V Irkutsku drži včasih mraz neprestano 55° pod ničlo, v Verhojansku celo 68° . Poleti je pa precej

toplo, toplomer se dvigne do 30° celo v senci, pa ta čas je zelo kratek. Poprečna toplota poletja znaša 12 stopenj, poprečna toplota celega leta je pa vsled dolge in mrzle zime globoko pod ničlo. S tem primerjajmo podatke za Gorico in Ljubljano. Poprečna toplota januarja — torej najmrzlejšega meseca — je v Gorici 3.2° nad ničlo, v Ljubljani 1.1° pod ničlo, toplota julija kot najtoplejšega meseca 23.1° in 19.6 , letna toplota pa 12.9 in 9 .

Podnebje ameriških polarnih delov je sibirskemu precej enako. V Evropi prinaša morski tok od morja na jugu dosti večjo toploto kakor bi jo sicer pričakovali; ob zahodni obali je pozimi samo 4 do 8° mraza, bolj proti notranjosti pa postaja podnebje vedno bolj podobno sibirskemu.

Od tal in podnebja je odvisna tudi mera, v kateri je zemlja trajno ali začasno pokrita z ledom ali snegom. Da sibirski tla odmraznejo do globine $1-1\frac{1}{2}$ m, že vemo; podobne so razmere v zahodnem delu Amerike. V vzhodnem delu Amerike in na arktičnih otokih je pa na višinah ledena odeja trajna in le malo se v kratkem poletju robovi odtajajo. Tudi cela notranja Grenlandija je trajno zmrznjena, le ozek je ravni rob ob obali, ki je poleti prost ledu in snega. Zato je pa tudi v arktični Ameriki in na Grenlandiji prostor za hitro živeče poletno rastlinstvo in s tem za življenje rastlinojedcev — npr. severnega jelena zelo omejen. Zato pa tudi omejen za naseljevanje, ljudje so navezani le bolj na rob, na morje.

Rastlinstvo obsega dva pasova, gozdnatega in onega brez gozda. Sicer je hrana v prvi vrsti dar živali, a prebivalci uživajo tudi darove rastlinstva, bolj kakor mislimo. Nekatere rastline so naravno potrebne, ker krmijo živali, tako mahovi in lišaji. Značilne za severni brezdrevesni pas so **tundre**, močvirne, z mahom in lišaji pokrite ravnine, poleti polne vode kakor goba in zato neprehodne, ali pa skalne pokrajine z redkim stepnim rastlinstvom. V Ev-

Ledena gora v severnem morju.

Ledeno obrežje skrajnega severa.

ropi in Aziji pokrivajo primeroma ozek pas ob obali severnega ledenega morja, ker gre tam gozd — v Sibiriji imenovan tajga — skoro do morja, posebno še ob rekah. Kot rastline pridejo za polarnega človeka v poštev razne vrste jagod, mahovi in lišaji in neka vrsta pritlikave vrbe. Splošno so tundre med najrevnejšimi pokrajinami zemlje in stalna naselitev na njih je nemogoča. V Severni Ameriki nadomeščajo tundre takozvani barren grounds, po slovensko: nerodovitne pokrajine, ki pokrivajo severno od gozdne meje veliko prostora. So bolj skalni, pokriti deloma z grmičjem in stepnim rastlinstvom: pritlikave breze, jelše, brinje, breze, mahovi, lišaji, trave, bičje. Na Grenlandiji in po polarnih otokih je pa rastlinstvo skozinskoz alpsko, na Grenlandiji dobimo celo nekatke gozdičke iz pritlikavih brez, jelš in jesenov. Največji del obale pokriva stepno rastlinstvo, brinje, rododendron, jagode, lišaji, mahovi, cvetlice. Vse te rastline so se prilagodile pogojem polarnega podnebja, prenašajo velik mraz in se poleti izredno hitro razvijajo.

V Evropi gre gozd skoro do morja, le majhen košček štrli ven; na Norveškem uspeva iglast gozd po dobroti morskega tolka še na 70. stopinjo severno od ekvatorja, zadnje zmilke gozda proti severu so pa bele breze. Od Norveške gre meja gozda preko polotoka Kola in potem tik ob Lednem morju do Urala, nato pa z lahnim naklanjanjem proti vzhodnjemu vzhodu do Ohotskega morja. Ob rekah gre pa kakor rečeno gozd dalje proti severu, ob reki Hatangi vidimo mesecnov gozd še nad 72. stopinjo. Značilno obmejno drevo je v Rusiji do Urala sibirski jelka, v Sibiriji davrijski mecesen, ob Ohotskem morju in na Kamčatki pa zopet breza. Otočje Alenti je severno od gozdne meje, pokrito je le z redkim grmičjem. V

Severni Ameriki se začne gozd z jelko ob severnem tečajniku, gre ob reki Mackenzie najdalje proti severu, potem nazaj mimo Velikega medvedjega jezera, na Labradorju se pa umakne globoko doli proti jugu; zadnji zastopniki tukaj so topoli, jelše in breze.

Gozd ima seveda večjo izbiro življenjskih pogojev in nudi vse drugačno zavetje kakor tundra ali brezdrevesna obala. Zato se umakne pozimi več sibirskih rodov nazaj v gozd. Eskimo tega ne more; deloma stanuje predaleč, deloma mu je pa pot zaprta, ker je severoameriški gozd vsaj deloma še v rokah Indijancev. Ker sta torej sibirskim polarcem dva pasova rastlinstva na razpolago, zato lahko uporabljata tudi več rastlin, si lahko napravljata stanovanje, čolne in sani drugače kakor pa Čukč ali Grenlandec, ki sta navezana le na slučajno nanešen les. Od gozdnih dreves uporablja sibirski prebivalec brezo, topol, vrbo, smreko, jelko, mecesen, evropski Laponec mecesen. Iglasto drevje rabijo za vse možne stvari, delajo iz njega čolne, sani, orodje, opravo itd. Za hrano služijo predvsem razne vrste jagod; na mesto krompirja imajo v Sibiriji neko gomoljasto lilijo, saraná. Neko jagodo in razne vrste česnja rabijo proti skorbutu. Skorbut je bolezen mesa okoli zob, ki začne gniti; zobje izpadajo in ker ne moremo z gnili čeljustmi jesti, umremo. Skorjo jelše rabijo za barvilo. Sadeži nekkih vrst cedre in bora služijo za slaščice.

Najvažnejše vlogo v življenju polarnih narodov ima pa živalstvo, od severnega jelena in tulnja so popolnoma odvisni. Za njima gredoči potujejo; če jih ni, vlada lakota. Ona ista stebra njih življenja, eden bolj v Evropi in Aziji, drugi pretežno v Ameriki. Poleg teh dveh lovíjo seveda tudi druge živali, tako ribe in kožuharje, bodisi za hrano, bodisi kot predmet

kupčije. Vendar pa ne smemo misliti, kakor beremo v marsikateri knjigi, da kočuharjev po gozdih kar mrgoli. Splošno so gozdi prazni, še praznejše seveda tundre. Kljub tej praznoti so pa kraji, kjer se gotove vrste ob gotovem času zbirajo, kjer pridejo skupaj stotine severnih jelenov in nekega drugega goveda, tisoči tulnjev in mrožev in brezštevilo iate vodnih in gozdnih ptic. Tako sta enkrat dva Tunguza v enem samem dnevu ubila v gorovju Stanovoj-skem 600 severnih jelenov. Wrangel je videl kako so zaklali Čukči ob nekem brodu v najkrajšem času stotine severnih jelenov; Nordentkjoeld je videl v Beringovem morju tisoče mrožev, plavajočih proti nekemu cilju. Polarne ptice sedijo in valjajo včasih tako gosto skupaj, da je nemogoče stopiti mednje. Splošno so polarna morja v primeri v suho zemljo na živalstvu zelo bogata. V Sibiriji lovijo v prvi vrsti severnega jelena, divjo ovco ali argalija, belega zajca in marmotico, potem volka, hermelina, sobolja, vidro, belega in rjavega medveda, veverico in več vrst lisic; od ptic pa divjega petelina, jerebice, kljunače, gosi, race, labode. Večja je raznoličnost pri ribah, jezera in reke kar mrgolijo, posebno reke, ki teko v Ledeno morje in v Pacifiški ocean.

Ameriško živalstvo se od evronazijskega le malo loči; glavni zastopniki so: beli med-

ved, neko govedo, zajec in belka. Beli medved je doma sicer tudi ob sibirski obali, a Sibirci pridejo z njim malo skupaj; bolj pa Eskimo v Ameriki, ker je navezan na obalo, ktere se drži tudi beli medved. Severni jelen je bil zelo razširjen tudi na Grenlandiji, a puška ga je prepodila. Eskimo torej mima take izbire kakor Sibirec, bolj važni zanj so morski sesavci, najvažnejši pač tulnji. Kožo uporablja v prvi vrsti za obleko, pa tudi za plavalne mehurje, za vrvice pri harpunah, za preoblečenje čolnov, imenovanih kajak. Prilično se spravi Eskimo tudi nad kakega mimo plavajočega kita. Mrož je bil prej ob Grenlandiji zelo pogost, danes jih je le malo še; namesto nje daje sedaj neki som nepogrešljivo ribjo mast, z mesom pa krmijo pse. Lovijo gosi, race, galebe, potapljače alke, izčiščeni jim služijo za obleko. O ribah velja isto kakor o sibirskih in evropskih.

Tretje vrste naravnih zakladov, rudnin, pa polarni rodovi niso skoro nič izrabljali. Drugače tudi pričakovati ni. V notranji Sibiriji dobivajo Jakuti in Tunguzi železo in ga predelujejo, v Alaski uporabljajo baker, a le malo. Več vrst zemlje jim služi za hrano, pomešajo jo z moko itd. itd.

Baffinov zaliv.

POLICAJ IN CEFIZELJ.

OLJ na ono stran leži vas, ki se ji pravi Butale. Butalci so gadje; tisto leto, ko sta bili dve kravi za en groš, so se Butalci skregali s pametjo, pa so zmagali Butalci in ne pamet; takšni so.

V Butalah so imeli občinskega hlapca, ob delavnikih je goved pasel in lenobo, ob nedeljah in praznikih pa si je na glavo poveznil kpa, ta kapa je bila rdeče obšita, v roko je vzel helebarda ali sulico in je bil policaj, strah vseh tolovajev.

O tem policaju je slišal tudi grozanski razbojnik Cefizelj, ki so pravili, da je že sedem ljudi zadušil in tri ženske. Pa je zaskrbelo Cefizlja, da si gre ogledat policaja, in je bilo tisto nedeljo, ko obhajajo v Butalah vsakoletno žegnaje in pobjo, pa je šel v Butale in se nastavil policaju tik pod nos.

Policaj je rekel: »Hop, Cefizelj, te že imam! Marš v luknjo! Imamo krojača, se mu pravi rabelj, ti bo vzel mero okrog vratu.«

Cefizelj ni rekel ne bev ne mev in je šel s policajem. Pa prideta mimo peka.

»Oh,« je vzdihnil Cefizelj, »dokler še lahko požiram, en sam edin koruzni hlebček bi rad snedel, tako dobrih, pravijo, ne peko nikjer nikoder kakor v Butalah.«

»Nu,« je pritrdil policaj. »Pri nas imamo masten gnoj, naša moka iz naše koruze je kakor zabeljena.«

In ker je bil pek za občinskega moža, mu policaj ni maral odjesti dobička in je pustil Cefizlja v pekarijo in se je s helebarda ali sulico postavil pred vrata da ga počaka. Čaka in čaka, da ni bilo Cefizlja — šent je bil odšel pri zadnjih vratih in se niti ni poslovil. Policaj hud — krščen Matiček — tako je bil hud, da je kar

pljunil. Ali Cefizlja ni bilo in ga ni bilo in ni vse nič pomagalo.

Poteče teden, potečeta dva, pride tretja nedelja, pa je Cefizlja spet zaskrbelo, da gre v Butale, in je šel in se nastavil policaju pod nos.

»Hop,« je rekel policaj, »ali te imam! Zdaj mi več ne uideš!« in ga je prijel za rokav.

Cefizelj je prosil zamere: »Tujec sem,« je rekel, »deželan, pa sem zadnjič pot zgrešil od peka, da Vas nisem našel. Ali mi je bilo malo hudo!« — in je šel s policajem kakor jaguje za materjo.

Pa prideta mimo peka in Cefizelj se je spomnil, da je lačen, in je lepo prosil in policaj ga je spustil v pekarijo; mislil si je: »Ti si zvit, jaz pa še bolj, to pot mi ne uideš!« in se je postavil na zadnja vrata. In je čakal in čakal, pa ni dočkal, ker je Cefizelj to pot šel zbogom pri sprednjih durih; in je bil policaj sila hud, malo je manjkalo, da ni zaklel.

Potečejo trije tedni pa Cefizelj spet v Butale in policaju pod nos.

»Hop,« je rekel policaj, »ali te imam! Jaz ti pokažem, kaj je butalski policaj, da mu boš uhajal!« in ga je prijel za rokav.

Cefizelj je prosil zamere: »Ni Vas bilo pred vrati,« je rekel, »pa sem Vas iskal, kje ste; do današnjega dne sem Vas iskal in do te-le ure,« in je šel s policajem in se ni nič branil.

Prideta mimo peka in si je Cefizelj spet zmislil, da bi šel noter in si kupil koruzni hlebček, in je milo prosi, da nikoli tega. Pa je rekel policaj: »Tiček ti, bi mi spet rad ušel — pri tistih durih, ne? kjer mene ne bo. Ne boš, Jaka! Daj semkaj groš, grem sam kupit koruzni hlebček, pa me ti čakaj tukajle!«

In je policaj šel in kupil in prišel nazaj in ko je hotel Cefizlju dati hlebček, ni bilo več Cefizlja. In je bil policaj tako jezen, da je jezik pokazal za Cefizljem, in je še dobro, da Cefizelj tega ni videl; zakaj Cefizelj je bil grozanski ropar, ki so pravili, da je že sedem ljudi zadušil in pa tri ženske.

Iz knjige »Tolovaj Mataj«, spisal Fr. Milčinski, izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani.

NAŠ BLIŽNJI.

Ljubezen do Boga se mora izkazovati v delovanju, ki izvira iz ljubezni do bližnjega. To so besede sv. Katarine Sienske, velike ljubiteljice človeštva. Prav bi bilo, da bi se naše ženstvo učilo od nje, kako se

mora posameznik žrtvovati za bližnjega, za človeštvo. A ker ni moj namen, pisati tu nien življenjepisa in opisovati njeno delovanje, naj mi služijo njene besede kot uvod.

Kdo je naš bližnji? Vsak človek brez izjeme vere, narodnosti, plemena, razreda. Po Bogu smo vsi bratje in sestre; kdor tega ne upošteva, ni zmožen velike ljubezni, iz katere izhaja blagostanje vsečloveštva. Naš bližnji je toraj vsak človek, tudi oni, ki ne biva v naši neposredni bližini.

Marsikateri bo vprašal: »Kaj me briga moj bližnji? Kaj mu dolgujem? Tak človek se mi zdi podoben analfabetu, ki ne zna brati v knjigi življenja in ne razmišlja nikdar globlje.

Vsaka stvar, ki je izdelana s človeško roko, nas spomni na delo drugih ljudi iz bližnjih ali daljnih krajev. Vsi ti predmeti, ki jih nešteto krat prejmeš v roke, te spominjajo na delo in trud sočloveka trpina. Navezani smo drug na drugega v vseh življenjskih potrebah, odvisni drug od drugega. Stene tvoje hiše so le umetna ograja, ki te ločuje od drugih ljudi. Zamoreš li preko te množice misliti le nase, se utopiti le v lastne misli? Tudi ko si sam zase, živiš z vso svojo okolico, z vsemi bližnjimi, ako ni tvoja misel zamaknjena le v lastno osebo. Misel je vez, ki nas veže z nevidnim bližnjim. Kdor misli le na svoje gorje, a ne misli na gorje bližnjega, je nesrečnejši kot njegova nesreča sama.

Vsalkemu človeku lahko pomagamo bodisi materijelnim potom ali moralnim. Že o načinu, kako nastopaš, kako se razgovarjaš z bližnjim, se kaže tvoja ljubezen, preziranje ali srd. Čemu nahruliti reveža, prezirati, ga zapoditi? Ako ni vreden tvojega milodara, ker je pijanec, zapravljivec — okaraj ga in poduči a ne zmerjaj ga. Mogoče bo to zrno, ki bo v njem zorelo.

Dobra beseda bolj zaleže, kot surovo preganjanje. In čemu zreš s prezirom na delavko, delavca. Mogoče se skriva v njih blago srce. In tudi, ako je kedo tvojega preziranja vreden, ne bi mu bila lahko prijazna beseda iz ust plemenitega človeka krmilo k dobremu? Kolikokrat zamore neznamen slučaj spremeniti k proposti nagnjenega človeka!

Mir bi bil na svetu, ako bi usta vsakega človeka blagošlavljaljo sočloveka in ako bi se vsak človek poglobil v gorje bližnjega a ne se veselil nad istim? Manj preganjanja, manj sovražstva bi doživeli, ko bi se zrcalila v duši slehernega človeka ljubezen skupnega bratstva.

Trd neusmiljen človek ne misli na to, kaj dolguje bližnjemu. Ljubezen in usluge bližnjega vrača le s prezirom. Zlasti pri bogatih se sreča take ljudi. Merodajen in upoštevanja vreden jim je le tisti človek, katerega Bog — je denar. Denar se klanja denarju — puhlost puhlosti.

V hvaležnosti se kaže izobrazba. Kdor pozna zgodovino svojega lastnega premoženja — duševnega in telesnega — njega izvor in potanek, ta bo cenil in vpošteval vsakega delavnega človeka.

Ljubezen do bližnjega se izkazuje tudi v načinu, kako sodimo in obsojamo sočloveka. Kdor opazi vedno le smešno, pomanjkljivo ali neprijetno stran bližnjega in misli, da dotičnemu s tem ne škodi — se moti. Ko bi vedel, kako čaka množica na to, da iztakne kaj smešnega in šibkega na svojem bližnjem, da s tem samo sebe povišuje, bi se mogoče zavedal svoje lastne šibkosti in molčal. Pogreški so tu, da jih popravljamo in omilimo — in ne objedamo, kakor lačen pes ukradeno kost.

Mnogokrat smo sokrivi slabih dejanj sočloveka. Kdor slabo vzgaja svoje otroke, kviri tudi otroke svojih bližnjih. Slab vzgled je kuga, ki širi smrad na vse stran.

ŽENSKA IN NRAVNI PREROD. M. BARTOLOVA.

KAKRŠNA je žena, tako je družinsko življenje, taka vobče moralnost. Na ženo se mora polagati največja važnost, ako se hoče, da bo narod moralen in telesno zdrav. Začeti pa se mora s to skrbjo že

pri vzgoji malih deklic, ki morajo biti telesno in duševno krepke in čile. Tolstoj pravi: »Ne vzgajamo otrok kakor mlada živinčeta, ne polagajmo vse skrbi in važnosti na težo in rast naše dece!«

Navajajmo rano naše otroke na delo, vzbujajmo v njih zmisel in čut za lepoto v naravi, da ne bodo iskali pozneje zabave in našli svojega zadoščenja le v šumnih družbah in med mestnimi zidovi, marveč da se bodo čutili srečne v božji prirodi.

Ne oblačimo svojih hčerk kakor punčike za izložbo, ne razkazujmo jih v novih oblekah in ne dovoljajmo, da se postavljajo v novih krilcih pred otroki, ki ne morejo biti tudi tako oblečeni.

Dajajmo otrokom zdravo, a praprsto hrano in nobenega alkohola ob nikaki priliki in v nobeni obliki. Alkohol je za otroke strup, ki ne upliva samo škvalljivo na razum in spomin, ampak tudi na moralnost, ker vzbujia prezgodaj spolne strasti.

Ako čuvajo matere skrbno nad svojimi otroki, ako jih navajajo k delu, ako povzdigujejo otroška srca in misli k Bogu ter govorijo nanje z vzgledom in z dobro, milo, toda dosledno besedo, ji ne bo mogla slaba družba in slaba tovarišija, v katero morda zajde njihova deca, tako hitro škodovati na morali. Matere so seveda dolžne otroke nadzirati, poznati morajo prijatelje in prijateljice, s katerimi občujejo njihovi sinovi in hčerke. Posebno, ko deklice odraščajo, se radi odvrtaajo od svojih mater ter se zatekajo k prijateljicam, poizvedujoč in prisluškujoč tajnostim srca in življenja. Tedaj je poklicana mati, da ubere pravo pot, po kateri uvede svojo hčerko v življenje in njegove tajnosti ter stoji svojemu otroku na strani s svetom in dobrohotnostjo.

Mati naj hčerko pouči, da ni vsa sreča v zakonskem življenju, dasi je materinstvo sveto. Hčerke se morajo zavedati, da ni nobena sramota, če ostanejo neomožene, da ne bodo begale za moškimi in šle v zakon brez vsakega nagnenja in celo brez spoštovanja do svojega soproga. Da ne bodo dekleta prežala samo na to, kako bi uiele moža zato, da bi bile preskrbljene, naj se izuče za poklic, za katerega imajo največ veselja in sposobnosti.

V tem pa se prehaja rado v pretiranost in ekstrem. Ko dekleta dobé kako službico, hočejo veljati za emancipiranke, javno kadé in ne primejo za nobeno žensko delo, dasi imajo za seboj le meščansko šolo in kak trgovski tččaj. Po takih dekletih so si napravili nekateri ljudie nespametno mnenje in predsodke o gospodičnih, ki se uče in izobražujejo. Praviio, da izgubé taka dekleta žensko nežnost in ženski značaj. To mnenie sloni na nekaterih izjemah in je v največ slučajih neopravičeno. Poznam dekleta, ki so slušateljice na univerzi in ki urede eno ali več sob, preden gredo k predavanjem. Vsakó žensko delo — bodisi ročno, bodi-

si hišno — jim gre lahko izpod rok, ker so taka dekleta vobče inteligentna in ker so jih matere z malega uvajale v vsa hišna opravila. Samo one ženske, ki znajo same delati, znajo tudi ukazovati. Matere naj s svojim zgledom kot delavne in pridne žene in s prijazno besedo navajajo svoje hčere na delo —, če se tudi uče, — da ne izgubé smisla za ženska opravila, da ne izgube ženskega značaja. Učenje samo na sebi jim ne odvzame tega. Nasprotno: Napol izobražene ali nevedne ženske so najbolj nadute in bolj dela nezmožne, ker mislijo, da je delo nečastno, da jih ponižuje.

Omeniti moram še ene grde razvade, katerim se je zadnje čase vdalo ženstvo. Naše meščansko ženstvo, staro in mlado, se je vse preveč navadilo tobaka! Recimo, da je ta zdravju neškodljiv, pa pomisliti je treba, koliko denarja gre za to v dim. Čim dražji je tobak, s tem večjo strastjo se kadii. Kako grdo je to! Včasii so bile one ženske redke, ki so pokadile po eno svalčico po kosilu ali večerji, javno; sedaj kadii naše meščansko ženstvo kakor za stavo. Matere, dajte svojim hčeram dober zgled, opustite to nečedno razvado, če io imate, in ne dovolite, da bi vaše hčere kadile. Ta razvada vam ni v čast, marveč v nečast. Če vam je do rešitve ženskega vprašania in ženske enakopravnosti, vedite, da ta ne obstoia v pristriženih laseh in v kajenju, marveč v učenju in delu, s katerim se živi lahko ženska samostojno in s katerim koristi svoji rodbini, svojemu narodu, svoji domovini. V delu, pridnosti, izobrazbi, v tem naj se kaže emancipacija našega ženstva!

Vse države in vsi narodi občutijo več ali manj posledice krute svetovne vojne. Tare nas obča draginja in težko je v prvi vrsti materam in gospodinjam. Vendar hodi naše ženstvo preveč luksurijozno oblečeno, ali vsaj stremi za luksuzom, in je nesrečno, če si ne more privoščiti, kakor si želi. In vendar bi se morali vsaj za par let odreči vsakemu nakupovanju, ki ni neobhodno potrebno, kajti le na ta način, da štedi vsak posameznik, da štedijo rodbine, pridemo do boljših časov. Žene in matere! bodite skromne ve same in vplivajte tako tudi na svojo mladino in svoje hčere! Zadovoljite se z oblekami in klobuki, katere že imate, prenauredite, popravite jih, pa štedite! Nobena uradniška rodbina ne more kupiti ničesar, ne da bi občutila težko tak izdatek. Naše mlade hčerke naj vedo, da je mladost že sama na sebi lepa, zato ji na treba ne svile, ne baržuna. Povejmo našim hčeram, da naj se ne pokore sleno vsaki neumnosti, ki io s seboj prinaša nainoveiša moda, temveč naj se oblačijo dostojno, stanu, letom in svoji osebi primerno. Naj ne nosijo na ogled svojih golih udov!

Začnimo torej pri ženski, da bo povsod in v vsem moralna in moralen bo kmalu tudi narod.

lz »Preroda«,

F. MASELJ - PODLIM- BARSKI.

E DEN najinlivejših dogodkov zadnjih dni v Ljubljani je bil, ko so prepeljali iz tuji- ne ostanke Franca Maslja Podlimbarskega in ga položili k trajnemu počitku na pokopališče pri Sv. Križu. Bil je narodni mučenik, ki mu ni bilo dano, da bi počival koj spočetka v svobodni jugoslovenski zemlji, za katero je mnogo delal in trpel.

rodni mučenik, ki mu ni bilo dano, da bi počival koj spočetka v svobodni jugoslovenski zemlji, za katero je mnogo delal in trpel.

Fran Maselj se je rodil v Spodnjih Lokah pod Limbarsko goro dne 23. nov. l. 1852. Bil je sin kmečkih starišev, ki so na nasvet domačega učitelja in župnika poslali Franceljna v ljubljanske šole, kjer je ostal do l. 1866. ko je hotel iti prostovoljno nad Italijane, a so ga bili kot premladega odklonili. Zopet je stopil v šole, dasi zdaj ni bil več med prvimi. Mnogo je ob-

čeval ta čas z Andrejčkovim Jožetom, pisateljem in krašenjskim župnikom in se navduševal z drugimi vred za narodne ideje. Neka smešna zadeva je hotela, da je moral Maselj izstopiti iz šole, če ne bi bil izključen. Tedaj je moral v vojaški stan, v katerega je bil potrjen l. 1872. in je potem služil s presledkom vse stopnje od prostaka do stotnika. Ko je bil odslužil tri leta vojaške službe, se ni vedel kam deti, zato je šel nazaj k dragoncem, pri katerih je služil. Največ časa je prebil na Slovaškem in v Bosni. Spremljala ga je povsod bolezen (želodčni krč) in silno domotožje. Bil je računski častnik. Prošnje, da bi bil premeščen na Slovensko, mu niso uslišali. Šele l. 1905 je nastopil pokoj in prišel v Ljubljano, kjer je začel uresničevati svoje načrte — pridno je pisal. Toda prišla je vojna in med tistimi, ki so bili zapisani kot državni nevarni, je bil tud Franc Maselj, izgubil je (radi romana »Gospodin Franjo«) častništvo in je moral iti v Oberhollabrun in v trg Pulkau. Tu je šlo z njim rapidno navzdol. Čakal je, da pride prehodni list, da se sme preseliti v Celje, a usoda je hotela, da je dovoljenje prispelo ob istem času, ko ga je dne 18. sept. 1917 zadela kap, tedaj prepozno. Bil je pokopan v tuji zemlji, kjer je čakal, da ga hvaležna domovina sprejme v svoje naročje, kar se je zgodilo.

Fran Maselj je pisal že kot dijak, pozneje pa kadar so bile življenske okoliščine ugodne zato. Misli na pisateljstvo ni nikoli opustil in le smrt ga je iztrgala neštetim načrtom. Svoječasno je pisal povesti in črtice v »Ljubljanski Zvon«, tudi potopisov se je bil lotil, ker je rad potoval. Največ imena pa mu je pridobil roman »Gospodin Franjo«, v katerem je realistično naslikal avstrijsko gospodarstvo nad ubogo slovansko rajo v Bosni. Ta spis, spisana v toplem slovanskem duhu, je bil silna obtožba tistih razmer in ni čuda, če je bil roman ob času, ko je bila vsaka slovenska beseda sumljiva, zaplenjen. V svoji zapuščini nam je zapustil pisatelj le par spisov, ki so deloma še nedovršeni. Nekaj rokopisov je bil požgal. Zbiral je gradivo za nov roman, ki ga je nameraval objaviti pet let po vojni.

Njegova ljubezen do rodne zemlje in do resnice nas navdaja s spoštovanjem do tega človeka. Slava mu!

OTROCI TEGA SVETA.

Dež pada. Tisti pusti, odvečni dež, ki se ulije ravno na nedeljo ter v tankih, brezkončnih navpičnihah šropota ves dan in ga noče biti konca vse nedeljsko popoldne. Troje jih gleda in čaka pri oknu. Gospa sloni v sredi, debela in mirna; z debelimi, mirnimi rokami opominja hčerki, ki slonita ob stranh, v svetlih športnih oblekah, z vihrovimi pentljami v lasch. Če bi ne bilo zraven te ravnodušne gospe, bi —

»Jaz bi se vrgla skoz okno, tako me jezi!« pravi Taša.

»V vodo bi skočila!« pravi Maša.

»Pamet, pamet!« pravi mama. Njen bas je tako miren, da se ji posmejeta Maša in Taša.

A ure teko in curki teko, nedogledni, brezkončni.

»Grozno!« vzkipi Maša.

»Prestrašno!« zajoka Taša.

»Saj bo minilo. Pamet, pamet!«

Spodaj ob kandelabru pa stoji cestni pometač, rzcapan, v pomočeno žakljevino ogrnjen. Crni cilinder se mu mastno svetlika kakor luža, od poveznjenih krajev se odceja deževnica na kosmati obraz, na premrle roke. Ze celi dve uri stoji tako ter se ne gane. Človek božji, ali ne slišiš: pamet, pamet.

Sam Bog ve, spi li stavec, ali premišlja.

Ciril Jeglič.

GABRIELE D'ANNUNZIO: NOTTURNO.

Izšla je pred nekaj meseci večkrat napovedana knjiga ga D'Annunzia, ki je nekako zaključila italijansko vojno literaturo, «Notturmo». Je to večje delo, ki obsega do 500 strani. Radi težke vsebine, je tudi branje tega žko in utrudljivo, vendar ti umetniška mesta, polna lepote nanovo potisnejo knjigo v roke. Rodila se je v postelji trpljenja; bolan in oslepljen na eno oko je pisal pesnik v temi iztegnjen na postelji s svinčnikom na številne male papirje. Ob koncu dela piše: «Ta komentar teme je bil pisan vrsto za vrsto na več kot desetisoč papirčkov.» Pisava je več ali manj spačena, kakoršno je bilo pač trpljenje bolečine in obiskujoče prikazni. V maju in juniju l. 1916 se je spravila moja hči Renata nanje, da bi jih razložila. Razlaga se mi je prečitata in potem — ne brez mojega nasprotovanja — se je dala mojemu založniku, da jo natisne.

V nji ni D'Annunzio samo umetnik in mislec, je tudi in morda največ vojak. Vojak z občudovanja vrednimi drznostmi, iskatelj najnevarnejših poskusov, trajno žejen po žrtvovanju samega sebe in hrepenječ po vrnitvi v spopade. Vsemu temu notranjemu življenju vojaka je dal pesnik poetično in estetično obliko.

Ranjen na eno oko v vojni leži v bolnišnici in vzdihuje: »Dvignite me iz te tesnobe. Ne vzdržim več. Oprostite me te grozote. Ne morem več dihati. Dajte mi malo luči. Odprite okna. Dvignite me iz te strašne

teme, kjer nimam nikdar miru. Pretrgajte vsaj za uro to muko videnj, to mučeništvo groznih prikazni. Ne morem več vzdržati. Imam voljo raztrgati obveze in iztrgati oči. Vi mi ovijate čelo, mi vežete trepalnice, me pustite v temi. Jaz pa vidim, vidim, zmeraj vidim. Po dnevu in po noči: zmeraj vidim.»

Mislimo si poeta, ki je celo svoje življenje, imel zamaknjene in odprte oči; gledal svet in vse kar je na njemu veselega in tragičnega. Poet, ki je pil življenje ljudi in stvari s svojimi očmi: zdaj je oslepljen. Zaprte so oči in povezane. Prikazni pa niso ugasnile. Nagromadijo se v možganih in planejo ven silovite, nesrpnne, bučče, brezštevilne. Zdaj si sledijo, zdaj se prehitijo, zdaj hite in se vrtijo pred dušnimi očmi.

To je bistvo nove knjige: kar je pesnik videl, kar je moral videti z ranjenimi in zvezanimi očmi v molčechi temi. Videl je celo notranji sestav lastnega telesa: »Vidim obrat svojih možgan, kakor da so položene na mizo fiziološko za učence. Razložim vse vejevje cevnege debla. Moje telo je prozorno. Okostje se mi kaže natančno kakor v risbi smrtnega plesa od Alberta Durerja. Štejem rebra in vretence. Drobna mreža živcev ima barvo rje.»

Tudi drugi čuti so zelo spremenljivi posebno sluh in tip. Razumel je v tej temi godbo dežja na smreki in občutil na mokrem šopku cvetlic, kako je prišla v sobo vlažnost in svežost, ki se je razširila po rjuhi.

Ti prijetni vtisi so le bežni presledki drugih grenkih prikazni. Vsa preteklost v vojni je pred njegovimi očmi. Boji, smrt, klanje, trpljenje v jarkih, poleti v zrakoplovu, vojni pohodi v nočeh itd. Nešteto je še takih epizod iz življenja v Benetkah, iz njegovega rojstnega kraja in drugih.

Škoda, da nam večkrat predsodki, katere je v nas vzbudil D'Annunzio z umešavanjem v politiko, zaprejo vrata do umetnine, čeravno si je sree tako želi.

Peter Butkovič.

Tiha sreča.

VERZI IZ «JUVENILIA».

Vodomec poje. Mimo ladja moja
polzi po valih od vetra razdivjanih,
in reže, bije jih. Grom bliskov vžganih
buči, šumijo vode brez pokoja.

Obračajo spomini lica svoja
vsa v joku mi do bregov zaigranih,
nad veslom želje, trudne vse od boja
se sklanjajo v bolestih mi neznanih.

Moj genij pa ozira zadaj s krova
v nebo se in na morje. Z vetri pojé
v škripanje jamborov si vedno znova:

— O jadrajmo, obupne vesle moje,
v pristan pozabljenja, med dva zidova,
tja na skalovje belo smrti svoje.

Giosue Carducci.

OD TE BRUMNE GOSPE.

Zapojmo, zapojmo vsi skupaj na glas,
Marija dol gleda z oltarja na nas;
Ona je naša mat',
nam hoče pomagat
na zadnji čas!

Kako j' pomagala tej brumni gospi,
ker je svoj mož željiv,
deb' jo biv en drugi kriv,
deb' jo umoriv.

Ti slabij jeziki stre dost hudih prič,
ker so še hujš ko ta črni hudič:
Po krivem obtožena,
v smrt je obsojena
brumna gospa.

Ta mesec, ta mesec je žalvala zares,
ker dobro je vedla, da umret more res:
Na prvi dan mes'ca majniga
ob leben je pršla
brumna gospa.

To truplo, to truplo k pogrebu neso,
zasišjo, zasišjo no štimo božjo:
Gori postavite
pred njo en pild Marije
Mater Božje!

Gori je vstala še lepš ko poprej,
tri leta živela še zmerom naprej,
Bogu je služila še gorš ko poprej:
Kdor se Mariji priporoči,
ona ga ne zapusti,
živ', al umri!

Zapisal Lojze Filipič.

KVLTVRNI VESTNIK

MLADEMU RAZUM- NIŠTVU. G. M.

POT, ki vodi slovenskega di-
jaka iz kmetijske hiše skozi
šole v vrste razumništva, je
polna težav. Je to dolgotrajna
skrb za kruh, je pa tudi ne-
pretrgan duševni boj. Že za
popotnico dajo študentu misel,
ki mu prinese vrsto razočar-
anj. »V šole te damo, da boš
gospod, da boš jedel bel kruh

in da se ne boš mučil tako, kot se mi.« Če se ta
misel ukorenini v študentovi duši, je zgubljen za
svoje ljudstvo. Od tih dob mu lebdi skozi deška
in mladeniška leta pred očmi slika razkošnega,
bogatega znamenitega življenja, svet brezdelja,
svet zvencega denarja in pečenk, poprišče
slave, visoki stolp nad sivo maso delovnih mno-
žic. Postati bogat, slaven, vladar tisočev, je
zastava močnih značajev te vrste. Ustanoviti si
lagodno, maloskrbno življenje človeka, ki z
užitkom okuša sladkosti gosposkega kruha, je
cilj šibkejših študentov v tej skupini.

Globoka napaka je v tem mišljenju. V za-
jednici slovenskega ljudstva je pravi razumnik
delavec posebne vrste. Kmet orje njivo,
mezdnik streže strojem, učitelj skrbi za umstve-
no vzgojo otrok, svečenik zbira ter deli moči
milosti božje in dviga versko kulturo ljudstva,
uradnik je delovna sila v velikem stroju držav-
nega življenja: vsi so delavci. Treba je, da di-
jaštvo brez strahu pogleda v oči temu socialne-
mu dejstvu. Delavci moramo postati, sposobni,
vztrajni, sveži delavci v zajednici slovenskega
ljudstva.

Da, v zajednici slovenskega ljudstva! Ker
oni dijaki, ki se udajajo glavni ideji liberalizma,
da je namreč svobodna sebičnost glavni cilj
življenja, so se odtrgali od živega telesa naroda.
Suha veja so, in naj so še tako prepričani o
svoji ljubezni do naroda. Ker v njih ni zavesti,
da so delavci, ki se morajo podrediti potrebam
celote. Pozabili so, da so dolžniki ljudstva, da
so dolžni vračati ljudstvu, kar jim je dalo.

Pri vsakem uspešnem delu pa je treba ma-
rčta, točne smeri, glavne ideje. Koliko bolj je še

treba, da je razumnik na jasnem v poglavitnem
vprašanju svojega življenja, v vprašanju, kaj je
zmysel življenja in kalkšno smer naj torej da
svojemu delu. Kdor pravi, da razumniku ni
treba načel in ne jasnega svetovnega nazora;
tega ni mogoče prištevati k izobražencem. Z
neizprosno doslednostjo zahteva zdravi razum
od dijaka, da si točno odgovori na vprašanja:
Kaj je najvišji in poslednji cilj življenja? Eno ali
drugo, obeh ne moreš. Ali — ali! Tu se pota lo-
čijo, tu je neprehoden prepad, tu ni mogoče
delati kompromisov. Voda ali plamen — izbiraj!
In vsi oni, ki pravijo, da ni treba načel, vsi ti
so se že postavili na tla liberalizma. Ker oni
proglašajo temeljno idejo starega liberalizma:
svobodo, neodvisnost človeka od stalnih, ne-
premenljivih načel.

Druga naloga dela v ce v - dijakov je, da
si osvojijo jasen, trden svetovni nazor.
Izreči se morajo, ali hočejo skupaj s sloven-
skim ljudstvom sprejeti krščanska načela kot
vodilo svojega dela ali ne. Izvoliti morajo med
resnico in zmoti, med prastarim in večno no-
vim programom evangelija in med poplavo blo-
denj, ki jih bruha iz sebe liberalna kapitalistič-
na družba. Gotovo je treba mnogo poguma,
energije, neustrašenosti, da se dijak upre toko-
vom bolnega časa in da se odloči, stati brez-
obzirno v boju za svoja načela. Toda naš narod
potrebuje v teh bridkih dneh pogumnih, jasnih,
načelnih delavcev-vodnikov bolj od vsega dru-
gega.

V hipu, ko se mladi razumnik odloči, zve-
zati se s slovenskim ljudstvom s tem, dela zanj
in ima ista krščanska načela ljudstvo, si je tudi
glede najbolj perečega sodobnega vprašanja na
jasnem. Načela, ki naj vodijo ljudstvo ven iz iz-
koriščevalne kapitalistične dobe, so mu jasna.
Dijak vidi socialno bedo teptanih kmetijskih in
delavskih množic, vidi, kako jih liberalno-kapi-
talistični sistem neprestano izkoriščuje in v
njem se dvigne zavest pravičnosti: Boj izko-
riščevanju, boj liberalnim idejam! S teptanim
revnim slovenskim ljudstvom hoče dijaštvo
stati v boju zoper kapitalistične ideje, zoper so-
cialno izkoriščevanje.

Lani v avgustu se je zbralo štirideset pri-
morskih dijakov na Otlici. Dva dni so na social-
nem tečaju razglabljali o načelih, ki naj vodijo

slovenskega dijaka. Ta četica kmetov in delavskih sinov, ki se trudijo v šolah, je proglasila svoj program: »Delavci smo. Združeni smo s svojim ljudstvom po veri naših očetov. Za teptane plasti slovenskega ljudstva, za krščanski prerod Jugoslovancev, za obrambo narodnih pravic hočemo delati brez strahu. Iz ljudstva smo vzšli, vanj pojdemo, in naše delo naj bo pričevnik, koliko živih sil žari iz večnih načel krščanstva.

To so zdrava, edino rešilna načela. Iz njih more jugoslovensko ljudstvo Primorja črpati nezmagljive moči. Mladi fantje so pogumno povedali, da so v globoki zmoti oni, ki trdijo, da je treba ugasiti luč načel, zato da bomo složni in edini v temi. Najkrepkejšim silam našega dijaštva se hoče jasnosti, dela, načel, ker čutijo, da ne morejo biti zvesti in uspešni delavci naroda, če si niso sami na jasnem, kaj hočejo.

Globok pomen je dobila poslanica mladega razumništva s tem, da so dijaki iz slovenske Benečije in iz preizkušene Istre izjavili: Le ta jasna načela morejo ohraniti naš narod pri življenju. Zaklicalci so vsem dijakom Primorja: Otresite zaduhlih se sanj! Prižgite v sebi luč načel; pojdite na setev, delavci, ob strani tepanega roda slovenskega!

To dejanje mlade volje, poguma, načelnosti pozdravljamo. Ker naš narod bo živel, dokler bo imel načelno, krščansko delavno razumništvo; ko tega ne bo več, posebno ne bo več slovenskega svečenstva, bo začel umirati. Trdna vera je v nas, da bo iz mladega, svežega gibanja slovenskih krščanskih dijakov izšla četa mož, ki bodo nesebični delavci za verski, kulturni in gospodarski prerod primorskega ljudstva.

SOCIOLOGIJA IN VERA IZZA 19. STO- LETJA. IVAN REJEC.

6.

SLOVO vodilnih mislecev od naturalizma ob sklonu 19. veka se zlasti na Francoskem in Angleškem ni zgodilo brez nekega dramatičnega efekta. Najodličnejši potomec Comteove šole, duhoviti kritik in vodilni urednik »Obzornika obeh svetov« Ferdinand Brunetiere je 1894 izustil besedo o bankrotu znanosti. Da se ume učinek besede, je treba vedeti, s kakšno samozavestno drznostjo je pol veka prej August Comte — ta malik francoske inteligence 19. veka — napovedal rešitev vseh življenjskih ugank in nalog po vsemo-

gčni pozitivistični znanosti, zlasti po skupini njenih socioloških panog. Potekla je bila še le približno ena človeška doba let, napočnjena z mrzličnim naporom v znanstvenem delu — in glej: pozitivizem proglaši bankrot, in sicer po zelo upravičenem in legitimnem zastopniku! Svobodomiselni tabor je sicer ugovarjal z banketa v Saint-Mandétu; za glasnika je izbral odličnega kemika Barthelota; toda povedati ni imel nič bistvenega, s čemer bi mogel vdahniti novo življenje tako naglo zrušeni pozitivistični veri.

A tudi Brunetiere sam je bil še malo prei svobodomislec. Njegova pot v katoliško cerkev je šla skozi sociološki študij. Iskal je prave moralke zase in za narod. A ker je bil prenapolnjen z nauki učiteljev-pozitivistov, ni imel nobenega zaupanja do verske ideje, še manj do cerkve. Zato je iskal svoj ideal v področju svobodne misli. Ob nekem času se mu je zdelo, da ga je res našel. Hotel je moralne nauke raznih verstev ločiti od verskih dogem ter jih zvariti v sostav, ki naj bi imel avtoriteto religiozne moralke, a doumljivost racionalnega nauka. A prišel je do spoznanja, da je taka laicizacija moralke popolnoma odvisna od samovolje, ki je le vrsta eklekticizma, in da mora izgubiti, ker je zgolj človeška smisel, vsako socialno avtoriteto. Tedaj se je nagnil k nazoru, da mora moralka imeti oslombo v Bogu, to je, da mora biti religiozna. In razmišljujoč s čisto spekulativnega vidika o raznih verstvih, je izjavil, da iz moralnih, socialnih in umskih razlogov daje prednost katoličanstvu. To nagnjenje, ki je bilo od kraja zgolj filozofsko in teoretično, je končno v niem zorelo v osebno, globoko vero.

To spremembo verskega prepričanja je utemeljil, ko je leta 1898 predaval v Besanconu. Ugotovil je dejansko propast takozvane naravne religije; izjavil, da vera ne sme zametati nadnarave, dogme, discipline; spomnil na očitno resnico, da, kar je ostalo v nas najboljšega, imamo podedovano ali privzgojeno po krščanstvu. A k vsem filozofskim in npravnim razlogom je dodal še patriotski, dokazujoč, da so kristi katolicizma in Francije tesno spojeni, da so eni in isti.

Po analogni poti so se vrnili v katoliško cerkev sočasni neverni leposlovci Bourget, Vogüé i. dr. Nekako na poli pota so ostali leposlovec Rod, kritik Faguet in nekateri drugi, ki so cenili socialno vzgojno silo katolicizma in cerkve, a osebno niso vstopili.

Od strokovnih francoskih sociologov, ki so iz svobodomiselnih vrst prešli v katoliške, naj navedem Jožefa Bucheza in nekoliko mlajšega Le Playta. Prvi se je odlikoval tudi kot praktičen socialni delavec s snovanjem delavskih produktivnih zadrug. Drugega je pa šteti med najuglednejše sociologe svetovnega

slovesa. Od njega so besede: Hočem biti kristjan, da morem biti socialist. Njegova šola (Union de la paix sociale) še sedaj na Francoskem cvetè ter ima glasilo v reviji: Réforme sociale.

Mora se pa tudi imenovati Gabriel Tarde († 1904), ki je v več delih raziskoval zvezo sociologije in psihologije. Ta si je v pomembnem delu o Socialni logiki (La Logique sociale) postavil tudi nalogo, izslediti pomen vere za kulturni napredek. Njegova trditev je: civilizacija toliko napreduje, kolikor socialni nagoni človeštva zmagujejo nad egoističnimi. Tedaj pa vpraša: Katera pa je sinteza individualne in socialne teleologije? Samo ena je: ta je ljubezen. To je duh sočutja, dobrote, bratstva... In neminljiva zasluga vere je, da je mogočno pospeševala, prej kot veda, razvoj tega duha na svetu«. (Log. soč. 214.)

Mož, ki je izrekel besedo o bankrotu pozitivistične vede na Angleškem, je bil Tom Huxley, Darwinov prijatelj in odličen prirodoslovec, a nasprotnik pozitivnega krščanstva. Izjavil je, da mu je vse znanstveno naravoslovno delo le sredstvo za rešitev najvišjih vprašanj življenja. No v enem svojih poslednjih spisov z naslovom: Anarhija ali red (Anarchy or Regime 1890) je pesimistično zaključil: »Alko navzlic pomnožitvi našega znanja nimamo upanja, da bi se zboljšal dejanski položaj večine človeške družine, bom pozdravil kot edino zaželeno rešitev prihod kakega usmiljenega kometa, ki naj uniči vse na svetu«. V angleški učeni javnosti je močno učinkovala spreobrnitev h krščanstvu slovečega Georgea Romansa, Darwinovega učenca in prijatelja. Slovel je po zooloških delih in je v mladosti skušal znanstveno utemeljiti ateizem. V zadnjem svojem delu, ki so »Misli o veri (Thoughts on Religion)«, pa pristržno in navdušeno izpoveda krščanstvo.

Imena drugih mož, ki so obračali misli angleškega naroda iz naturalizma k duhovnim in pozitivno krščanskim vrednotam, sem navedel že v prejšnjem poglavju. Vendar v tej vrsti ne sme manjkati ime narodnega ekonomista, morda v začetku tega veka najodličnejšega med Angleži — Alfreda Marshalla, ki zlasti v poglavitem delu o »Počelih narodno-gospodarskih ved (Principles of Economics 1890)« poleg zgodovine in politike tehtno upošteva tudi etiko in vero.

Angleška je tudi domovina in do danes najodličnejša gojiteljica etnologije skupaj s sorodnim primerjalnim veroslovjem. Naj spomnim le na imena: Max Müller, Lubbock, Spencer, Tyndor. Nešteti zvezki etnoloških in hieroloških zbornikov in časopisov v zvezi s strokovnimi muzeji so razširili pogled na pojave socialnega in religioznega življenja, kakor daleč sega ži-

veči človek in kar je moči videti nazaj v njegovo zgodovino. Povsod tam pa je najti, da se bistveno prepletata socialno življenje in vera.

Razumljivo, da so Angleži prvi poskusili množino socialno-religioznega gradiva sestavno predelati. In pričujoča razprava se mora ob koncu ustaviti pri možu, ki je prvi metodično na širokem znanstvenem temelju razpravljaj vprašanja, kakor sem jih zastavil v početku tega pregleda: Koliko posega vera v bistvo kulture? Koliko prispeva k njenemu napredku? Ta mož je Benjamin Kidd,¹⁾ ki v delih o Socialnem razvoju (1894) in o Počelih zapadne civilizacije (1902) ob veliki pozornosti kulturnega sveta odgovarja na ta vprašanja: Vera je največja tvorna sila kulturnega napredka; ona mu veljavno določa smoter in meri vrednost njegovih dobrin.²⁾

7.

Benjamin Kidd religije nima za subjektivno tvorbo v monističnem zmišlju, kakor večina nekatoliških mislecev pred njim, ki so se s predmetom bavili, ampak podstavlja nadnaraven izvor že prvotne religije, tembolj krščanstva. Nadnaravna, objektivna in avtoritativna religija mu je najvišji činitelj kulture, ki tako določujoče vpliva v zgodovini, da ga smemo naravnost istočeti z zakonom prosvetnega napredka. — Kidd pa ni morda kakšen samouč autodidakt, ki bi bil te ideje iz sebe nasnoval, marveč se zdržema trdno naslanja na sodobni filozofski, socialni in verstveni studij ne samo angleških rojakov, ampak tudi inoerodnih mislecev.

Delo o Socialnem razvoju začenja z grandioznim zasnutkom: Problemi, ki se nam nazveščajo za 20. vek, obetajo po svoji ogromnosti preseči vse druge, kar jih je kultura kdaj srečala na svojem pohodu, tako da vsem narivajo instinktivni občutek, da se odvarja nova doba. In ta del zgodovine, ki začenja, se zlasti označuje po novem vidiku, s katerim ocenjamo veliki spor med v~~er~~o in v~~er~~o, ki je že dajal posla 19. veku, a je sedaj zrušil tesne jezove, v katerih so ga nekateri skušali držati. Danes nas bolj in bolj osvajajo kar najširši problemi večnosti, ki jih je moderna veda brez pridrška postavila v krog svojega obzorja, kakor tudi neizmerni politični in socialni dogodki, katere iznova vidimo stalno spojene z onimi vprašanji.

¹⁾ Analizo Kiddovih idej sem posnel po spisu prof. Toniola: Il supremo Quesito della Sociologia. Roma 1903.

²⁾ Da niso pretirane besede »o pozornosti kulture« nega sveta, naj zabeležim, da se je prvo Kiddovo delo »Social Evolution« v poldrugem desetletju prevedlo na te jezike: nemški, francoski, italijanski, španski, ruski, švedski, danski, češki, kitajski. Angleški naslov drugega snisa slove: Principles of Western Civilisation. (Herder, Konv. Lex. Erg. Bd. I.)

Spričo tega razmaknjenega in dvignjenega obzorja se kaže današnja socialna veda tako nesposobna, da obrazloži razvoj v preteklosti ter ga napove za prihodnost, da upravičeno vprašamo, če res še obstoji kaka socialna veda in če ne prihaja odtod, kar je trdil Huxley, da sočasna družba na svojem potu nima nobenega ideala, ki bi bil tega imena vreden.

Stoletni predsodek utilitarizma, s katerim je intelektualistična veda skušala izključno razložiti socialne zakone, je vzrok, da so zamižavali pred pozitivnimi dejstvi, na katerih sloni sociologija; da se je napačno umeval Darwinov biološki razvoj, ki mora ostati izhodišče; da so se puščale vnevar razlike med fizično naravo sveta in moralno naravo človekovo; najbolj na se zdi, da so učenjaki nalašč izločali iz znanosti dejstvo religije, ki se vendar v prvi vrsti javlja v mejah civilizacije.¹⁾

Sociologija se mora presenečena in ne brez sramu spominjati, kako se je držala nasproti problemom, ki najbolj zanimajo zgodovino življenja. Spričo vprašanja, če verski sestavi vplivajo na razvoj družbe, je znanost onemela ali stlačila nekaj površnih in protislovnih razlag ali pa je končno sodila po otročjih in grotesknih videzih ali po grobih strasteh.

A v tem pogledu — tako nadaljuje Kidd — smo priča kar najbolj presenetljivega preobrata javne misli in zavesti. Zakaj danes opazamo, da umevanje socialnega pomena religije ni prešinito le mož v službi cerkve, bodi ontodoksnih ali razkolnih,²⁾ med katerimi čujemo ponavljati besede, da je krščanstvo poslano, da uči ljudi ne samo umirati, ampak tudi živeti kot ude družbe; a tako umevanje prekvaša tudi vsak dan bolj splošno mnenje učenjakov. Oblika bojevitve ne vere med sociologi, kakršno je prej zastopal na Angleškem C. Bradlaugh in v Ameriki polkovnik Ingersole, ne dobi več odmeva. Drugi izmed začetnikov tiste šole ali stranke, n. pr. prof. Huxley in Harrison, so se morali udati. — Novejša znanost raziskuje religijo — nepristransko pa spoštljivo — ter izsleduje megle njene vsebine, ampak njeno socialno veljavo, in na točki, do kamor smo uspeli, se priznava več ali manj soglasno, da ima religija vršiti določeno poslanstvo in da je eden od činiteljev socialnega razvoja in njegove bodočnosti.

Res se javlja v zgodovini dvojni pomen vere za družbo: statični in dinamični; z drugimi besedami: vsa minulosť uči, da je vera kar

najbolj bistveno spojena z življenjem socialnega reda, a da tudi pot zgodovine, to je značaj socialnega razvoja, stoji močno pod vplivom verskih sestavov. In vse kaže, da kakor je bilo v preteklosti, bo tudi v bodočnosti, trajno in celo rastoče z rastočim socialnim napredkom. Danes torej imamo pravico vprašati vedo, kakšno poslanstvo ima vera, kje se začne in kje konča; kakšen prostor v človeški družbi bo držala vera v bodoče, ali bolj sintetično: kakšna je funkcija vere v omiki človeštva?

Odgovor je tem odločilnejši, ker sama zgodovina popravlja tisto zmotno sodbo, kot da bi bili vsi verski kultivi zgolj tvorili domišljije ali človeškega čustva, lko vendar pojem religije vedno naznača nekaj nadnaravnega.³⁾

Zakaj najbolj poštevanja vredni izsledki sočasne kritike o vzniku in zgodovini primerjanih kultov, nas upravičuje k zaključku, da je umska (racionalna) religija znanstveno dokazana nemogućnost, lko vendar dejstva pričajo, da sta obe besedi — vera in um — kontradiktorni.⁴⁾ In zares, naj si razne vere predstavljajo med sabo še tako velike razlike, vendar imajo vselej ta skupni znak, da zapovedi, katere dajejo za življenje, potrjujejo z nadnaravno sankcijo, tako da je hudo in dobro tako — v moči božje volje, neodvisno od katerega drugega vzroka. Tako vera neizpremenljivo vsebuje pojem nekega nadnaravnega bitja in neke nadumske sankcije. To velja za najnižje stoječe divjake, kakor tudi za Egipčane, Kitajce, Asirce, Indijce, Grke in Rimljane.

Tako tedaj religija ustreza — zaključuje pisec — ne morda kakemu neznatnemu človeškemu nagonu, pač pa nečemu bistvenemu v socialnem razvoju; in ti globoki socialni nagoni dobivajo po sočasnih studijah bolj in bolj realno znanstveno podlago.

Nalašč sem se dalje pomudil pri uvodnih Kiddovih idejah, ker žarko osvetljujejo značaj nove sociološke šole, tako različen od značaja vseh nekatoliških socioloških strui v minulosti. Dolga je bila pot in težavna, po kateri je blodil moderni svet, da se je dokopal do teh spoznav. Liberalizem skupaj z vsemi doktrinami, ki se ga drže, je tako zameglil duhovni pogled narodov, da se jim le počasi in s težavo zopet bistri. Znanstveno delo katoliških učenjakov je premalo uveljavljalo svojo močnejšo vrednost v velikem svetu, ker včasih ni bilo brez vse pri-

¹⁾ »Nadnaravno« v Kiddovem smislu pomeni: izviraajoče od nadsvetovnega Boga, stvarnika in Gospoda vesoljstva, ne znači pa, kar v katoliški teologiji, reda milosti.

²⁾ Iz sledečih besed je videti, kako umè Kidd novo orientirano ločitev vede in vere: namreč ne v smislu racionalistov, kot da vera ne ustreza temeljnemu umskemu zakonom, niti v smislu bojevitih brezvercev, ki zahtevajo uničenje vere, niti v smislu modernistov, ki zagovarjajo popolno umsko ločitev področja vere in vede.

¹⁾ Pri tej priliki avtor pripominja, da sta zlasti dve znanstveni smeri v 19. veku globoko kvarno vplivali na verstvo: to je historično-kritična smer Straussa in Renana in njuni posnemavev, in pa evolucio-nizem. Splošno se priznava — pravi — da sta bili obe znanstveni struji ob svojem početku globoko anti-religiozni.

²⁾ V smislu angleške cerkve.

stranosti, a še bolj, ker so nekatoličani sumničili njegove namene. Zato je bilo treba, da je drobno strokovno socialno znanstvo napravilo svoje delo z zbiranjem pozitivnega materiala, šele tej ogromni priči so se morale umakniti napačne socialne teorije in zmagovita je ostala na ogromnem bojišču verska resnica.

Okvir te razprave ne dopušča, da bi dalje sledil pozitivnemu razvitku Kiddove socialne teorije; upam, da se bo to zgodilo v drugi študiji. Končam naj pa z besedami, s katerimi isti avtor posnema izsledek svojih raziskav: Ako obrnemo znanstveni nauk o razvoju na izsledovanje človeškega socialnega napredka, se pre-pričamo, da more vplivu intelektualizma in utilitarizma (ki je racionalni činitelj) na družbo edino le odolleti vpliv vere manjo; potem takem je vera nujno dopolnilo umu; in krščanstvo ostane značajka našega socialnega razvoja.

POGLOBITEV PRO-SVETNEGA DELA NA PRIMORSKEM.

Rapalska pogodba je razdelila naš narod na dva dela in njegov manjši del je pripal Italiji. Za ta del obstoji velika nevarnost, da se potopi v italijanskem morju. Vsak narod — in dosledno tudi slovenski — predstavlja v celi človeški družbi posebno vrsto duševne organizacije, naslanjajoče se v glavnem na skupnost jezika. Ta naravna organizacija — narod — igra v človeškem duševnem življenju, ki ni manjše vrednosti od njegovega materialnega življenja, ker ga še le ono t. j. duševno življenje visoko dviguje nad vsa ostala živa bitja, veljavno ulogo, ker tvori okvir njegove kulture. Brez kulture pa bi človek ne bil več človek, temveč le opici podobna žival. Radi tega ni le krivično, temveč tudi zelo škodljivo ako se zatira narod in vničuje njegov jezik. Raznarodovanje je toraj čisto protikulturno delo, medtem ko je obramba naroda in njegovega jezika prvič nekaj popolnoma naravnega, ker mora vsak organizem in vsaka organizacija braniti svoj obstanek, in drugič je to eminentno kulturno delo.

Narodna obramba pa mora biti tem bolj energična, čim večja je nevarnost. In nevarnost za obstanek Slovanov v Italiji je posebno velika z ozirom na dejstvo, da so v neznatni manjšini v primeri s skoraj izključno italijanskim prebivalstvom države in z ozirom na jasno raznarodovalno politiko sedanjega italijanske vlade. V slovenske kraje se pošiljajo italijanski uradniki, vslužbenci, trgovci, učitelji, orožniki in vojaki.

Kraji, kjer ni bilo pred vojno niti enega italijana, kjer je bil italijanski jezik popolnoma neznan, kakko n. pr. Idrija, Postojna, Vipava itd. imajo danes svoje italijanske manjšine; italijanski napisi se v teh krajih vedno bolj šopirijo po uličnih vogalih, uradih in trgovinah, vstanavljajo se italijanska društva in prirejajo italijanske zabave. V par letih italijanske zasedbe je italijanski jezik vspel prodreti že v take gorske kote, kamor ni mogla dospeti niti sled nemščine kljub večstoletnemu nemškemu gospodstvu. Nevarnost je toraj ogromna, posebno z ozirom na bliskovito naglost, s katero se širi italijanizacija.

Dosedanji način borbe ne odgovarja več novim, mnogo bolj težkim razmeram. Nekje se bo morda po dolgi in mučni borbi kaka slovenska šola odprla, zato se pa zapre nekoliko drugih; oziroma se bo v slovenskih šolah polagoma uvajala italijanščina in iz njih bolj in bolj izpodrivala slovenščina. Dasiravno so slovenske občine avtonomne in bi se potom politične borbe formalno priznala njih pravica slovenskega uradovanja, vendar se bo tudi v to uradovanje deloma pod »vljudnim mehkim« pritiskom, deloma radi pomanjkanja odporne sile, radi udobnosti in ljubelega miru ter v izogib neprijetnostim in glavobolju ter iz še drugih, granjanja vrednih povodov, katerih ne maramo tu navajati, vedno bolj vtihotapljala italijanščina.

Naša županstva že razpisujejo službe občinskih tajnikov, od katerih se zahteva tudi znanje italijanskega jezika. Ako gre to tako naprej, bodo slovenske občine morda s časom iskale take tajnike, ki naj bi poleg italijanščine razumeli tudi par slovenskih besed, da bi se mogli za silo sporazumeti s kakim zaostalim kmetom, ki se še ni vspel naučiti italijanski.

S tem pa še nikakor ni rečeno, da je pravda izgubljena. Izgubljena bo ona le v slučaju, ako se bo borba za narodne pravice nadaljevala po zastarelem načinu in ako se ona pravočasno ne prilagodi novim razmeram. Kar je bilo dobro in uspešno v stari monarhiji, v okviru katere je bil skoraj ves slovenski narod in je z drugimi Slovani vred tvoril večino vsega njenega prebivalstva, nikakor ne zadostuje in ne more odgovarjati razmeram v okviru novih državnih mej, kjer se nahaja le njegov manjši del vspricho podavljajoče večine italijanskega državnega naroda.

Treba je poiskati drugo, izdatnejše obrambno sredstvo. To sredstvo bomo našli, ako vpoštevamo splošno priznano resnico, da se narod — v smislu kulturne organizacije na podlagi jezika — ohrani tem lažje, čim višje je razvita njegova kultura in čim globokejšje je ona prodrla v široke ljudske plasti. Kar se tiče našega naroda si je v tem obziru stekla ogromne zasluge družba sv. Mohorja, ki je pošiljala letno

skoraj pol milijona knjig med naše ljudstvo in, kar je še posebno važno, ravno med one sloje ljudstva, do katerih ne bi bila sicer mogla dospeti slovenska knjiga. Iz vsega tega sledi jasno, da moramo med našim narodom čim prej organizirati intenzivno in vsestransko kulturno delo, ki naj se razprostire od mest in trgov do zadnjega gorskega kotička.

Šole so seveda osnova vsake kulture, ali v naših sedanjih razmerah je šolstvo odvisno od dobre in slabe volje vlade, ki nam ni naklonjena in na katero ne moremo izdatno vplivati vsled naše maloštevilnosti. Posluževati se moramo tedaj sredstev, ki so odvisna od naše lastne volje po znanem hrvatskem izreku: »uzdaj se u se i u svoje kljuse!« Kulturno delovanje je treba organizirati tako, da bo uspešno kljub vsem oviram, ki nam jih dela in bo delala vlada na polju ljudskega šolstva. To pa bomo tem lažje dosegli, ker nam je naša žilava borba za narodni obstanek v preteklosti vstvarila ugodne predpogoje za nadaljnji kulturni razvoj: mi nimamo skoraj več analfabetov in razpolagamo s precejšnjim številom srednje in visoke inteligence. V takem narodu — akoravno je razmerno maloštevilen — ni težko kulturno delo, ako imamo dovolj dobre volje in se poslužujemo primernih sredstev.

Temelj imam toraj dober, zidati je treba previdno in razumno naprej. Potom italijanizacije šol bi nam hoteli potujčiti seveda predvsem našo mladino. Ali je to mogoče doseči, ako otrok, ki dasiravno je primoran pohajati v italijansko šolo, sliši v družini in izven nje le slovenski jezik, ako vidi okoli sebe vse polno slovenske pesmi, zahaja na slovenske dramatične predstave, veselice in koncerte, ako je sploh okoliš v katerim živi in se giblje prepojen s slovenskim jezikom in slovenskim duhom?

Ako hočemo vstvariti takšne razmere, v katerih bo popolnoma onemogočeno potujčevanje naše mladine — o raznarodovanju odraslih ljudi ne more biti niti govora — moramo vse slovensko ozemlje prepresti s kulturnimi ognjišči. Bralna, pevska, dramatična in druga kulturna društva se morajo pojaviti povsod, tudi v najmanjši vasi. Potujoče biblioteke in knjigarne bi morale stalno krožiti po vseh slovenskih krajih in spopolnjevati delo bralnih društev. Naši umetniki in strokovnjaki bi morali krožiti po deželi ter povsod prirediti gledališke predstave, koncerte, predavanja in druge kulturne prireditve. V vsako slovensko družino bi morale prihajati slovenske knjige in vsaj eden slovenski list, posebno pa bi se moralo obračati pazljivost na mladinske spise in liste za mladino, ki bi naj paralizirali raznarodovalno delo v šolah. Za vse to se bi morala delati najširša propaganda po vseh slovenskih listih, ki naj bi se podpirala še s pomočjo lepakov in letakov po vseh slovenskih krajih. Poleg tega bi morali

vzbujati zanimanje za kulturno delo in kulturno organizacijo stalni ljudski govorniki po shodih na deželi.

Koliko hvaležnega dela bi tu bilo za marsikaterega požrtvovalnega človeka, ki bi rad posvetil svoje moči in svobodni čas delu za narod in ki sedaj v brezdelnosti obupuje nad usodo svojega naroda, ker pri najboljši volji ne ve, česa bi se poprijel in kaj naj bi počenjal. Kulturnih delavcev bi gotovo ne manjkalo. le organizirati jih je treba in dati jim navodila, po katerih naj delujejo. Tudi za to potrebna sredstva bi dal narod z veseljem, ako bi videl, da se mu nudi res nekaj dobrega, zdravega in koristnega. Marsikaka lira iz žepa naših kmetov, delavcev in izobražencev bi oplodilo kulturno polje, namesto da izgine v krčmi na materialno in moralno škodo ljudstva. Zaman bomo obsojali pijančevanje, plesanje in druge ljudske razvade, ako narodu ne odpremo na stežaj tempelj kulture. Človek mi le materialno bitje, marveč predvsem duševno, človeška duša nikoli ne miruje, ona stremi neprestano naprej in ako se ne more vpenjati po kulturi proti nebu, drvi skozi razvade in strasti v propasti.

ZA NAŠA DRUŠTVA.

GLEDALIŠČE PO SREDNJEM VEKU.

ZADNJIČ smo spisali na kratko zgodovino gledališča v srednjem veku. V poznejšem času se je gledališče bolj in bolj razvijalo. Preko burk se vendar niso mogli povzpeti, ki so jih tedanji dobri primerno igrali: stregli so ljudstvu, ki se je rado nastajalo ob pretiranih surovostih in neslanostih. Pa ni čuda, saj igralci niso imeli izobrazbe ne zmisla za umetnost, radi kruha so morali brez državnih podpor gledati, da se preživijo in uskrbeti, da so ljudje, ki »plačajo,« tudi zadovoljni odšli domov. Šele počasi so začela stalna gledališča. Tako v Nürnbergu na Nemškem, kjer je živel znani Hans Sachs, ki je sam spisal 69 posvetnih in 36 pobožnih iger in dram. Tam so v gledališču tudi začeli prvič pobirati vstopnino. Tu je bila tudi prva gledališka cenzura. V Breslau so nekoč prepovedali uprizoritev neke igre z motivacijo, češ, da vzame meščanom preveč dragocenega časa. Sčasoma so tudi določali, kdo da sme igrati, kdo ne. Pravico igranja so oddajali posameznim cehom. Spočetka so tudi tedaj igrali še na prostem, pozneje v kaki dvorani ali zapuščeni cerkvi. Oder je bil še ubožen, dekoracij malo. Igranje je bilo še preprosto, govorili so veličastno z velikimi gestami.

Vendar pa so se ohranile tudi verske igre še do konca 16. stoletja in predstave jezuitov so bile po svojih lepih dekoracijah in kostumih znamenite še v 17. stoletju.

V 17. stoletju je Evropa zelo trpela od 30-letne vojne, zato je padla tudi gledališka umetnost. Pač pa so prihajali posebno v nemške dežele, iz Italije in Anglije preko Nizozemske tuje gledališke družbe, ki so bile izurjene v ti umetnosti in so se ustavljale posebno na dvorih kraljev in knezov.

Posebno so se bili udomačili v nemških deželah angleški igralci, ki so v več družbah hodili iz kraja v kraj.

Vendar pa je bila doma na Angleškem gledališka umetnost tisti čas že na precejšnjem vrhuncu. Pomisliti moramo, da je živel približno v teh časih Shakespeare, ki je bil tudi igralec in ravnatelj enega takih gledališč. V Londonu samemu pa je bilo že 14 v ovalni obliki zidanih, stalnih gledališč. Vsako gledališče je imelo en sprednji in en zadnji oder, med obema je bil pozneje zastor. Na zadnem odru je bil balkon, dvoje oken in stolp. Dekoracij je bilo še malo, zastora še ni bilo. Središče gledališča ni imelo strehe, sedeži v parteriu so bili najcenejši. Vloge žensk so tudi tedaj igrali še moški, zato je v Shakespearjevih dramah tako malo žensk, ker je bilo težko dobiti moške, ki bi bili pripravni za te vloge.

Po veliki vojni miso več prihajali angleški igralci v nemške dežele. Kar jih je tam ostalo, so se ponemčili. Angleški grb jim je pozneje služil edino še za privlačno reklamo.

Tudi v nemških deželah samih so se v 17. stoletju pojavile take potovalne igralske družbe, toda bili so samo surovi posnemovalci angleških igralcev in miso prinesli nič novega in za umetnost dobrega. Pojavila se je pač tu pa tam kaka družba, ki je bila malo boljša kot druge, a le za malo časa. Stalnega gledališča kot na Angleškem pa še dolgo ni bilo. Delali so pa že oder po angleškem načinu, enega bolj spredaj, drugega bolj zadaj. Na balkon se je spravila godba. Tudi so pričele igrati ženske vloge res ženske, kar je bila tedaj tudi v Italiji in Franciji že navada, posebno v operah. Tudi različni značaji vlog so se tedaj nastali. Harlekin je bil romanskega izvora, Hanswurst pa germanskega. Ti so bili smešno opravljeni in so zabavali občinstvo. Polagoma so nastali Gašperčki (Kasperl), ki še danes živi svoje večno življenje v marionetnem gledališču.

Igre, ki so jih tedaj igrali, so bile napravljene po angleških in francoskih dramah. Posebno so ljubili boj in morenie v teh igrah, tako da na koncu ni ostala skoraj nobena oseba več živa. Pod vplivom svoje dobe je bil Shakespeare. Podobno je v vseh tedanjih tragedijah. Fijne motivacije so tedaj režiserji kar izpuščali, a radi so imeli monologe (samogovore), kjer je dobil igralec priliko, da je govoril s natorom, si pulil lase, zavil oči in delal velikopotezne kretnje z rokami.

Pozneje šele so na Nemškem začeli pisati tudi igre, ki so bile vzete iz življenja grofov in

knezov in so predstavljale njih intrige, v njih so bili ovirani samo vragi ali angeli. Nesporazumljenja, kriva pisma, zamenjena imena, prikazovanje duhov so tu igrali veliko vlogo. Skozi celo igro je tekla kni, le konec je moral biti dober.

Igralski stan ta čas ni užival posebnega spoštovanja. Duhovščina mu je celo odrekala cerkveni pogreb. Saj pa tudi ni bilo njih življenje ravno vzorno. Nekdo opisuje, kako je ravnatelj takega potujočega gledališča sprejel v službo nekega igralca. Vprašal ga je: »Ali znajo gospod vihteti žezlo?« In pri tem mu je podal v roko palico, ki jo je novi igralec dvignil proti nebu, pokazal ž njó v daljo ali pa jo svečano držal v roki ob telesu. Če je pri tem ponazal talent, je moral izbrbljati dolg govor. Če je ta izpadel v ravnateljjevo zadovoljstvo, je položil ta roko na njegovo ramo in ga je vprašal diskretno »Ali imajo gospod par zametnih črnih hlač?« No, če jih je imel, je bil sprejet. Tako je napravil izpit. Te hlače so zani zadostovale, v ostalem pa je imel eno samo obleko, v kateri je igral grškega junaka ali pa angleškega kralja — vseeno.

Med tem časom pa so nastale v Italiji za dobe renesanške kulture tri novosti, ki so zelo vplivale na razvoj gledališča. Opremljen oder, opera in zidano gledališko poslonje, Bramante je bil iznajditelj perspektivne dekoracije, a snočetka so imeli samo ozadje, Aleotti pa je l. 1620. iznašel kulise, tudi zastor so tedaj začeli prvič uporabljati. Gledališča so zidali v obliki podkve tako kot dandanes in z ložami. Gledališča so bila od znotraj krasno opremljena. Igrali so po večjem opere, ker je bila pevska umetnost med Italijani močno razvita.

Ta gledališča so se kmalu razširila tudi po večjih mestih ostale Evrope. Posebno so zidali taka gledališča razni knezi, ki so posnemali sijaj pariškega dvornega življenja, a gojili so po večini le opere. Tako je proti koncu 17. stoletja prevladovala povsodi opera, drama je bila le pastorka.

NEKAJ O IGRANJU.

KDAJ lahko imenujemo kakega igralca v resnici slabega? Če svoje vloge ne živi, če je raztresen, nepazljiv, neinteresiran, len, ali če se preveč postavlja, vtika glavo skozi vlogo, se ozira na občinstvo in se oddalji od besedila.

Vlogo živetí, se pravi dobro igrati. Toda tako dobro vloge ne sme živeti, da bi pozabil na besede in se ne oziral nanje. Taka igra bi bila kot petje, brez forte in piano.

Dobrega igralca spoznamo takoj ko nastopi. On sije neko neznano moč od sebe; vleče interes nase, ne da bi delal komedij. To je krepka osebnost, inteligenca, izkustvo, izobrazba in humor ob enem.

Tak igralec mi vedno enak. On igra z nekim notranjim ognjem, in če se mu ne posreči vžgati tega ognja, je njegova igra mrzla in površna. Igralec ni razpoložen. Zato je treba v prvi vrsti, da je igralec razpoložen in to razpoloženje si mora ustvariti. Če pride kdo iz vesele družbe, se je težko kar prepbleči in igrati tragično vlogo. Zato: truda in volje je treba. Človek, ki je že po naravi len, ni dober igralec. Tudi preveč vase zamišljen človek ni dober za igralca, ker ne more stopiti tako sam iz sebe in v odnošaje z drugimi.

Strindberg pravi na nekem mestu: Če sem jaz kot pisatelj zadovoljen s predstavo mojega dela, čemu ne bi bil zadovoljen kritik? Razlika sodb je odvisno, od osebnih nagnjenj in interesov. Oseba enega igralca mi je simpatična, drugemu je zopet lahko antipatična. Poslušalec ni razpoložen, vsebina in ideja igre mu ne vrgaja, zato stresa svojo nevoljo nad igralcem, ki je v tem oziru medolžen. Tudi je igralec samo en večer slabo razpoložen, ali tudi ne skozi in skozi igro, samo v nekaterih prizorih. Tudi je lahko sprejel igralec vlogo, ki se ne prilega njegovemu značaju in zato njegova igra v ti vlogi ni zelo verodostojna.

Zanimivo je, ali igra igralec eno in isto vlogo vedno enako? Ne, nikoli! — Vendar se po drugih predstavah obazi isti pogrešek kot pri generalni vaji, prešel mu je v meso in kri. Pogostokrat tiči ta ali oni preveč v manirah, v idejah, o tem kar je že videl. Pri nas narodne igre, tudi najboljše, kaj radi igrajo surovo. Ni mogoče ljudi odvrniti od tega. Strindberg pravi, da je videl, da je bila glavna vloga neke igre maskirana kot Kristus in igralec si ni dal dopovedati, da je to narobe. V neki drugi vlogi nastopi neka vloga pijana, a ne sme se zaletavati. Toda igralec se je zaletaval. Zastonj je bilo, da mu je pisatelj delal, da ne sme tega delati. On se je zaganjal še vedno.

Po mnogih vajah so taki pogreški tako mehanizirani, da jih ni mogoče več popraviti. Tu pa tam pa dela igralec tako v ekstazi, da sploh ne sliši, kaj mu rečeta režiser in pisatelj. Zato je najboljše, da se pusti igralcem, ki so večji in inteligentni kolikor toliko svobode.

Obvladanje vlog.

Igralec mora vlogo obvladati in ne pustiti, da ga vloge obvladajo. To se pravi: ne sme se zgoditi, da bi ga potegnile za seboj osebe in ga omamile, tako da izgubi pamet in razsodnost. On mora paziti nase, da se obvladuje popolnoma, in to je mogoče le tedaj, če mu vloga preide iz spomina v predstavo in v domišljijo. Tedaj tiči vloga trdno v duši in zavest stoji na straži. Vloga, ki ne tiči globlje nego v spominu, zveni votlo ali je sploh brez barve in je gotovo napačno pogojena.

Igralec mora biti toliko močan in samostojen, da ne vplivajo nanj soigralci in ga ne zva-bijo v svoj ton igranja. Majhna slabost, hoté ali nehote, ga lahko tako zapelje, da se popolaoma nagne na onega, s katerim govori in pusti svojo vlogo, ima hkrati več različnih načinov in ne vé več, kaj igra. Nato se zamaje vse; ton, ki ne spada v harmonično celoto, se vrine v igro, vloga sama od sebe razpade.

Igralec je iluzionist, on mora pričarati iluzijo (predstavo), da je nekdo drugi, kot je v resnici. Če je to močna, bogata osebnost, tedaj reši ta problem dobro, poda dovolj krepko duševno predstavo, to je tedaj dober igralec. On je napravil uspeh.

Igralec svoj vlogo doma čita in se jo uči na pamet, in še le pri skušnji se začne obdejava vloge, oz. igre. Vaja mora biti resna, če je igra resna; če je igra veseloigra, je vaja lahko vesela, toda vendar ne igračkanje, delo je to vseeno. Pogosto se dobe gledališča, kjer se vrše vaje za igre tako kot v kakem cirkusu; pogosto igro celo paradirajo. Ta napačni ton se pozna potem tudi pri predstavah in iz lahkomišljenosti je lahko na ta način predstava, ali vsaj igra pokvarjena.

Še na nekaj moram opozoriti. Tu pa tam se dobe igralci, ki pri vajah nimajo resnosti. Vedno se izgovarjajo, da se jim ne ljubi, da bodo že na odru napravili tako, da bo prav. To je opravičljivo samo za one, ki imajo dolge in utrudljive vloge, in so že pokazali, da znajo ter morajo posamezne scene pogosto ponavljati radi drugih, ki še ne zadenejo. Toda tudi to ni prav. Če ti ne igrajo resno, se tudi soigralci ne morajo pri vajah zaživeti v pravi položaj in je pokvarjeno vse. Tu pa tam je res, da so posamezniki pri predstavi boljši, a po večini slučajev so še slabši.

SATIRA.

Kritika.

»Srečko Kumar je zadnja leta razvijal moči, kakor jih more njegovi konstituciji dati le v njem skriti duh — kdo bi od konstitucije s skoraj sentimentalno dušo sicer mogel kaj takega pričakovati. Človek, ki kopiči svoje efekte tako, da se tvorijo v njem momenti božanskih refleksov, ki ustvarjajo izrednost pojmovanja in učinkov, ne da bi reproduciral po strogo izmerjeni prevdarnosti. On ni plod svojega permanentnega dela v navadnem smislu besede, nego je otrok hipov navdajenja. Človek, ki hoče, da je njegova reprodukcija produktivna — če morem to pisati jaz, ki so mi le posebne izrednosti kaj, potem mislim, da smo s stvarjo vsi lahko zadovoljni.«

Uč. list, 20. julija 1922.

Marij Kogoj.

Zdaj smo na jasnem: Srečko Kumar je zadnja leta razvijal moči, kakor jih more dati njegovi konstituciji le v njem skriti duh. Prejšnja leta je imel le konstitucijo brez skritega duha, zato ni razvijal moči, ni bil blesteča obljuba na skorajšen dogodek. Kaj bi bilo šele iz Kumarja, ko bi imel konstitucijo bokserja in tako močno dušo kakor je Kogojeva?! Tako pa ima, revež, štorkljasto telo in skoraj sentimentalno dušo in od take konstitucije ni mogoče več pričakovati. Tudi dobrih koncertov ne? Pač, saj sega njih učinek že preko lavorovih vencev dosedaj obstoječih slovenskih zborov. Ne samo to: od Kumarja lahko pričakujemo uspehov, ki bodo frapantni, neglede na njegovo konstitucijo in skoraj sentimentalno dušo. Zakaj? Zato, ker kopiči Kumar svoje efekte tako, da se tvorijo v njem momenti božanskih refleksov, ki sijejo na reproductivno senzitivnost Kogojeve kritike in ustvarjajo s tem izrednost pojmovanja daleč preko našega pričakovanja. In še nekaj vemo, kar še nismo vedeli: da Kumar, ta blesteča obljuba, ne reproducira po strogo izmerjeni prevdarnosti, da ni plod svojega permanentnega dela v navadnem smislu besede, ampak da je otrok hipov navdajenja. Kako bi Kogoj sicer mogel kaj takega pričakovati in pisati, on, ki so mu le posebne izrednosti kaj? In to ne izrednosti v navadnem smislu besede, ampak take, ki imajo skritega duha in skoraj sentimentalno dušo. — Tak človek (Kogoj ali Kumar?), ki hoče, da je njegova reprodukcija produktivna, z vso pravico in samozavestjo lahko misli, da smo s stvarjo vsi lahko zadovoljni, pri čemur je popolnoma postranskega pomena, ali je ta »stvar« koncert, ki ga je reproduciral Kumar kljub svoji konstituciji, ali pa navdajenja kritika, ki jo je spisal in podpisal Marij Kogoj — ravno vsled svoje posebne izrednosti.

SKRIVALNICA.

KJE JE TEKAČ?

Vse ga že čaka,
in pričakuje,
daljša ušesa
in nateguje,
da ga na cesti
od daleč začuje.

Dolga se vije
bela mu cesta,
skozi tri sela,
skozi tri mesta,
ki naj preteče
tekač je za stavo,

da mu poreče
množica: bravo!
Ljudstvo nestrpno
Kliče ga: pridi!
Kaj je li slepo,
da ga ne vidi?
Če je mogoče,

išči ga v gneči,
Manjši od drugih ni,
niti ni večji.

SPOMLAD?

»Vi ste vendar obljubili, da onih 100 K, ki smo Vam jih posodili pozimi, vrnete pomladi!«
»Oprostite milostiva, mi letos spomladi sploh nismo imeli.«

UGANKE.

Štiri uganke za nagrado.

1. Dopolnilna ugananka.

(Priobčill Domen).

n	*		e	*	a	kraj po smrti.
*	a	l		n	*	mesto ob jadr. morju.
p	*		o	*	a	mesto v Italiji.
*	o	b		l	*	domača žival.
d	*		n	*	k	del strehe.
*	o	d		m	*	mesto v Sv. pismu.
p	*		p	*	t	škodljiv zrak.
*	e	r		u	*	francoska trdnjava.
e	*		p	*	t	dežela v Afriki.
*	a	m		j	*	vas v vip. dolini
k	*		z	*	a	sveto olje.

Mesto zvezdic postavi črke: črke v praznih prostorih pa povedo klic, našemu času primeren.

2. Številna ugananka.

(Priobčill Domen).

1	2	1	3	4	jed,		
2	5	6	7	4	1	krstno ime,	
6	8	5	2	7	denar,		
7	2	9	5	8	10	11	šolska potrebščina,
2	5	12	4	10	13	krstno ime,	
2	8	14	2	10	11	del ure,	
15	5	4	16	5	8	17	gora na Krasu.

Spredaj navzdol in zadaj navzgor dobiš ime nekega morja.

3. Skrit pregovor.

(Priobčill Domen).

„KUNARD“ - blago nima vage.

4. Vizitka.

(Priobčill Domen).

NANA RIBEŽ.

Odkod je ta ženska?

Kdor pravilno razreši štiri uganke, pošlje rešitev do 25. avgusta, ter bo izžreban, dobi v dar knjigo: **Andrej Strug: Jutri...**

Rešitev treh ugank za nagrado:

1. Kriptogram:

Na goro, na goro
na strme vrhé;
tja kliče in miče
in vabi srce.

2. Besedna ugananka.

Grom in peklo, prazne vaše
proti nam so steke!

3. Vizitka.

Mož je po poklicu:

CIVILNI KOMISAR.

Prav so rešili: Primčeva, Trst: Božena Sattler, Grahovo; Jožefa Trkman, Podkralj; Mermolja Mirko, Dobravlje; Mimi Slokar Otlica; Ažman Ana, Poštojna; Andrej Šortli, Grahovo; Vrčon Franc Skrilje; Selza Germekova; Jos. Vrčon, Nabrežina; Pahor Drago, Škedenj; Kristina Štolfa, Sežana; Jakončič Franc, Podgora; Karmen Kavčič, Trst - Sv. Ivan; Franc Pertot, Nabrežina; Iv. Dolhar; Franica Fabčič, Vipava; Rušt Venceslav, Šturije; Rajko Gruden; Ivan Makarovič, Šturije; Ernej Lapajne, Idrija; Angela Tušar, Idrija; Francka Lazar, Sedlo; Zora Vilhar, Kronberg; Avgust Sfiligoj, Dobrovo; Julija Bernik, Idrija; Tom. Holmar, Žabnice; Ivanka Premru, Št. Vid pri Vipavi; Ljubica Pangerc, Dolina; Vladko Šonc, Kopriva; Mara Petkovšek, Rojan; Šapljeva Mara, Gor. Branica; Miroslav Gregorič, Ajdovščina; Jelica Špacapan, Lokavec pri Ajd.; Treven Anton, Idrija; Šavli Jožef, Čiginj; Ivanka Velikonja, Ljubljana; Stanišlav Slokar, Lokavec; Dora Gregorič, Prvačina; Anica Svetličič, Gorica; Irma Čok, Trst; Jakob Pivk, Ajdovščina; Marija Premrl, Vrhpolje; Bonis Mašera, Gorica; Danilo Guštin, Opčine; Župni urad Šmarje pri Kopru; Jelica Čokova, Katinara; Alojzij Zorzut, Vedrijan; Pavla Bratuž, Idrija; Peternej Franc, Cerkno; Pavla Maklavič, Idersko; Marija Štolfa, Trst; Marija Geržina, Podstenje; Zofija Lupinc, Nabrežina; Franc Pertot, Barkovlje; Zofka Brelih, Podmelec; Fani Živec, Dutovlje; Marica Perin, Grahovo; Alojz Čehovin, p. Štanfel; Ernej Lapanja, Ponikve; Justina Lapanja, Ponikve; Kati Debevčeva, Budanje; Lojzka Furlan, Sv. Anton pri Kopru; Ivan Štekar, Osredek; Polđi Kogoj, Idrija; Avgušlina Kovač, Lokovec; Kavčič Vinko, Zemon; Marjetka Žvanut, Kazlje. Žreb je določil gđc. Zoro Vilhar, Kronberg.

TO IN ONO.

VELIKANSK SPOMIN ZA VREME.

NE vemo, če je še kdo kdaj imel tak spomin za vreme kakor ga ima Oto Schrader v Berlinu. Strogo znanstveno sta ga preiskali nemška psihična znanstvena družba in pa nemška meteorologična družba. Rojen je bil leta 1875, spomni se pa od leta 1885 naprej — semintja tudi še za prejšnja leta — za vsak dan, takšno je bilo vreme in sicer ne samo splošno, temveč za ves potek vremena od jutra do noči. Seveda samo za kraje, kjer je bil on sam, predvsem za Berlin. Torej za okroglo 14.000 dni. Spraševali so ga ti in oni in vselej so bili podatki prav natančni. Pové tudi dan v tednu, včasih tudi stanje mesca in če je bil praznik, pogosto še temperaturo in semintja stanje barometra. Vprašali so ga naprimer, kakšno vreme je bilo 26. novembra 1890. Odgovoril je: »Zelo jasna noč, sreda, zjutraj oblačno in nabahen sneg, temperatura 8 do 9 stopenj pod ničlo, večer čisto jasen, temperatura pade na deset in ostane ponoči med 9 in 10.« Ali pa: »Nedelja; mesec, en dan pred prvim krajcem, vzhaja v lahni isopari, a kmalu je bolj jasno itd.« Odgovarja tako hitro in brez obotavljanja, kakor da bi imel vremensko tabelico pred seboj in bi bral iz nje. Zapisanega nima nič. Za druge reči pa nima takega spomina. Zanimivo je tudi to, da se ne trudi zapomniti si vreme, ampak da mu kar samo ostane v spominu. Vidi pa pred seboj samo posamezne dneve, ne more pa naprimer pregledati vremeakega meseca za več let skupaj; mora pregledati šele posamezne mesece in potem šele odgovori. Splošno pa le zna označiti, tako n. pr.: November 1890 je bil zelo čuden, julij 1904 eden najbolj vročih, kar sem jih doživel, avgust 1913 ni bil lep itd. — Vsekakor zelo zanimiva prikazen.

MODERNI KREZI.

Ime Krez je znano skoro vakemu: bil je kralj Lidije v Mali Aziji, stanoval je v mestu Sardes, nakopičil si je velikanske zaklade, njegovo ime je postalo ime za bogatega človeka sploh. »Bogat je kakor Krez«, pravimo. Znano je tudi njegovo srečanje z modrijanom Solonom, ki na bogastvo ni dal bogvekaj. Ameriški arheologi so kopal pred vojsko v Sardah, da bi prišli Krezovim zakladom na sled, sedaj so izkopavanje zopet začeli. Radovedni smo, če ne bomo morda razočarani, ko bomo slišali stvarne podatke o njegovem bogastvu; vse na svetu je samo primerjanje in bogve če ni danes čelkovna knjižica ameriškega milijarderja dosti več vredna kakor z zlatom napolnjene skrinje starega azijskega kralja.

Francoski učenjak d'Avenel je spisal zgodovino bogastva v zadnjih sedmih stoletjih; ne gre sicer nazaj do Kreza, ugotovi pa, da so bo-

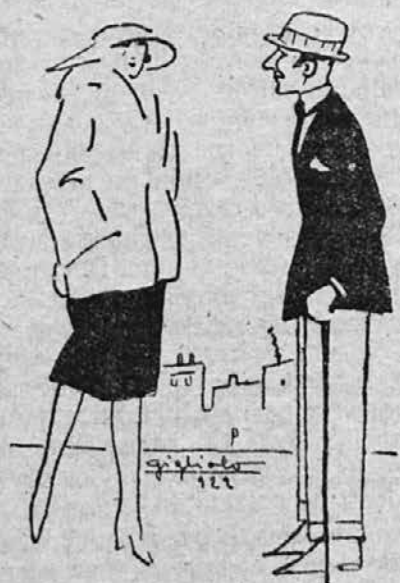
gataši našega stoletja poprečno šestkrat bolj bogati kakor najpremožnejši knezi srednjega veka. Pa pri tem še ne vpoštevamo ameriških milijarderjev; že veliki evropski finančniki so dosti bogatejši kakor Ludovik 14., nekdanji najmočnejši kralji sveta.

Pred vojsko je bilo po ugotovitvah d'Avenela na Francoskem deset ljudi, ki so imeli več kot 100 milijonov frankov ali lir — takrat sta si bila frank in lira enaka —; v celem srednjem veku pa ni imela ne ena oseba za tri milijone frankov zlata. Seveda je bilo pa takrat vse bolj poceni. Pozneje so dosegli trije Francozi to svoto: Gaston Orleanski, Richelien in Masarin. Znani francoski bankir Samuel Bernard tudi ni imel več kot dvajset milijonov in njegovo premoženje so imeli svoječasno za pravi svetovni čudež. Je pa tudi umljivo. V prejšnjih časih metode pridobivanja kovin niso bile tako popolne, sveta miso poznali toliko kot danes, zato je bila množina zlata ali srebra itd. omejena oziroma se je še zmamiševala, ker se je dosti obrabilo, dosti pa poizgubilo.

Kakšno velikansko premoženje imajo nekateri ljudje danes, vidimo iz tega le primera. Premoženje vse češkoslovaške republike — premično premoženje, posestva, tovarne, rudniki itd., sploh vse — je vredno danes okoli 150 milijard lir; in ta republika je bogata. Če računamo 20 lir na en dolar in če vemo, da ima na primer ameriški »petrolejski kralj« Rockefeller štiri milijarde dolarjev = 80 milijard lir, potem tudi vemo, da zadostujeta dva Rockefellerja za nakup cele Čehoslovaške, z vsem, kar tam leze in gre. To je bogastvo! To bi Krez gledal, če bi mu pomolil Rockefeller čelkovno knjižico pod nos.

Kako je umrl pesnik Shelley. Ob priliki stoletnice smrti angleškega pesnika Shelleya poroča »Journal des Déhats« podrobnosti njegove tragične smrti. V noči, ko je utonil pesnik, je sanjal o njem eden njegovih najintimnejših prijateljev. Videl ga je bledega in potrtega. Ko mu je ponudil okrepčilo, je odgovoril pesnik: Ne bom jedel več! Deset dni po brodolomu so našli truplo mladega pesnika na obrežju pri Viareggio. Trupla skoraj ni bilo mogoče spoznati. Zakon je bil tedaj, da se mora vsako truplo, ki je vrže morje na suho, takoj sežgati krajevne oblasti so takoj pripravile grmado in le Byronu se je posrečilo da so odložili sežig za en dan. V navzočnosti mnogih pesnikovih prijateljev in elegant. dam, ki so po antičnem vzgledu polile truplo z oljem in vinom, so sežgali ostanke nesrečnega pesnika. Byron je poslal njegov prah v Livorno in potem v Rim. Pri sežigu so zlomili večje kosti, nekki delavec pa je s krampom preklal Shelleyovo lobanjo, Byron je poslal del lobanje pesnikovi ženi, ki je pa ni hotela sprejeti, ker je Shelley par dni pred smrtjo hotel imeti kozarec iz človeške lobanje. Pač pa je zahtevala njegovo srce in ga shranila v družinski grobnici.

KRATKOČASNICE.

ZAPISNIK.

Ona: »Ah Viljem, ali me v resnici ljubiš?«

On: »Imaš mogoče zapisnik s seboj?«

Ona: »Da, imam ga.«

On: »Torej bodi tako prijazna in si to enkrat napiši, da mi ne bo potreba ponavljati vsakih pet minut.«

STEKEL JE.

Staro in hudobno ženo je ugriznil pes. Ves preplašen je vprašal nekdo, če je bil pes stekel. Dobil pa je prijazen odgovor: »Prej pes ni bil stekel, toda bojim se, da je sedaj stekel.«

TUDI DOTA.

Berač, ki je omožil svojo hčer, je zatrjeval zetu, da mu bo dal lepo doto. »Kaj pa boste dali za doto?«, je vprašal berača zet. Zmagonosno je odvrnil berač: »Vso Štajersko in Koroško, ker tam še nisem beračil.«

NE PREVEČ.

»Gospodična! Blazno sem zaljubljen v Vas.« — »Pa me poročite!« — »Ne, tako blazen pa le še nisem.«

RES JE.

Gospodinja služkinji: »Ali ne boste očistili ribe, preden jo denete v vodo?« Dekla: »Čemu neki, saj je bila vendar vse življenje v vodi!«

DOBROSRCNOST.

Sodnik: »Ali ste ga morali res takoj udariti? Nekaj krepkih besed bi tudi zadostovalo.« — Obtoženec: »Ne, razžaliti pa ga nisem maral!«

IZVRSTNA KUCHARICA.

To se vidi takoj kakšno važnost imajo dobro pripravljena jedila. Kadar kuharica kuha vse molči pri mizi, če pa jaz kuham, se pa gostje tako živahno zabavajo, da še jesti pozabijo.

V GOSTILNI.

Gostilničar: »Želite morda, da Vam dam pripraviti goveji jezik?« — Gost: »Ne! Saj veste, da ne jem ničesar, kar pride iz živalskih ust.« — Gostilničar: »Kako pa naj Vam tedaj pripravim — jajce?«

PO ŽIVLJENJU...

Znan dolžnik: »Zapustiti moram mesto.« — Prijatelj: »Zakaj?« — »Gostilničarji mi strežejo po življenju.« — »Kako to?« — »Na 'puf' mi ne dajo ničesar več; umrem od lakote, če ostanem.«

IZ ŠOLE.

Katehet: »Zakaj ne vidimo drašče?« — Pepček: »Ker je pod kožo.«

MOGOČE.

»Kako je Bog vedel, da sta Adam in Eva grešila?« — »Videl je, da manjka jabolko.«

PRISOTNOST DUHA.

A.: »Ali ste tudi kaj čudnega doživeli na jugu?« B.: »Pa še kaj!« — A.: »?« — B.: »Nekdaj med kopanjem zapazim, da plavata proti meni dve zveri: nožnica in som.« — A.: »A ja? Kaj ste storili?« — B.: »Nožnici sem vzel meč in ga zabodel v soma ter sem bil rešen...«

DOBRA METODA.

Sodnik: »Ali ste izvršili tatvino tako, kakor sem bral iz protokola?« — Tat: »Ne tako praktično, prihodnjič uporabim vašo metodo.«

SLOVARČEK TUJK.

Sestavil France Eržen.

K

kabinet, izba, soba, sobica, vlada, ministrstvo, zbirka;
kadaver, mrlič;
kadence, glasopad;
kafe, kava;
kajuta, izbica na ladji;
kalamita, strelvod;
kaleidoskop, krasogled;
kaligrafičen, lepopisen; **kaligrafija**, lepopis, lepopisje, krasopisje;
kalkulirati, računati, preračunati, preudariti;
kambiavalue, menjalec, menialnica;
kamela, velblod;
kamera obskura, temnica;
kamerad, tovariš, drug;
kamin, dimnik, ognjišče, peč;
kampion, vzor, vzorec;
kanal, prekop, vodotok, preliv, morska ožina;
kanalija, sodrga, drhal;
kanape, blazinjak;
kancelerija, pisarna;
kanibal, ljudožerec, krutež;
kanon, pravilo, vodilo, cerkveni zakon, seznam;
kanoničen, pravilen, cerkvenopraven; **kanonizirati**, posvetiti, proglašiti za svetnika slovesno potrditi;
kantata, popevka;
kantina, klet, hram;
kanton, kot, okraj;
kapetan, stotnik;
kapirati, razumeti;
kapital, glavnica; **kapitalist**, glavničar, bogatin;
kapiteli, poglavje;
kapitulacija, predaja;
kapuca, oglavnica;
karabiner, orožnik;
karatker, značaj; **karakterističen**, značilen; **karakteristika**, označba, značilnost;
karavana, potujoča truma;
karbon, oglje;
kardinalen, glaven, poglaviten;
kariera, služba;
karikatura, spaka, pokveka; smešno pretirana slika;
karitativen, usmiljen, dobrotljiv;
karneval, pust, predpust;
karta, zemljevid;
karton, lepenka;
kasa, denarnica, blagajnica, blagajna; **kasir**,
kasarna, vojašnica;
kasta, vrsta, pleme, stan, razred, sloj;
kastel, grad;
katafalk, mrtvaški oder;
katalob, imenik, zaznamek, zapisnik;
katar, nahod;
katarakt, slap, vodopad;
kaput končan, mrtev, uničen;

kataster, popis zemljiških razmer, zemljiščna knjiga;
katastrofa, prekrat, prevrat, poguba, pogibeli, nesreča, izid;
kateder, šolska, učna miza;
katedrala, stolnica, stolna cerkev;
kategoričen, določen, odločen;
kategorični imperativ, brezpogoini velelnik;
kategorija, razred, vrsta;
kavalir, vitez;
kavcija, varščina, jamščina;
kaverna, votlina, duplina, jama;
kavzalen, vzročen; **kavzaliteta**, vzročnost;
kavzalist, vzročnost;
kemija, ločba;
kirurg, ranocelnik; **kirurgija**, ranocelništvo;
klaftra, seženi;
klasičen, izboren, zgleden; **klasičnost**, zglednost; **klasik**, zgleden pisatelj;
klasificirati, razrediti, porazdeniti, oceniti; **klasifikacija**, razredba, ocena, šol. redovanje;
klavn, glumec, navliha, glumač, burkež;
klavzula, pristavek; utesnitev;
klerik, duhovnik, **klerikalen**, duhovski; **klerikat**, duhovski stan;
klient, naročnik, odjemnik, odjemalec; **klientela**, odjemalci;
klika, drhal, svojat;
klima, podnebie, ozračje; **klimatečen**, podneben;
klišé, ploskanica, ploska; **klišarna**, ploskarna, ploskarnica;
klošter, samostan;
klub, shod, sestanek, krožek;
koalicija, zveza;
kodeks, zakonik;
koeficient, somnoživec;
koeksistirati, sobivati;
kohezija, zlepnost, zveznost, sodržnost;
kokarda, trak, znak;
koketen, spogledljiv, mečimeren; **koketirati**, spogledati se;
kokon, zapredek;
kolacionirati, primerjati;
kolavdacija, odobrilo;
kolega, tovariš; **kolegialen**, tovariški;
kollegij, zavod, višja šola;
kollektura, bernja, bira, zbiranje;
kollektiven, skupen;
koleričen, vročekrven; **kolerik**, vročekrvnik;
kolidirati, sokobiti s čim, nasprotovati si, trčiti;
kolizija, spor, trčenje, sokob, navskrižje, nasprotje;
kollo, nadkladek;
kolokvij, izpitni razgovor;
kolona, stolpec, razpredel, steber, razpredelek, vrsta;
kolonija, naselbina, naselje; **kolonizirati**, naseliti; **kolonist**, naselnik, doselnik, doselec;
kolorit, barvitost, ubranost pesmi;
kolos, velikan, orjak; **kolosalen**, velikanski, orjaški, gorostasen;
kolportirati, raznašati; **kolporter**, raznašalec;
kolportaža, raznašanje;
komandant, poveljnik;

- kamašna**, glej gamaša;
komatent, borilec, bojniki, bojovnik;
kombinacija, sestava: **kombinirati**, sestavljati, spajati, domisliti se;
komedija, šaloigra, veseloigra, gluma: **komediant**, glumač;
komemoracija, spominska slavnost, svečanost;
komercialen, trgovski;
komentar, razlaga;
komenzurabel, soizmeren;
komet, repatica;
komfort, udobje, udobnost;
komij, uslužbenec, trgovski sotrudnik;
komičen, smešen: **komik**, glumač: **komika**, smešnost, šaljivost;
komisar, poverjenik: **komišariat**, poverjeništvó;
komišija, navod, poverjeništvó;
komišionar, poverjenik;
komité, odbor;
komitent, poveriteli;
komoden, lagoden, zložen, udoben;
kompakten, oklen, jeklen, strujen, složen;
kompanija, stótnija;
kompanion, drug;
komparativ, primerjalnik;
kompas, severnica;
kompetent, pooblaščen, razsoden, zmožen;
kompenzirati, nadomestiti, izravnati, odškodovati;
kompiľator, nabiralec: **kompiľirati**, sestaviti;
kompot, zavarieno sadje;
kompozicija, skladba;
kompetenca, pristoinost, pristoina oblast;
kompleks, sošiem, obseg, celota: **kompletan**, cel, popoln;
komplement, dopolnitev, dopolnilo, dovršek;
komplíciran, zapleten, zamotan;
komplot, kovarstvo, zaróta;
komponist, skladateli;
kompromitirati, osramotiti, osmešiti;
kompromis, sporazum;
komunikacija, naznanilo, poročilo;
komentirati, usrediti, sošrediti, osredotočiti, srediti zbrati, zgotiti: **koncentričen**, sosreden, istosreden, enosreden: **koncentracija**, usredba, sošredba, osredotočenje;
koncept, osnutek, zasnova, osnova: **koncipirati**, sestaviti, zasnovati, osnovati, načrtati, zamisliti: **konceptija**, zamisel;
koncert, glasbeni večer, glasbena predstava;
koncesija, dopolnitev, priust, dovoljenje, priustilo, dopustilo: **koncesiven**, dopusten;
koncil, zbor;
koncizen, jeder, klen;
kondenzirati, zgostiti, gostiti: **kondenzacija**, zgostitev, zgoščati;
kondicionalen, pogojen, zavisen;
kondolirati, sožalje izreči, sožalnica;
kondonirati, odpustiti;
konduktér, izprevodnik;
konferenca, posvet, posvetovanje, zbor, zborovanje;
konfesija, izpoved, veroizpovedovanje;
konfident, zaupnik;
konfiscirati, zaseči, zasegati, zapleniti;
konfiguracija, oblika;
konfin, meja;
konflikt, spor, razpor, navzkrižje, sokob;
konform, sličen, soglasen, istolik;
konfuzen, zmeden: **konfuzija**, zmedenost;
kongregacija, združevanje, združitev, družba;
kongres, shod, zbor, sestanek;
kongruenca, skladnost: **kongruenten**, skladen;
konjektura, ugibanje;
konjugacija, sprega, spregatev;
konkludere, skleniti;
konkluzija, zaglavek, zaključek;
konkreten, predmeten, stvaren;
konkurent, soprosilec, tekmenik;
konkurs, natečaj, tečaj;
konsekutiven, posledičen;
konsekventen, dosleden: **konsekventnost**, doslednost;
konserватiven, ohranljiv;
konservatorij, glasbeno učilišče;
konsignacija, seznamek;
konsilij, svet, nasvet;
konsoľidacija, utrdba, utrievanje;
konsonanca, soglasje;
konsumacija, použitje, poraba, potrošek;
konstantirati, ugotoviti, ugotavljati;
konstelacija, položaj;
konstitucija, ustava: **konstituanta**, ustavodajna skupščina;
konstituirati, narediti, delati, tvoriti, zmisľiti, sestaviti, načrtati: **konstitutiven**, sestaven;
kontakt, dotik, tik;
konte, grof;
konteks, zveza, stavčni ustroj, ustroj stavka;
kontinent, celina, kopno;
konto, račun, izpisek;
kontra, proti, naproti, zoper;
kontrabant, tihotapstvo: **kontrahandirati**, tihotapiti;
kontradikcija, protirečje;
kontradiktóričen, protisloven, prekosloven;
kontrakt, pogodba;
kontraren, protiven: **kontrast**, nasprotje, protivnost;
kontrapozicija, opostava;
kontrola, pregled, nadzorstvo: **kontrolirati**, pregledati, nadzirati, nadzorovati: **kontrolor**, prilednik;
kontumacija, zdravstveni zador;
kontura, očrt, začrt;
konvalescenca, okrevanje, probolevanje;
konvencija, dogovor: **konvencionalen**, dogovorjen, domenjen;
konvergencija, stičnost;
konvent, samostan;
konvertit, izbreobrnjenec;
konvertirati, obrniti;
konverzacija, pogovor, občevanje;
konverzija, obrat;
konvikt, zavod, gojišče, hranilišče;
kopija, prepis, snimek, posnetek: **kopirati**, prepisati, posneti, snimati, preslikati;
kopulativen, vezalen;
koral, zbornó, cerkveno petje, pevski zbor;
korektura, poprava, popravek: **korekten**, pravilen, brezhiben;
korelativen, soodnosjen:

(Dalje.)

ZDRAVSTVO.

Koze.

(Dalje.)

Imamo pa uspešen profilaktičen pomoček zoper koze, in to je cepljenje. Zgodovina cepljenja je ta-le:

Že stari narodi, Indijci in Kitajci, so opazili, da ljudje, ki prebole koze, ne zbole več za to boleznijo. Ker pa je bila ta bolezen v tistih časih tako močno razširjena in ker je zahtevala vedno nebrojno žrtev, so se je poizkušali ljudje rešiti na ta način, da so si sami vcepljali koze. Zlasti v Kini so si vtikali Kitajci posušene kraste kozavih bolnikov v nos, v nekaterih krajih so celo požirali te kraste; zopet drugi so pokladali na ranice gnoj kozavih bolnikov. Tako so zboleli ti ljudje za kozami; toda bolezen je bila vedno veliko milejša od pravih koz, za katerimi je kdo zbolel na naravni način. Slika teh vcepljenih koz je bila ista, kakršno vidimo dandanes pri lahkih kozah (Varioloidis). Ta obrambna metoda zoper koze pa je bila precej nevarna; zakaj od teh umetno cepljenih koz so se lahko okužili drugi ljudje, ki so zboleli za pravimi kozami. A tudi med umetno cepljenimi bolniki je marsikateri umrl. Umrljivost med njimi je bila približno: 1 mrlič na 300 cepljenih. To metodo, imenovano »variolacija«, je prinesla iz Indije leta 1721. angleška lady Montague na Angleško, odkoder se je razširila potem po vsej Evropi.

Že v tistih časih pa so opazovali pri živini, konjih in ovcah kožno bolezen, pri kateri so se napravili enaki izpuščaji kakor pri kozah. Nadalje so opazovali, da so bili ljudje, ki so se okužili s to živalsko boleznijo, neobčutljivi za prave koze. Osebito pri ženskah, ki so molzle krave in so se okužile s to boleznijo, se je ugotovilo, da niso nikdar zbolele za kozami. To opazovanje je uporabil angleški zdravnik Jenner ter ga tudi praktično preizkusil. Cepil je leta 1796. nekega dečka s temj kravjimi kozami. Ko je deček prebolel kravje koze, ga je zopet cepil z gnojem človeških koz in pri tem se je pokazalo, da deček ni zbolel za kozami. Te poizkuse je Jenner nadaljeval, se do dobra prepričal o njih uspešnosti ter naposled uvedel cepljenje koz s kravjimi kozami. Njegova metoda se je razširila po vsem svetu ter je ljudi obvarovala grozot te bolezni. Cepili so navadno tako, da so vzeli iz že cepljenega otroka, pri katerem so se kravje koze sušile, drobce ter z njimi cepili druge otroke. To metodo pa so opustili, ker so se z njo prenašale različne druge bolezni (sifilida).

Zoper koze cepijo še dandanes z animalno limfo. Popolnoma zdravim teletom cepijo na trebuhu kolikor mogoče veliko koz. Ko te koze dorastejo do stadija, da so mehurčki do skrajnosti napolnjeni z belkasto tekočino, se teletom

odvzamejo vsi ti mehurčki tako, da se jim odpraskajo. Tako pridobljena snov se centrifugira, da se izločijo vsi trdni deli. Tekočina se zmeša z glicerinom, da postane bolj trpežna. Ta limfa se napolni v sterilne cevke in se shrani na hladnem. Cepijo se potem koze tako, da naredi cepilec na zgornjem delu roke v kožo v presledkih po 2 cm majhne zareze, a ne toliko globokih, da bi koža krvavela. V te zareze potem zamaže nekoliko limfe. Ako se koze primejo, nastanejo tretji dan na zarezah rdeča zrnca, ki se počasi povečujejo v mehurčke z vdolbino na vrhu; ti mehurčki so sedmi dan popolnoma razviti in imajo v sebi mlečnato tekočino. Nato se prične gnojenje v mehurčkih, ki pa poneha dvanajsti dan, in potem se začne koze sušiti. Čez nekaj tednov odpadejo kraste in ostanejo tipične brazde. — Cepljenje se mora izvršiti strogo antiseptično, t. j. koža mora biti desinficirana in cepilna igla mora biti ali izkuhana ali pa izžgana.

Cepljene koze ne puščajo razen malenkostne vročine pri otrocih, ki pa ne traja dalje nego nekaj dni v času, ko so mehurčki gnojni, nobenih posledic. Edina možna komplikacija bi bilo gnojenje, ki pa je posledica ali nesnažnega cepljenja ali infekcije, dobljene po cepljenju. Cepijo navadno že dojenčke; za to velja cepilna dolžnost. Ker pa traja imuniteta spričo cepljenih koz samo približno 10 let, je potrebno, da se dá vsakdo vsaj vsakih 10 let iznova cepiti.

GOSPODINJSTVO.

Melanzani marinirani.

Zreži melanzane na tenke plošče, osoli jih in jih obteži. Po 3 urah odcedi vodo ter jih opolaj na olju. Nato jih položi v skledo. Sprazi na olju nekoliko moke, dodaj kisa ter rožmarina in polj melanzane. — To se pripravi dan prej ozir. vsaj par ur predno serviraš.

Rizoto s cuketami. (bučkami).

Zreži cukete na drobno kocke in duši jih v vročem olju zajedno z drobno sesekanim peteršiljem. Osoli in opopraj. Duši opran riž v vroči masti in čez nekaj časa zalij s slanim propom. Ko je kuhan, primešaj mu cukete in dodaj parmezana.

Paprika z jajcem.

Ocvri v vroči masti oz. olju sesekane mlade paprike ter mešaj. Nato prideni sesekanih paradiznikov, katere si prej olupila in očistila, konečno primeron množino jaje. Mesto paprike lahko melanzane.

Knajpova juha.

Dobro sesekaj pljučne pečenke ter ocvri jo v vročem maslu. Soli. Nato prideni opečenega zdrobljenega kruha ter dolij z mesno oz. magijevo juho.

Fin češpljev narastek.

Mešaj 20 dkg svežega sladkorja in 8 rumenjakov, nekoliko cimeta in limonovih skorjic. Nato dodaj 4 dkg drobtin belega in črnega kruha ter sneg 8 beljakov. Položi testo v z maslom namazano in z drobtinami potrošeno tortno obliko ter zloži na gosto po vrhu preklane češplje. Peci v primerno gorki peči. Pečeno potrosi s sladkorjem.

Jabolčna hladetina.

Odstrani neolupljenim jabolkam peške ter pristavi jih v čisti posodi k ognju. Dodaj le toliko vode da bodo jabolka, ko se razkuhajo, precej redka. Popolnoma razkuhana precedi skozi platnen prtč. Na vsak liter te hladetine dodaj $\frac{1}{2}$ kg sladkorja in sok od $\frac{1}{2}$ limone ali vanilije in klinčkov. Pusti to vreti $\frac{3}{4}$ ure, še vroče zlij v kozarec ter ohlajeno zaveži.

KNJIGE.

Navaden človek. Spisal Branislav Nušič. Prevel Fr. Govekar. Izdala Zveza kulturnih društev v Ljubljani. Založila Tiskovna zadruga. Zbirka gledaliških iger »Oder«. Cena Din 6, po pošti 40 para več. Naši pokrajinski odri so dobili zopet lepo domačo igro, ki jo bodo povsod z uspehom uprizorjali. »Navaden človek« se je igral v Ljubljani v dramskem gledališču in v Ljudskem domu z popolnim uspehom. Dejanje se godi blizu-Belgrada ob času političnega preganjanja in Branislav Nušič je znal s svojim humorjem podati v treh slikah priproste tipe vsakdanjega življenja, ki vzbujajo med gledalci mnogo smeha. Igra je prav lahko uprizorljiva, ker je ves čas isto prizorišče (vinograd pred hišo) in nastopa le malo oseb, za katere bo povsod mogoče najti primernih igralcev.

Knjiga o češkoslovaški republici, ki jo je spisal strokovnjak dr. Šarabon, je izšla. Opremljena je z izborno karto republike. Cena je 12 Din izvod, pri skupnih naročilih primeren popust. — Knjiga se maroča pri **Društveni nabavnih zadrugi v Ljubljani, Ljudski dom.** Posebno pomembna in zanimiva bo knjiga za one, ki potujejo v češkoslovaško republiko.

Nova učna knjiga. V Cirilovi tiskarni v Mariboru je izšla druga, nekoliko predelana izdaja »Zgodovine katoliške Cerkve«, ki jo je spisal dr. Anton Medved, profesor v Mariboru, potrjena od cerkvene oblasti in pokrajinske uprave za Slovenijo. Cena 20 dinarjev.

V. F. Jelenc: »1914-1918. Spomini jugoslovanskega dobrovoljca«. Ljubljana 1922. Zalo-

žila in natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 286; cena vezani knjigi 24 Din. — Prvkar je izšlo pod gornjim naslovom zadnje že posmrtno delo prerano umrlega časnikarja in feljtonista V. F. Jelenca, ki je doslej edino te vrste v naši literaturi.

Nova knjiga za pouk v francoščini: Potočnik, Enseignement du français des jeunes filles. V kr. zalogi šolskih knjig in učil v Ljubljani je izšla knjiga: »Premier livre pour l'enseignement du français des jeunes filles«. Cena mehlo vez. knjigi 5 Din. poltrdo vezani 6 Din. Ta knjiga vsebuje prvo stopnjo pouka v francoščini, in sicer oblikoslovje, razdeljeno na 18 lekcij ter 22 beril. Temu berilu odgovarja slovnica, razdeljena na 16 paragrafov in slovarček.

Francesco Nitti: Evropa brez mira. Zagrebška knjigarna »Zabavne biblioteke« je izdala prevod zanimive in aktualne knjige bivšega italijanskega ministrskega predsednika Nittija, ki je prevedena v skoraj vse evropske jezike. Nitti razpravlja v šestih poglavjih o rezultatih mirovnih pogodb, o zmagovalcih in premagancih, o vojni odškodnini, o evropski obnovi in mirovni politiki. Za srbsko-hrvatsko izdajo je napisal predgovor sam avtor. Knjiga obsega 15 tiskanih polvelikega formata ter je opremljena z avtorjevo sliko. Cena Din 20, po povzetju Din 23.

LISTI.

»**Popotnik**«, pedagoški in znanstveni list št. 5—8 prinaša to-le vsebino: M. J. Nerat. — Šolska reforma in nižje srednje šolstvo. — L. Hearn. — J. Baukart: Iz japonske šole. — Ana Pfeifer: Elementarni pouk v čitanju in pisanju na podlagi samodelavnosti. — Dr. Ljud. Pivko: Rajalne vaje. — Fr. Grm: Higijena govora. — Slovestvo. — Časopišni vpogled. — To in ono.

»**Kres**«, Izšla je 9.—10. številka družinskega lista »Kres« s sledečo vsebino: A. Cerkvenik: V verigah; Vida Tauferjeva: V borbi za obstanek; Tone Seliškar: Temnordeča potolnka, — Naša pot; F. M. Dostojevski: Veliki inkvizitor; Tone Seliškar: Žabja vas; Po Zacharju — Š...ik: Pravljica iz vzhoda; Angelo Cerkvenik: Prostitutka Zoša (Konec); Tone Seliškar: Pogreb; V. Tauferjeva: Noč ob Kresu; R. Golouh: Misleci socializma; Platon. Vestnik: Telovadba, Šport, vestnik »Svobode«. Ženski vestnik, Otroški vestnik, Književnost Slike: K. Marx, Avgust Bebel; Trupla lakote umrlih ruskih otročičev; Rusko dete umira pred zapuščenim pragom.